

GAIRĖS

2012 kovas

Nr. 3(212)

GAIRĖS

ISSN 1392-0251

Mėnesinis
visuomenės gyvenimo,
politikos, kultūros
ir istorijos žurnalas
Leidžiamas
nuo 1994 metų

Vyriausiasis redaktorius

Algis Kusta

Redakcija

Gediminas Dubonikas
Vaclovas Paulauskas

Autoriai

Algimantas Brazaitis, Dobilas Kirvelis,
Gintaras Mitrulevičius, Vytenis Paulauskas,
Jonas Rudokas, Lidija Šabajevaitė

Maketavo *Gražina Majauskienė*

Redakcijos adresas:

Laisvės pr. 60 (10 aukštas), 05120 Vilnius.

El.p.: gaires@post.skynet.lt

tel. 241 82 03, 242 88 03

Faksas 241 77 98.

Leidžia UAB „Mūsų gairės“

Pasirašyta spaudai 2012 03 15. SL 971.

Formatas 60x84/8. Ofsetinė spauda. 6 sp. lankai.

Kaina 3,49 Lt (su PVM).

Spausdino AB „Spauda“

www.spauda.com

Laisvės pr. 60, 05120 Vilnius.

Tiražas 1500 egz.

© „Gairės“

TURINYS

■ POŽIŪRIS

- Algis Kusta*. Būkime geri, gerbkime nuomonę 2
Saulius Jurkevičius. Kokią asmenybę
ugdo švietimo reforma? 3
Lilija Petraitienė. Liberalai norėjo Amsterdamo 5

■ „GAIRIŲ“ INTERVIU

- Sergejus Glovackas*. Tarptautinės
darbo organizacijos biure 6

■ AKTUALIJOS

- Gediminas Dubonikas*. Jaunimo nedarbas –
kompleksinė problema 10
Marija Aušrinė Pavilionienė. Aukštojo mokslo diplomas
– vertybė ar būtinybė? 14

■ NUOMONĖS

- Vytenis Paulauskas*. Kai smulkmenos reikšmingesnės už
svarbius dalykus 16
Petras Marcinkevičius. Sergame. Kaip pagyti? 18
Jonas Siaurukas. Ką mes, socialdemokratai,
galime palinkėti patys sau 20

■ TĖVYNAINIAI

- Halina Kobeckaitė, Jonas Rumša*. Lietuvos karaimai: maža
tauta, dideli žmonės 22

■ APLINKA

- Gediminas Dubonikas*. Ekologiškos gyvenvietės:
išsigelbėjimas nuo miesto šurmulio ar iliuzija 26
Vitalijus Balkus. Kam naudingos šiukšlės 29

■ ISTORIJOJOS AIDAI

- Jonas Rudokas*. Vidurio Lietuva –
nenusisekęs Pilsudskio kūriny 30
Juozas Baužys. Šis tas apie Salantų tanką 34

■ KONTROVERSIJOS

- Jonas Kiriliauskas*. Amžinasis tarpukaris, arba
pamąstymai apie kasdienybės karnavalą 36

■ UŽSIENYJE

- Algimantas Brazaitis*. Rusijos mįslės ir ateities
pokyčių scenarijai 40
Graikija rodo, kaip protestuoti prieš žlugusią sistemą 43

■ „GAIRIŲ“ PAŠTAS

- Skaitytojai atsako į „Gairių“ anketos klausimus 44

■ ŠYPSENOS

- Gediminas Griškevičius*. Šiam pasauliui nieko naujo 48

Būkime geri, gerbkime nuomonę

Algis KUSTA

Štai iš aukštos vietos pagaliau duotas signalas gerbti Lietuvos piliečio nuomonę. Labai pritariu tam, ypač jei nuomonė apie mane ar mano šeimą bus lyg balzamas ant širdies. Gaila, kad iki šiol prasti reikalai buvo su nuomone – įvairiai interpretuojant šią sąvoką tekdavo kreiptis reikalo išrišimo į teismą. Nes yra tokia nuomonė, kad teismai vykdo teisingumą.

Turim gerbti Lietuvos piliečio nuomonę, net jei jis savo viršininę, tikrą šunsnukį, įsisteikdamas viešai girtų kaip dorą žmogų, ne korumpuotą, nesusidėjusį su jokiais kontrabandininkais.

Net jei kas pasakytų, kad jūs turite gaidžio sindromą, neskubėkite žiebtį tokiam nepraustaburniui į kakarinę. Čia yra labai pilietiška nuomonė, o ją, kaip žinome, reikia gerbti.

Du visuomenininkais prisistatantys vyrai sako žiną, kad ministras, pašalinęs iš darbo du pareigūnus, yra neteisis. Ir „Pilietė Prezidentė“, sako vienas iš jų, yra neteisi, kad nepatenkina premjero teikimo atleisti tą užsispyrusį ministrą. Aš nežinau, kas teisus, kas ne toje istorijoje. Bet tie vyrai yra buvę prezidentų patarėjai, tad turėčiau gerbti tokių gerbtinų vyrų nuomonę. Juk jie yra Lietuvos piliečiai, ne kitaip.

Ir kai konservatoriai sako, kad jie už teisingumą, nesmerkime tokio narciziško įsitikinimo. Tiesiog tokia yra jų, Lietuvos piliečių, nuomonė. Nors yra nuomonė, kad jų teisingumas labai selektyvus – panašiai kaip Orvelo garsiajame „Gyvulių ūkyje“ (kad kai kurie žodžiai sutampa su tikrove – tai tik atsitiktinumas). Amerikonai, pasakojama, ant savo aukščiausiojo teismo frontono yra įrašę tokius žodžius: „Lygus teisingumas pagal teisę“. Tokia yra jų nuomonė, bet jie ne Lietuvos piliečiai, tad neaišku, ar mums, lietuviams Lietuvoje, gerbtina tokia jų nuomonė? Mums, tvirtina vienas žinomas teisininkas, esanti priimtinė tokia nuomonė: „Nors draudžiama, bei jei reikia, galima“. Jos nepeikia ir konservatoriai.

Viena skaudi intelektualė, apstikusi „nacionalinės etikos griuvėsius“, viename kultūros žurnale paniekinančiai baksnoja kairiuosius ir liberaliuosius intelektualus už tai, kad šie Lietuvoje griebiasi „visiškai vienodos demagogijos“ – atseit, vadovaujasi principu neideologizuoti istorijos. Taigi nuotoliniu būdu susiduria jau dvi nuomonės, ir abi jas turime gerbti, niekur nesidėsi. Įdomu, kaip minėta autorė kitame savo straipsnyje įrodys dešiniųjų pastangų ideologiniu rašalu perrašinti istoriją naudą? Ir kai tokie sprendimai yra priimami viešpatuojančios partijos valia valstybiniu lygiu, jų lyg ir neišeitų gerbti kaip paprastų piliečių nuomonę. Nes yra nuomonių, kad tie sprendimai ne visai korektiški. O gal jūs turite kitą gerbtiną nuomonę?

Kad pasaulio pabaigos šiemet nebus, jau įrodė mokslininkai. Bet girdėti verksmingų nuomonių, kad Lietuvos, kaip valstybės ir tautos, tuoj tuoj neliks. Iškilminguose valstybės suvakčiū minėjimuose (ne

išimtis ir šiemetis Kovo 11-osios) politikai ir parinkti visuomenės atstovai vis kalba, kaip svarbu turėti laisvę, ir niekinami tie, kurie nejaucia laisvės. Jei reikėtų vaizdais apibūdinti tuos pasisielojimus, imčiau Čiurlionio „Karalių pasaką“ – jų delnuose šviečia Lietuva. Tai gėrėjimosi procesas, į kurį mūsų laikais ne visi įleidžiami. Įėjimas tik teisiesiems ir šventuoliams, jų vertę nustato išrinktųjų taryba (atsiprašau, partija). Vis gėrimės, sudaužę imperiją, o kur veiksmas, paklauskite mano nuomonės. O ar daug veiksmingo valdžios veiksmo matome, paklausiu jų.

Sako, kad Nobelio premijos laureatas Alberas Kamiu yra pareiškęs menininkams, jog baigėsi tokie laikai, kai jie buvo ant kranto. Dabar menininkas esąs laive, o tas laivas dvokia silkėm, kryptis neaiški. Pasirodo, ne kas kitas, o tas menininkas turįs stoti prie vairo ir būti atsakingas už jo kryptį!

Tai gal dabar ir mes visi, ne tik menininkai, bet ir kiti laisvųjų ir išnaudojamųjų profesijų žmonės, turime imti mūsų valstybės likimą į savo rankas? Turbūt per rinkimus, nes judėjimu „Okupuok“ dar nekvepia.

Krypties nematymas, nežinojimas, ką daryti su laisve, tuo mūsų laivu, yra mūsų nepasitenkinimo, niurzgėjimo, susipriešinimo, savinaikos kaina, kurią mokame jau du dešimtmečius. Kai nežinai, kur eini, ten ir nueini – ši sentencija priklauso ekonomistui prof. Povilui Gyliui. Tokia jo nuomonė. Gerbiu ją, nes tai yra Lietuvos piliečio nuomonė.

O gal nebūkime perdėti rimti ir priimkime mūsų dabarties gyvenimą kaip karnavalą, nes yra ir tokia nuomonė. Apie tai ir kitus dalykus – šiame numeryje. Gero skaitymo. ■

Kokią asmenybę ugdo švietimo reforma?

Saulius JURKEVIČIUS

Vilniaus licėjaus direktorius,
mokytojas ekspertas

Vienas iš svarbiausių švietimo tikslų yra ugdyti brandžią asmenybę, gebančią ne tik puoselėti tradicines vertybes, bet ir galinčią tapti tikrąja savo krašto, šiuolaikiškos valstybės šeimininke. Tad ypač svarbu, kad valstybės deklaruojami tikslai būtų aiškūs, priimtini didžiajai daliai visuomenės. Juk pats blogiausias valstybės politinio gyvenimo bruožas yra neatitiktis tarp deklaruojamų idėjų ir realių veiksmų. Visi esame išgyvenę laikotarpį, kai dauguma nebetikėjo siūlomų pakeitimų prasmingumu ir juos paprasčiausiai ignoravo. Mokykla šiuo požiūriu yra ypač jautri vieta, čia netikras žodis ar nenuoširdus ketinimas labai greitai pastebimas. Todėl labai svarbu, kad viešai skambantys prasmingi žodžiai nesiskirtų nuo realių darbų, kad mokytojai ir mokiniai matytų tikrąją valdžios rūpestį švietimu. Deja, per dvidešimt švietimo reformos metų jau girdėjome daug skambių žodžių ir gražių ketinimų, tačiau daugelis švietimui keltų tikslų buvo ir tebė-

ra tik gražios frazės, kurios niekaip neįgauna realaus turinio. Tokia padėtis yra aiškiai matoma šiandieninės mokyklos realybėje, kuri su deklaruojamomis siekiąmėmis dažnai neturi nieko bendro. Visi buvome ir esame įsukti į nesiliaujančių reformų karuselę, kuri galutinai susuko visų mūsų galvas. Taip norėtusi sustabdyti šį beprasmišką sukimąsi ir pabandyti atsakyti į keltą paprastų klausimų.

Ką davė Lietuvos švietimui niekaip nesibaigianti mokyklų tinklo pertvarka? Turbūt dabar kaip niekada akivaizdu, kad mokyklų skaldymas buvo savitiksliis ir akivaizdžios prasmės neturintis procesas. Mokymo kokybė, kuri buvo keliama kaip pagrindinis mokyklų pertvarkymo tikslas, pasiekta nebuvo – tai gali pasakyti kiekvienas pedagogas, matantis, jog struktūros pokyčiai niekaip nėra susiję su mokymo kokybe. Tačiau žala visai švietimo sistemai padaryta didžiulė. Išdraskytos mokyklos miestuose ir uždarinėjamos kaimuose, nutrauktos ilgius metus puoselėtos tradicijos, sukurta nereikalinga įtampa pedagogų bendruomenėje, sumaištis savivaldybėse, sukelta papildomų problemų tėvams, beprasmiškai išvaistytos lėšos – ir tai dar ne viskas. Aiškios vizijos neturėjimas kuriant gimnazijas ir nuolatinis blaškymasis iš vienos koncepcijos į kitą ne tik suklaidino mokytojų bendruomenę, tačiau sugriovė tikėjamą aukštesnės kokybės mokymo galimybę. Daugelis pasijuto paprasčiausiai apgauti. Didžiulės pastangos, atkaklus darbas, idealizmas ir pasitikėjimas reformos būtinumu tarsi prasme-

go rūke. Didelė dalis mokytojų nusivylė reformomis ir jų vykdytojais. Buvo skaudu matyti mokyklų direktorius, kurie įtikėję keitimo reikalingumu, savo rankomis tarsi vyšnių sodus kapojo mokyklas. Dar graudžiau, jog tai buvo daroma suvokiant, kad darbas beprasmiškas ir nereikalingas. Kaip turėjo jaustis savivaldybių atstovai, kai reikėjo reorganizuoti gerai dirbančią mokyklą? Nė vienas šiandien prievarta diegiamas struktūrinis variantas nėra geresnis už galimybę mokyti 5–12 klases vienoje mokykloje. Tai akivaizdi tiesa, ji labiausiai atitiko mūsų specifika, tradicijas, realias galimybes ir užgyventą patirtį.

Kitas klausimas. Kodėl niekaip nenusistovi ugdymo programos? Be gerai parengtų ir conceptualiai apgalvotų programų negalima tikėtis kokybiško mokymo(si). Jų nuolatinis kaitaliojimas, nesibaigiantys perrašymai, dalyko turinio kilnojimas iš vienos klasės į kitą daro didelę žalą mokymo procesui. Kiek išvaistyta jėgų, lėšų ir laiko, o rezultatas daugiau nei abejotinas. Trikdomas nuoseklus mokymas, atsisakoma gerosios patirties ir susiformavusių ugdymo tradicijų. Ir visa tai daroma neva dėl skambių prioritetų, kurių kažkodėl vis nepavyksta pasiekti. Atrodytų, tik nusistovi mokymo procesas, pradedama sistemingai dirbti ir lyg perkūnas iš giedro dangaus: reikia keisti arba vėl atnaujinti mokomąsias programas. Ir vilkelis pradedamas sukti iš naujo. Imituojant demokratinį sprendimų priėmimo procesą, pradedamas formalus bendravimas su mokytojais, vėliau organizuojami beprasmiški ir tušti ▶

► seminarai ir pagaliau visą šį procesą apvainikuoja naujų vadovėlių leidyba, kurios kitaip, kaip lėšų švaistymu, nepavadinai. Susidaro išpūdis, kas dirbame leidykloms, o ne ugdymo turinio gerinimui. Prieita prie to, kad, prisidengus higieninėmis normomis, trijų šimtų puslapių vadovėlis yra skeliamas į dvi dalis. Įdomu pastebėti ir tai, kad vadovėlių turinio prastėjimą paslepia poligrafijos grožybės. Tokį savitikslių ir gerai neapgalvotą programų kaitaliojimą ypač akivaizdžiai iliustruoja lietuvių kalbos ir literatūros mokymo padėtis. Dvidešimt metų ieškoma, eksperimentuojama, ginčijamasi ir vis nerandama optimalaus modelio. Pagaliau prieinama prie absurdiškos situacijos, kai knygų skaitymas lyg ir tampa nereikalingas tam, kad galėtum interpretuoti tekstus, nes reikalauti perskaityti tekstą nehumaniška, tai gali pažeisti mokinio teises. Panaši ir kitų mokomųjų dalykų padėtis. Aišku tik viena, kad negebėjimas kompetentingai tvarkyti ugdymo turinio išderino mokymą ir nuskurdino mokomąsias programas. Galima būtų susitaikyti su visais šiais keitimais, jeigu būtų matomas realus rezultatas. Tačiau dabar tai tik mokytojų varginimas, mokinių trikdymas ir dar didesnės sumaišties kėlimas, o kai kam – gražaus pasipinigavimo šaltinis.

Ir pagaliau – norėtusi išsiaiškinti, kodėl mokytojas buvo paliktas švietimo reformos paraštėje. Jo vaidmuo buvo tarsi nuvertintas arba tiesiog mokytojas liko tik paslaugų tiekėjas, turintis įgyvendinti neapgalvotus reformatorių keitimus ir projektus. Sukurta formali mokytojų kvalifikacijos sistema tarnauja ne mokytojo dalykinės kvalifikacijos kėlimui, bet prisikūrusių institucijų lėšų įsisavinimui. Darbo apmokėjimo tvarką pavadinčiau buhalteriniu nesusipratimu, kurio prasmės greičiausiai negalėtų paaiškinti ir jos kūrėjai. Auditas,

naujas mokyklos organizacinės struktūros įgyvendinimas, etatinio apmokėjimo vizijos ir vienadieniai projektai nukreipė mokytoją nuo tiesioginio jo darbo. Susidaro išpūdis, kad pagrindinė mokytojo veikla yra ne mokymas, bet dalyvavimas abejotinoje visuomeninėje veikloje. Tokie mokytojams keliami prioritetai jau turi įtakos mokytojo dalykinei kompetencijai, o mokomasis dalykas lieka nustumtas į šalį. Tokia politika akivaizdžiai davė savo rezultatą – nereikia būti ypač išvalgiam, kad galėtum postrin-gauti apie krentantį mokinių parengimo lygį. Situaciją paaštrina ir neadekvačiai išpučiamos mokinių

Didžiulės pastangos, atkaklus darbas, idealizmas ir pasitikėjimas reformos būtinumu tarsi prasmego rūke.

teisės ir laisvės, kurios yra įtvirtinamos mokytojų sąskaita. Apskritai į paprastą mokytoją tebežiūrima atsainiai. Formaliai lyg ir bandoma pasiklausti mokytojų nuomonės, tačiau į jų pastabas niekada nėra rimtai įsiklausoma. Nebent pasiūloma neįgyvendinamos metinės kūrybinės atostogos arba tapimas emeritais. Tai galima vertinti kaip pažeminimą arba nesusivokimą realioje situacijoje. Ir tik mokytojų streikai verčia sunerimti ir pradėti galvoti apie padėtį švietimo sistemoje. Visa tai išvargino mokytojus, išsekino morališkai ir suformavo pasyvumą ir abejingumą.

O dabar galima būtų pabandyti kelti klausimą, kokią asmenybę ugdė švietimo reforma? Istorijos vadovėlyje apie Lietuvos švietimo pasiekimus iki Antrojo pasaulinio karo galima rasti tokius žodžius: švietimo sistema formavo naują lietuvių kartą, ugdė jaunimo charakterį, diegė kilnius įpročius, ska-

tino mylėti savo kraštą. Ar galima tai pasiekti šiandien, kai mokiniai varinėjami iš vienos mokyklos į kitą, kai ugdymo turinys tarnauja projektų įgyvendinimui, bet ne brandžiam asmenybės ugdymui, kai mokytojas jaučiasi nesaugus ir netiki kaitos prasmingumu? Vertybės formuojamos atkakliu darbu, o ne tuščiomis kalbomis. Kokią asmenybę galima ugdyti, kai bijomasi savo lietuviybės, kai imituojamas pilietiškumo ugdymas, kai klesti moralinis reliatyvizmas? Ne viena-dieniais projektais ir beprasmiška kaita galima ugdyti naująją kartą. Neįmanoma sukurti tvirtos moky-mo ir auklėjimo (tai Konstitucijoje įtvirtintos sąvokos) sistemos visuotinio nepasitenkinimo atmosferoje. Taigi šiandieninė karta ugdoma tarsi be krypties su mozaikišku supratimu apie supantį pasaulį. Visi gražūs ketinimai nesijungia į vieną prasmingą visumą, o keliami tikslai netampa realybe. Todėl tokioje aplinkoje sunku tikėtis, kad švietimo įstatymo keliami deklaratyvūs tikslai bus pasiekti.

Šiandien, kad galėtume prasmingai eiti toliau, reikalinga ryžtingai sustabdyti daugumą projektų ir padaryti visos švietimo sistemos auditą (šia linkme savo jėgas galėtų nukreipti Nacionalinė mokyklų vertinimo agentūra). Ypač reikia pasistengti prakalbinti mokytojus ir įsiklausyti į jų žodžius. Reikėtų bent porą metų be aiškios priežasties nedaryti jokių keitimų, kad galėtume aiškiai matyti, kokioje padėtyje esame atsidūrę. Taip pat turime drąsiai įvardyti nesėkmių priežastis ir pabandyti jas pašalinti. Ir svarbiausia: mažiau dairytis į Vakarus, nebent pasimokyti, kaip nereikia daryti. Trafaretiškų pavyzdžių kilnojimas iš svetimų šalių padėties tikrai neišgelbės. Tik tada galima tikėtis geresnės ugdymo kokybės ir vertybiniais pagrindais ugdomos naujosios kartos. ■

Liberalai norėjo Amsterdamo

Lilija PETRAITIENĖ

Klaipėdos miesto savivaldybės tarybos narė, LSDP Klaipėdos skyriaus pirmininkė

Jau antrą dešimtmetį Klaipėdą valdo liberalai, išsiveržę su intriguojančiu šūkiu „Balsuokite už mus, jei Klaipėdoje norite gyventi kaip Amsterdame, o ne kaip Minske“. Pažadas buvo viliojantis, nes visi lygiavomės į Vakarų demokratijos šalį, svajojome apie visavertį gyvenimą. Ar pavyko pasiekti Amsterdamo lygį?

Amsterdamo lygis pasiektas pagal vieną parametą – narkomanijos išplitimą mieste. Tik kol vejams Amsterdamą, ten jau yra susivokta, kad narkotikų legalizavimas, kad ir lengvų, yra klaidingas kelias.

Reikia prisipažinti, kad ir aš neišsivaizdavau narkomanijos išplitimo mastų. Išrinkta į miesto savivaldybės tarybą inicijavau gyventojų apklausą. Norėjau, kad gyventojai išsakytų opiausias miesto problemas, tad pateikėme klausimus apie aplinkos tvarkymą, transportą, komunalinį ūkį, švietimą, kultūrą, valstybės institucijų darbą. Į anketą įrašėme klausimą ir apie narkomaniją bei kitas priklausomybes. Labai nustebau, kad Klaipėdos gyventojai vieną iš trijų pagrindinių miesto problemų nurodė narkomaniją ir kad dėl to jaučiasi nesaugūs, ypač kur vyksta prekyba narkotikais ir kitomis psichotropinėmis medžiagomis. Paaškęjo, kad „vieša paslaptis“, jog

prekyba psichotropinėmis medžiagomis vyksta prie didžiųjų prekybos centrų, mašinų stovėjimo aikštelėse, skveruose, taksi stovėjimo vietose, gyventojai nurodė net „taškų“ piko darbo valandas. Narkotikų platimo taškai įsikūrę ir daugiabučiuose namuose, pietinėje miesto dalyje, praktiškai kas trečiame name. Kur stipresnės bendruomenės ar bendrijos, sukilę ir susivieniję gyventojai juos bent iš gyvenamųjų namų išgyvendina, deja, kiti įbauginti ir gyvena nuolatinėje baimėje dėl savo vaikų ir savo pačių saugumo.

Ką nuveikė kovoje su šiuo XXI a. maru miesto valdžia? Ogi buvo sukurta Narkotikų kontrolės komisija, kuri rašė ataskaitas apie vykdomą prevenciją, tiksliau – jas perrašinėdavo metai iš metų, tad dešimtmetį kova vyko tik popieriuje. Bet kuo stebėtis, juk liberalai visada pasisakė už narkotikų ir prostitucijos legalizavimą. Praėjusių metų gruodžio pabaigoje dalyvavau Narkotikų kontrolės komisijos posėdyje, jame Klaipėdos Priklausomybės ligų centro direktorius Liudas Andrikis viešai pareiškė, kad „narkotikus reikia dekriminalizuoti, kad kiekvienas galėtų jų nusipirkti vaistinėje. Nes karą su narkomanija mes pralošėme“. Tiktas liberalas su liberaliu mąstymu, neseniai liberalų valdžios paskirtas dirbti šios įstaigos vadovu. Tik noriu paklausti: ar mes buvome tą karą paskelbę ar bandėme bent pradėti?

Išvada viena – liberalizmo propaguotojai visuomenę laiko pinigų darymo šaltiniu, o liberalizmas skirtas turtingus daryti dar turtingesniais. Kas atsitiko ir su pietine Klaipėdos miesto dalimi? **Ši Klaipėdos miesto dalis per dešimtmetį virto getu!** Visa miesto „grietinė“, politinis elitas pasistatė pilaites, dailius namelius šiaurinėje miesto dalyje, arčiau jūros. Kiti pasistatė namus

už miesto ribų, Klaipėdos rajone. Pietinės miesto dalies gyventojai liko savo mikrorajono įkaitais. Kodėl? Pasižvalgykime. Iš vienos pusės čia įsikūrė Laisvosios ekonominės zonos (LEZ-o) įmonės – trys chemijos pramonės gigantai. Gyventojai jau pavargo skūstis amžinu „keptų blynų“ kvapu jų butuose, kuris sklinda iš UAB „Mestilla“ – biokuro iš rapsų aliejaus gamyklos. Šis kvapas nema-lonus, bet yra mažiausiai kenksmingas, kur kas nuodingesni yra UAB „Neo Group“ išmetami plastmasės gamybos degimo produktai. Pradėtas šalia statyti ir ketvirtasis chemijos monstras – šiukšlių deginimo gamykla, esu tikra, kad bus palaimintas ir pradėtas Suskystintų gamtinių dujų (SGD) terminalas ties Kiaulės nugara. Ir visi šie objektai išmes į aplinką degimo produktus, specialistai žino ką tai reiškia, tik jie negali garsiai to sakyti, bus apkaltinti ir išvadinti „tautos priešais“. Paspaudus šalčiui buvo pranešta, kad nerekomenduojama vaikų leisti į mokyklas, ne dėl šalčio, bet dėl oro užterštumo, kuris Klaipėdoje – vienas didžiausių. Tad apsupti penkių gamybos gigantų pietinės miesto dalies gyventojai gyvens kaip „krematoriume“.

Gali kas pasakyti: tegul parduoda savo butus ir keliasi į kitą miesto dalį. Deja, iš šio geto išsiveržti praktiškai neįmanoma. Rinkoje butai šioje miesto dalyje yra nepaklausūs, pardavęs pusvelčiui, neįpirksi jokio mažesnio buto šiaurinėje miesto dalyje. Nes ne tik liberalai, pasiskelbę, kad yra „sveiko proto“, bet ir kitiems jo užtenka, kad suvoktų, ką reiškia gyventi tokioje aplinkoje. Užburtas skurdo ratas – savotiškas getas.

Tokia yra pietinėje miesto dalyje gyvenančių klaipėdiečių kasdienybė – gyvena lyg ir Amsterdame, o realiai – gete. ■

Tarptautinės darbo organizacijos biure – lietuvis

Jau dveji metai Tarptautinės darbo organizacijos (TDO) Maskvos biure dirba profesinių sąjungų veikėjas iš Lietuvos Sergejus GLOVACKAS. Jis yra vadovavęs Lietuvos sakaliukų sąjungai, buvo pirmasis 1995 m. įkurto profesinių sąjungų Jaunimo centro pirmininkas, devynerius metus dirbo Tarptautinėje profesinių sąjungų konfederacijoje (ITUC). „Gairės“ pakalbino atostogoms į Lietuvą parvykusį S. Glovacką.

– Mūsų žurnalo skaitytojams būtų įdomu plačiau susipažinti, kas per organizacija yra TDO.

– TDO įkurta 1919 m., supratus, jog darbo sferoje būtinos minimalios taisyklės viso pasaulio mastu. Kai buvo įkurta Jungtinių Tautų (JT) organizacija, tada TDO tapo specializuotu jos padaliniu konkrečioms darbo ir darbo santykių problemoms spręsti.

TDO turi didelę autonomiją ir yra unikali, nes sudaryta trišaliu pagrindu – formuojant jos politiką, darbuotojų ir darbdavių atstovai dalyvauja lygiomis teisėmis su vyriausybės atstovais. Taigi aš atstovauju didelei solidžiai organizacijai, JT padaliniui, jos veikla 1969 m. buvo įvertinta Nobelio premija.

Viena iš svarbiausių TDO funkcijų – priimti konvencijas ir rekomendacijas, kuriose įtvirtinami tarptautiniai darbo standartai. Konvencijas ratifikavusios šalys privalo jų laikytis. Dar yra aštuonios fundamentalios konvencijos, kurias TDO narės privalo vykdyti nežiūrint to, ratifikavo jas ar ne. Tai asociacijų ir kolektyvinių derybų laisvė, vaikų darbo, priverstinio darbo draudimas, diskriminacijos darbo vietoje panaikinimas.

Egzistuoja apie 200 TDO konvencijų ir rekomendacijų. TDO yra pagrindinis tarptautinės normatyvinės veiklos darbo klausimais centras. Tarptautinės darbo normos įgavo universalų charakterį, todėl jos atsispindėjo ne tik TDO, bet ir kitų tarptautinių organizacijų dokumentuose.

– Koks pagrindinis šių dienų TDO siekis?

Dabar pagrindinė užduotis – siekti, kad globalizacija būtų socialiai teisinga, sudaryti sąlygas užimtumui, užtikrinti orų darbą visose sferose. Siekiama, kad žmonės turėtų darbo vietas, dirbtų saugiai, gerai uždirbtų – nuo to bus geriau visiems pasaulyje. Kad sklistų kuo daugiau socialinių idėjų, už tai kovoja ir Europos profesinių sąjungų Konfederacija. Tie tikslai sutampa ir su svarbiausiu ES aktu, numatančiu socialines ir ekonomines žmogaus teises – Europos Sąjungos pagrindinių teisių Chartija.

Pasaulyje 10 procentų gyventojų neturi jokių socialinių garantijų ir aprūpinimo. TDO duomenimis, 80 procentų žmonių nesuteikta teisė naudotis visomis socialinės apsaugos priemonėmis – 30 procentų būtiniausios socialinės garantijos neprieinamos, 15 procentų gauna bedarbystės išmokas, 60 procentų negauna pensijų, 50 procentų vaikų dėl skurdo negali mokytis. Skurdas gresia 17 proc. ES gyventojų, 23 mln. ES gyventojų neturi darbo. Jei nebūtų socialinio aprūpinimo, skurdo lygis taptų dar ženklusnis.

Konvenciją dėl socialinių garantijų ratifikavusi šalis privalėtų užtikrinti, kad socialinės garantijos apimtų ne mažiau kaip 50 procentų darbuotojų ir 20 procentų gyventojų. 102-oji konvencija ir Socialinė chartija – vadovavimasis jomis – svarbiausi veiksniai, kovojant su skurdu.

– Pernai birželio mėnesį Ženevoje vyko TDO jubiliejinė 100-oji sesija. Joje berods dalyvavo ir Vokietijos, Rusijos vadovai A. Merkel, V. Putinas. Kas

svarbaus buvo priimta šioje sesijoje?

– Norėčiau atkreipti dėmesį į joje priimtą 189 konvenciją dėl namų ūkio darbininkų, kad būtų reglamentuojamas jų darbas. Ši konvencija liečia milijonų asmenų – virėjų, valytojų, namų šeimininkių, slaugytojų, vaikų prižiūrėtojų, sodininkų, apsauginių, šeimų vairuotojų ir kitų – darbą. Konvencijos tikslas – darbą namų ūkyje teisiškai pripažinti kaip darbą, suteikti daugiau teisių visiems namų darbininkams ir užkirsti kelią pažeidimams bei piktnaudžiavimui, kad jų darbas nevyktų už reguliavimo sistemos ribų.

Pramoninėse šalyse darbas namuose sudaro 5–9 proc. visų darbo vietų. Kai kuriose šalyse (ir Lietuvoje – Red.) darbas namuose dažniausiai priklauso šešėlinei ekonomikai, yra atliekamas neturint jokių socialinių ir teisių garantijų, nėra deklaruojamas. Didžioji dauguma šiame sektoriuje dirbančių žmonių yra moterys bei jauni žmonės, siekiantys užsidirbti ir sukurti savo ateitį, tačiau jų darbas yra menkai vertinamas, menkai apmokamas ir neoficialus, namų darbininkai dažnai diskriminuojami, išnaudojami. Todėl būtina jiems padėti – pritaikyti tarptautinius ir nacionalinius darbo standartus ir juridines normas jų teisėms apginti.

Ypač daugiariopą diskriminaciją gali patirti darbininkai migrantai, kurie imasi darbo rinkos periferijai priskiriamų laikinų ne kvalifikuotų darbų arba įsidarbina namuose, jie dažnai dirba blogomis sąlygomis, patiria smurtą bei seksualinę prievartą jų atžvilgiu; kadangi jie menkai moka vietos kalbą, dažnai nežino savo teisių, turi ribotas galimybes gauti viešąsias paslaugas.

– Kaip TDO veikla organizuojama Europoje?

– Europoje yra du TDO biurai: Maskvoje ir Budapešte. Baltijos valstybės, Moldova, Ukraina, Centrinė ir Pietryčių Europa priklauso Budapešto biurui.

Maskvos biuro veikla apima 10 šalių: Rusiją, Baltarusiją, Centrinės Azijos ir Pietų Kaukazo valstybes.

Regioniniame biure kartu su nacionaliniais atstovais dirba 35 žmonės. Yra keletas mūsų biuro kryptų, bet svarbiausia – oraus darbo nacionalinių programų įgyvendinimas ir pagrindinių fundamentalių konvencijų vykdymo priežiūra.

Mano pareigos vadinasi vyriausiasis darbuotojų veiklos specialistas. Esu atsakingas už darbuotojų organizacijas ir visa, kas susiję su samdomais darbuotojais. Žinoma, mano kuruojama sfera yra profesų sąjungos, bet dirbti tenka ir su darbdaviais, ir su vyriausybės atstovais.

Reikalavimų atrenkant į šią pareigybę buvo labai daug, vienas iš jų – mažiausiai septynerių metų tarptautinio darbo patirtis. Kad buvau atrinktas aš, matyt, daugiausia lėmė tai, jog mano kandidatū-

rą parėmė ITUC (Tarptautinė profesinių sąjungų konfederacija), kuriai dirbau beveik 10 metų. Šios organizacijos žodis atrenkant darbuotojus yra gana svarus. Taip pat pasitarnavo ir geros rekomendacijos iš to regiono, kuriam atstovavau dirbdamas ITUC: Rusijos, Gruzijos, Baltarusijos, kitų profsąjungų. Buvusios TSRS regiono žinojimas ir patirtis, rusų kalbos mokėjimas yra tam tikras privalumas. Beje, iki manęs šioje pozicijoje dirbo danas.

– Kur daugiausia darbo laiko tenka praleisti?

– Šiaip daugiausia laiko praleidžiu komandiruotėse – labai gerai būna, jei biure Maskvoje tenka dirbti savaitę kitą. Tai tik kabinetas biure.

Pagrindinė veikla – tai priežiūra, kaip valstybėse įgyvendinamos TDO konvencijos, taip pat profesinių sąjungų parengimas, kad prižiūrėtų konvencijų laikymąsi pačios, kad dalyvautų trišalėje veikloje.

Daugiausia man darbo yra Gruzijoje, Baltarusijoje, nes iš jų gaunam daug skundų dėl profesinių sąjungų, asociacijų teisių pažeidimų. Pagal šiuos pažeidimus abi šalys pirmąją Europoje.

Prisidėjo daug darbo Kazachstane dėl naftininkų streiko Žanaozene, vėliau peraugusio į riaušes. Streikas prasidėjo pernai gegužę. Iš pradžių streikininkai reikalavo padidinti darbo užmokestį, prie jų reikalavimų prisidėjo ir kitų, ne tik ekonominių, reikalavimų. Jų streikas buvo paskelbtas neteisėtu ir baigėsi smurtu ir represijomis. Gruodžio 16 dieną šiame Vakarų Kazachstano mieste įvyko demonstracijos ir riaušės, buvo sudeginti pastatai, žuvo žmonių.

Kazachijos, Rusijos ir tarptautinio profesinių sąjungų judėjimo aktyvistai laikosi nuomonės, kad streikuojančiais naftininkais buvo manipuliuojama, juos provokavo pašaliniai – nedidelė kairuolių avantiūristų grupė susidėjo su kazachų oligarchais, pasisakančiais prieš dabartinį režimą, ir atvedė masinį judėjimą į neišvengiamą pralaimėjimą. O juk Kazachstane per 20 metų nebuvo oficialių streikų.

Daug veiklos Tadžikistane – dėl ŽIV, AIDS prevencijos darbo vietose, nors šalis ir musulmoniška, bet dėl didelės migracijos sugrįžtantieji parveža užkratą. Vienas pagrindinių pragyvenimo šaltinių žmonėms ir šaliai yra darbo jėgos siuntimas į Rusiją. Rusija yra antra po JAV darbo migrantų daugiausia priimanti šalis. Maskvoje matai, kad kai kuriuose sektoriuose (statybos, komunalinis ūkis) dirba vien atvykėliai.

Apskritai mūsų biuro regione yra didelė emigracija. Beje, konvencijas dėl emigracijos yra pasirašę tos mūsų regiono šalys, iš kurių daugiausia išvyksta: Tadžikijos, Kirgizijos, Moldovos, Armėnijos. O štai Rusija, Kazachstanas, Azerbaidžanas nepasirašė šios konvencijos.

Uzbekistane veiklos nevykdom, nes jie turi įgy-

Azerbaidžane konferencijoje prieš diskriminaciją darbo vietoje:
S. Glovackas trečias iš dešinės.

► vendinti rekomendacijas dėl vaikų darbo draudimo, yra faktų, kad išnaudojamas vaikų darbas medvilnės rinkime.

– *Kaip apskritai atrodo gyvenimas Vidurinėje Azijoje?*

– Vidurinėje Azijoje, išskyrus Kazachstaną, šviesesnių perspektyvų nesimato, demokratijos pasiekimai menki. Daug gaunama humanitarinės pagalbos, kinai aktyvūs – Kirgizijoje, Tadžikijoje tiesia kelius. Rusija atidaro savo universitetus, nes prestižas yra mokytis rusiškose aukštosiose mokyklose o ir vėliau lengviau gauti darbą Rusijoje. Sunku kalbėti apie kokią nors pramonę, bemaž 80 proc. žmonių dirba neformaliame sektoriuje, be darbo sutarčių. Darbo emigracija į Rusiją yra didžiulis išgyvenimo šaltinis. Pernai Tadžikistano prezidentas pareiškė, kad per metus 700 išvykusiųjų sugrįžo karstuose – pagrindinė mirčių priežastis yra nelaimingi atsitikimai darbo vietoje.

Apskritai, mano kuriojamos šalys, ypač Vidurinė Azija, palyginti su tarybiniais laikais, smuktelėjo atgal pagal visus socialinius, ekonominius parametrus. Gal todėl ten jaučiama nostalgija Tarybų Sąjungai. Visa infrastruktūra buvo sukurta tais laikais, mažai kas dabar padaryta. Pramoninis, ekonominis vystymasis jaučiamas Kazachstane, Azerbaidžane, Rusijoje. Tos šalys turi didelių gamtos turtų – naftos, dujų, iškasių. Ten ir profsąjungos nemažos, tad tenka daug dirbti. Kazachstanas tikrai yra ta šalis, kuri kelia optimizmą. Naujoji jos sostinė Astana – tikras stebuklas stepėje. Ir visoje šalyje daug gerų įdomių sprendimų. Nepasakyčiau, kad Kazachstanas būtų pasirinkęs kokią vieną politinę kryptį, orientacija, kaip čia mėgstama sakyti, yra daugiavektorinė.

Progresą galima pastebėti ir Gruzijoje. Tbilisis,

Batumis – gražūs vakarietiški miestai. Faktas, kad vidutinio lygio, buitinio, korupcijos nėra. Policininkai, galiu pats paliudyti, draugiški, paslaugūs, kyšių neima. Girdėjau iš pažįstamų armėnų pasakojant, kad anksčiau, kai jie važiuodavo ilsėtis prie Juodosios jūros, policininkai sustabdydavo, kai ko paprašydavo... Dabar esą kitaip – jei sustabdė policija, tai tik kad pasiteirautų, ar viskas gerai, kad parodytų, jei reikia, kelią...

Jaunimas puikiai kalba angliškai. Bet yra ir kita medalis pusė – didelė emigracija iš šalies į Vakarų. Darbo įstatymai perdėm liberalizuoti, yra netgi žodinė darbo sutartis. Panaikinta Darbo inspekcija, o nelaimingų atsitikimų darbo vietose daugėja, žūva žmonių, ypač šachtose. Socialiniai ir darbo santykiai labai įtempti, kartais perauga į streikus.

– *Paprastai profesines sąjungas įsivaizduojame kaip darbininkų teisių gynėjas. Ar Jūsų kuriojamosiose šalyse dar yra proletariato?*

– Mūsų masteliu Mažeikiai su naftos perdirbimo gamykla – pramoninis centras, ten yra apie 2 tūkst. profsąjungos narių. Bet reikia pamatyti didžiulius pramoninius centrus Rusijoje, Kazachstane. Tokiuose miestuose suprantu, ką reiškia mūsųose primirštas žodis proletariatas. Darbininkiška profesija ten yra paklausi ir skatinama.

Teko lankytis didžiuliame pramoniniame mieste, Karagandos palydove Temirtau – kaminai, kaminai, kaminai. Uždaro ciklo metalurgijos kombinatas, kur kasa anglį, varį lydo. Dirba daugiau nei 50 tūkst. darbininkų. Profesinei sąjungai priklauso 35 tūkst. Beje, ten visi puikiai atsimena lietuvius dar nuo tremties laikų, mūsų tautiečių iki šiol yra nemažai.

Arba Toljatis – „Avtovazo“ automobilių gamykloje dirba 100 tūkst. žmonių. Supratau, ką reiškia pasakymas „gradoobrazuješčėje predpriyatyje“ – viskas priklauso nuo vienos gamyklos. Ir ten be profsąjungos neišsiversi – juk darbo saugos klausimai labai svarbūs, socialinė sfera. Derybos dėl kolektyvinių sutarčių vyksta oho kaip kietai, dėl kiekvieno koeficiento, net po pusę metų.

Nemažai dirbame ir Rusijoje. Čia pagrindiniai susivienijimai yra didelė nepriklausomų profsąjungų Federacija bei Rusijos darbo konfederacija. Yra daug regioninių, alternatyvių profesinių sąjungų. Iš viso profsąjungoms priklauso apie 30 milijonų žmonių. Aktyvumas nemažas, vyksta ir streikai, nors juos skelbti irgi nelengva. Rusijos valdžia stengiasi bendrauti su įvairių pakraipų profsąjungų lyderiais.

Teko būti ir tolimesnėse nuo Maskvos vietose – iki pat Vladivostoko. Patyriau, kad ten požiūris į lietuvius, Lietuvą geranoriškas, pozityvus, jis likęs dar nuo tarybinių laikų. Ir lietuvių bendruomenė

Rusijoje nemaža. Tad manau, kad reikėtų Lietuvai aktyvinti kultūrinę veiklą Rusijoje. Gal ir nereikėtų didelių lėšų – jei kas atvažiuotų, vietiniai svetingai priimtų. Ta linkme aktyvūs lenkai. Štai atvažiuoju į Minusinsko miestą prie Sajanų Sušensko hidroelektrinės – vyksta lenkų kultūros dienos. Irkutske veikia lenkų konsulas. Daug lenkų rašytojų kūrinių išversta į rusų kalbą.

Lietuvių veikla labiau jaučiama Maskvoje – yra jų organizacijų, kultūros centras. Iš 10 garsiausių Maskvos spektaklių pernai žiemą trys buvo lietuviški – režisuoti M. Karbauskio, R. Tumino, E. Nekrošiaus. Parduotuvėse nemažai mūsų produktų, ir pirkėjai, jei yra galimybė, renkasi lietuviškus.

– *O kiek Jūsų darbas gali būti susijęs su Lietuva?*

– Lietuva nėra mano atsakomybės zonoje. Tačiau galbūt kada prireiks kokio nors mano patarimo... Gal kas iš Lietuvos norės plėsti ryšius tame regione, kuriame dirbu. Manau, Lietuvos profesinėms sąjungoms vis dėlto yra pliusas, kad dirbu TDO.

Iki šiol nė vienas ne tik Lietuvos, bet ir Baltijos šalių profesinių sąjungų veikėjas dar nėra dirbęs Tarptautinėje darbo organizacijoje. Paprastai Lietuvoje profsąjungininkai dažniau padaro politinę karjerą savo šalyje: patenka į Seimą, tampa ministrais, merais.

Apskritai JT sistemoje nedaug lietuvių dirba, daugiau jų yra ES institucijose.

Tiesa, TDO būstinėje Ženevoje, kur yra ir dauguma JT organizacijų, teko sutikti lietuvių, tiksliau trečios kartos Amerikos lietuvių. Pirmąkart sutikęs pasisveikinau su juo lietuviškai – nustebo, bet suprato, nors ir nekalba lietuviškai. Kristoferis Land–Kaz-

lauskas yra TDO profesinės sąjungos pirmininkas. TDO veikianti profesinė sąjunga yra didelė galinga organizacija, aš irgi esu jos narys. Sudarome kolektyvines sutartis, mokame nario mokesť.

Priminsiu, kad Lietuvos Respublika yra TDO narė nuo 1921 m. Narystė šioje organizacijoje atnaujinta nuo 1991 m. spalio 4 d. Lietuva iki šiol yra ratifikavusi 41 TDO konvenciją. Lietuvos interesams Tarptautinėje darbo organizacijoje atstovauja Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

Lietuva aktyviai dalyvavo TDO veikloje. Priminsiu, kad 1926 metais Profesinių sąjungų centro biuras po karinio perversmo buvo pateikęs skundų dėl suvaržytų profsąjungų teisių, tada į Kauną buvo atvažiavęs TDO generalinis direktorius – jį pasitikę darbininkai ant rankų nešė Laisvės alėją.

Ir dabar TDO gauna skundų iš Lietuvos. Buvo jų dėl profesinių sąjungų turto. Šiuo metu yra pateiktas Lietuvos profesinių sąjungų skundas dėl Darbo kodekse esančių streikų suvaržymų. Taip pat yra kreiptasi dėl streiko „Švyturio“ gamykloje, kai buvo priimtas teismo sprendimas dėl jo neteisėtumo. Šis precedentas nuskambėjo Europoje.

Skundų iš įvairių valstybių gaunama tikrai daug, todėl jų nagrinėjimas užtrunka metus, kitų – ir iki ketverių, nelygu kaip į juos atsako vyriausybė.

Aišku, į skundus turi reaguoti ir Lietuvos vyriausybė. Po to TDO pateikia savo rekomendacijas.

Apskritai visų pokomunistinių valstybių bėda, kad streikų organizavimas yra labai biurokратиškai apribotas. Kai nėra būdo legaliai protestuoti, tada pereinama į neregamentuotas, netgi antiįstatymines protestines veiklas. Kiek atsimenu, pas mus buvo tik pora legalių streikų, dėl kai kurių iki šiol vyksta teismai. ■

Susitikimas su uzbekais darbo migrantais Astrachanės laukuose
– tikrinamos darbo sąlygos.

Jaunimo nedarbas – kompleksinė problema

Jaunimo nedarbas ir to sąlygotas milžiniškas bėgimas ieškoti darbo užsienio šalyse nėra naujas reiškinys. Tačiau tik po Europos Komisijos pastabų aukščiausia šalies vadovybė suprato, kad situacija yra ištisai labai sudėtinga. Kol vyriausybė ir jai pavaldūs valdininkai tariasi, ką reikia daryti, kad pakiltume iš jaunimo nedarbo statistikos dugno, ekspertai skelbia, kad ši problema nėra vien tik socioekonominė. Vis garsiau kalbama apie kompleksinių priemonių būtinybę. Priešingu atveju Lietuva nesugebės pasiekti europinių standartų.

Gediminas DUBONIKAS

Europos pastebėjimai nenudžiugino

Europos Komisijos pirmininkas Žozė Manuelis Barozas atkreipė dėmesį į kai kurias ES valstybes, kurios visiškai nesistengia mažinti jaunimo nedarbo. Tarp paminėtų atsidadė ir Lietuva. Pastabos duotos toms šalims (penkioms – Red.), kuriose jaunimo nedarbas yra daug didesnis nei ES vidurkis (22,1 proc.).

Pasirodo, Lietuva pagal jaunimo nedarbą yra viena pirmaujančių Europos šalių. Daugiau jaunimo neturi darbo tik krizės prispaustoje Graikijoje, taip pat Ispanijoje ir Slovakijoje. Taigi, Europa įvardijo tai, ką dauguma mūsų šalies gyventojų žinojo jau ne vienus metus.

Europos pabarimas yra gan rimtas. Tuo labiau, kad šalys, kur jaunimo nedarbas yra didesnis nei 30–40 proc., Europos Komisijai turi pateikti nacionalines reformų programas, kuriomis remiantis bus persikirstytos ES paramos lėšos. ES kalba ir apie jaunų žmonių įdarbinimo subsidijavimo tendencijas, pabrėžia, kad jaunimo įdarbinimas ar praktikos galimybės turi būti prioritetu.

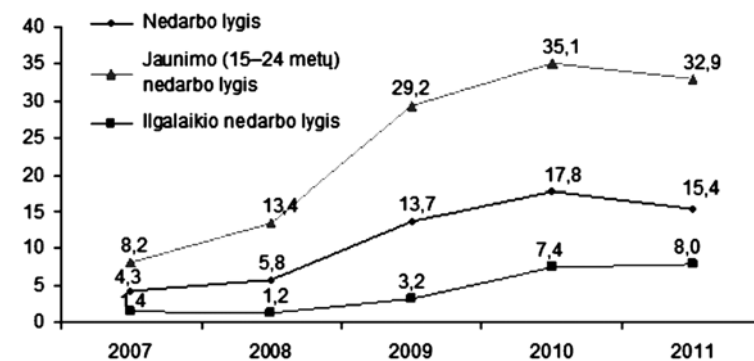
Atrodo, kad ES kritika tik dabar pasiekė ir aukščiausių šalies vadovų kabinetus. Prezidentė nepaigailėjo kritikos Vyriausybei ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai. Pasak Prezidentės, didelis jaunimo nedarbas gena žmones į užsienį.

Tokios kritikos papurtyta Vyriausybė griebėsi už galvos. Speciali darbo grupė turi parengi pasiūlymus, kaip mažinti jaunimo nedarbą Lietuvoje.

Statistika šokiruoja

Europos Sąjungos palyginamą jaunimo padėties darbo rinkoje statistiką „Eurostatas“ skelbia analizuodamas 15–24 metų amžiaus gyventojų grupės užimtumo rodiklius, parengtus remiantis gyventojų užimtumo tyrimais ES šalyse.

Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2011 m. jaunimo (15–24 metų amžiaus asmenų) nedarbo lygis sudarė 32,9 procento (bendras 15 metų ir vyresnių šalies gyventojų nedarbo lygis – 15,4 proc.). Šios amžiaus grupės vaikinų nedarbo lygis sudarė 34,6, merginų – 30,4 procento. Kaime 15–24 metų gyventojų nedarbo lygis buvo aukštesnis nei mieste ir sudarė 40,9 proc. (mieste – 27,6 proc.).

Europos Sąjungoje jaunimo (15–24 metų amžiaus asmenų) nedarbo lygis trečiąjį 2011 m. ketvirtį siekė 21,2 procento. Aukščiausias jaunimo nedarbo lygis buvo Ispanijoje – 45,8 procento, Graikijoje – 45 procentai, Slovakijoje – 33,6 procento ir Lietuvoje – 31,7 procento. Latvijoje jaunimo nedarbo lygis siekė 28,2 procento, Estijoje – 22,2 procento.

Taigi, Lietuvoje jaunų bedarbių yra ne tik daugiau už Latviją ir Estiją, bet lenkiame daugumą kitų ES šalių. Per pastaruosius kelerius metus bedarbių, taip pat ir jaunų, sparčiai daugėjo.

Vis dėlto ne visi sutinka su tokiais skaičiavimais. Pavyzdžiui, Statistikos departamentas, paskelbęs visus aukščiau išvardintus skaičius, vėliau patikslino, kad 32,9 procento jaunimo nedarbo lygis reiškia, kad kas trečias darbo jėgai priskirtas jaunas žmogus buvo bedarbis.

Jaunimo nedarbo lygis išreiškiamas 15–24 metų bedarbių ir tokio paties amžiaus darbo jėgos, o ne visų 15–24 gyventojų, santykiu. Darbo jėgą sudaro užimti gyventojai ir bedarbiai, tai yra ne visi 15–24 metų amžiaus asmenys priskirtini darbo jėgai. Išankstiniais vertinimais, 2011 m. trečdalis 15–24 metų amžiaus asmenų sudarė darbo jėgą.

Išankstiniais gyventojų užimtumo statistinio tyrimo vertinimais, 2011 m. Lietuvoje buvo 45,3 tūkst. jaunų bedarbių. Jaunimo (15–24 metų amžiaus asmenų) nedarbo lygis sumažėjo nuo 35,1 procento 2010 m. iki 32,9 procento 2011 m. Palyginti su visais šios amžiaus grupės gyventojais, 2011 m. kas dešimtas, ne kas trečias, 15–24 metų amžiaus asmuo buvo bedarbis.

Nepaisant skaičiavimo metodikos, jaunų žmonių nedarbo lygis Lietuvos darbo rinkoje ir nerandančių darbo jaunų žmonių migracija į užsienį yra akivaizdi tendencija.

	2008	2009	2010	2011
15–19	992	1 235	4 909	3 823
20–24	2 141	2 710	15 131	11 724
25–29	3 372	4 181	18 520	11 310
30–34	2 413	3 136	11 964	6 830
35–39	1 832	2 748	7 853	4 648

Lentelė rodo, kiek žmonių pagal amžiaus grupes išvyko į užsienį.

Valdininkai: dirbame aktyviai

„Gairės“ pasiteiravo Socialinės apsaugos ir darbo ministerijoje, ką valdininkai mano apie jaunimo nedarbo problemas Lietuvoje. Ministerijos teigimu, nedarbo problema yra ir visos Europos galvosopis, o daugumoje ES šalių jaunimui susirasti darbą taip pat yra sunku. Valdininkai pabrėžė ir tai, kad Lietuvoje nedarbas truputį mažėja (nuo 35,1 iki 32,9 proc.).

Pasidomėjome, kokios pagrindinės priežastys, kad vis dėlto tiek daug jaunų bedarbių. „Jauniems žmonėms ypač sudėtinga susirasti pirmąjį darbą ir įsitvirtinti darbo rinkoje. Daugelis jų nėra įgiję praktinio darbo ir gyvenimiškos patirties, todėl sunkiai gali konkuruoti su patyrusiais darbuotojais. Derėtų paminėti, kad Lietuvoje jaunimas iki 25 metų visgi daugiausia dar mokosi kokios nors profesijos ir šį užsiėmimą derina su darbinio užimtumu, kuris vėliau yra finansinių išteklių susikūrimas nei darbininkų kompetencijų formavimas konkrečiai profesijai“, – paaiškino mums ministerijoje.

Valdininkų paklausus, kokias priemones prieš jaunimo nedarbą siekia įgyvendinti, išgirdome, kad „nuo 2010 m. liepos 1 d. įsigaliojo lengvata, pagal kurią darbdavys gali įdarbinti iki šiol nedirbusį pagal darbo sutartį žmogų, nemokėdamas didžiosios dalies „Sodros“ įmokų (įmoka sumažinta nuo 31 proc. iki 7,7 proc.). Iki 2011 m. spalio 1 d. tokiu būdu jau įdarbinta 34 tūkst. žmonių. Naudojantis šia lengvata galima įdarbinti žmones iki šių metų liepos. Kadangi laikotarpis, kurio metu ji teikiama – vieni metai nuo sutarties pradžios, pvz., įdarbinus birželį, lengvata dar galios iki kitų metų birželio. Šiuo metu ieškoma galimybių šią subsidiją pratęsti nedidinant naštos „Sodros“ biudžetui“.

Ministerijos viešųjų ryšių specialistė pasakojo, kad „vyriausybės iniciatyva beveik 2 metus galioja lengvata darbdaviams, įdarbinusiems jaunuosius (iki 29 metų) asmenis pagal įgytą kvalifikaciją – skiriama subsidija darbo užmokesčiui kompensuoti (iki 6 mėnesių terminui). Šią lengvatą planuojama pratęsti, kad galėtų ja pasinaudoti dar daugiau žmonių. Per tris 2011 m. ketvirčius pasinaudojant minėta lengvata buvo įdarbinta 63,9 tūkst. žmonių iki 29 metų amžiaus“. Be to, jos teigimu, „buvo patikslintos Užimtumo rėmimo įstatymo nuostatos, kad kuo daugiau jaunimo galėtų pasinaudoti Europos socialinio fondo finansine parama per Lietuvos darbo biržos vykdomą projektą „Būk aktyvus darbo rinkoje“.

Viešuosius ryšius koordinuojanti valdininkė sakė, kad ministerija skatina ir paskolų teikimą. „Iš Socialinės apsaugos ir darbo, Finansų ministerijos ir Verslumo skatinimo fondo nuo 2010 m. iki 2011 m. gruodžio 31 d. kredito unijos visoje šalyje išdavė 158 paskolas verslo plėtrai ar jo pradžia, kurių bendra ▶

Europos Komisijos
pirmininkas
Ž. Barozas
iš Briuselio
mato geriau
padėtį Lietuvoje
nei mūsų ministras?

Balsas.lt nuotr.

► vertė – 8,77 mln. Lt. Iš projekte numatytų prioritetinių grupių jaunimas iki 29 metų aktyviausias – jiems išduota daugiau nei 40 proc. paskolų. Šiuo projektu ne vien suteikiamas postūmis naujam verslui ar verslo plėtrai, bet ir galimybė mokytis, pasisemti rinkodaros žinių. Nuo š.m. vasario vidurio skolintis iš šio fondo galima dar palankesnėmis sąlygomis – paskolomis iš Verslumo skatinimo fondo pasinaudoję asmenys ar įmonės galės gauti 95 proc. sumokėtų palūkanų kompensaciją. Ši lengvata bus taikoma ne tik naujai išminėto fondo paimtoms paskoloms, bet ir toms, kurios jau yra naudojamos, siekiant plėtoti verslą“.

Pasak ministerijos atstovės, labai svarbu, kad ir švietimo sistema atsižvelgtų į rinkos poreikius. „Būsiami abiturientai, jų tėveliai neturi pamiršti, kad nors valstybė skiria didelį dėmesį jaunimo integracijai į darbo rinką, vis dar išlieka didelė disproporcija tarp „ateities darbo“ įsivaizdavimo ir jaunimo įgytos profesijos ar kvalifikacijos, kuri nesudaro sąlygų laisvai konkuruoti darbo rinkoje. Darbdaviai jaunimui galėtų pasiūlyti patrauklesnes darbo vietas – nebūtinai biure, nebūtinai nuo aštuonių iki penkių, juk jaunas žmogus paprastai yra mobilesnis ir informacinių technologijų dėka gali dirbti lanksčiau“, – ministerijos poziciją detalizavo viešųjų ryšių skyriaus vadovė.

R. Lazutka: reikia kompleksinių sprendimų

Valdininkų pastangos ekspertams neatrodo pakankamos. VU profesorius Romas Lazutka taip pat įsitikinęs, kad jaunimo nedarbas yra ir prastos Vyriausybės politikos rezultatas. „Manau, kad jaunimo nedarbas iš dalies atspindi bendrą situaciją. Mes esame vieni pirmaujančiųjų pagal nedarbą Europoje, todėl ir jaunimo nedarbo lygis yra labai aukštas. Tiek bendrame kontekste, tiek ir jaunimo srityje už mus daugiau bedarbių turi vos keletas valstybių“, – sakė jis.

R. Lazutka pabrėžė, kad iš savo pozicijų jis mato valdžios nesugebėjimą sukurti sistemingos jaunimo politikos, nėra įsisąmoninta jaunimo nedarbo raida.

„Akivaizdu, kad valdžia ilgą laiką neturėjo kon-

kreto plano dėl jaunimo užimtumo. Tą iliustruoja ir tai, kad tik dabar Vyriausybė nutarė suburti darbo grupę dėl jaunimo situacijos, tuo tarpu kai nedarbas auga jau ilgą laiką“, – sakė ekonomistas.

„Be to, yra ir dar viena priežastis, kodėl jauni žmonės negali rasti darbo. Tai Vyriausybės nesuvedimas, kaip daryti įtaką darbo rinkai. Šioje rinkoje viskas vyksta darbo paklausos ir pasiūlos kontekste. Tiek Vyriausybė, tiek verslas kalba tik apie darbo pasiūlą, tačiau nėra kompleksinių priemonių darbo paklausai didinti. Todėl ir Vyriausybės taikomos priemonės neduoda norimo rezultato. Pavyzdžiui, yra skatinama priimti bedarbių, už jų darbdavys gauna paramą, tačiau neskatinama kurti naujas darbo vietas. Todėl kai kurie darbdaviai tuo naudojasi. Akivaizdu, kad Vyriausybės prioritetas turėtų būti naujų darbo vietų kūrimas o ne esamo sektoriaus perskirstymas subsidijuojant“, – įsitikinęs. Lazutka.

Ekspertas pabrėžė, kad su itin didele nedarbo problema susiduria regionų gyventojai. R. Lazutkos manymu, „regionuose yra susidariusi tokia situacija, kad jaunimui rasti darbą labai sunku. Kita vertus, kai kurių sričių specialistų ten itin trūksta. Tarkim, medikai nenori dirbti regionuose, nors jie ten lengvai rastų darbą. Nepadeda netgi skatinimo priemonės, pavyzdžiui, gyvenamos vietos suteikimas ar priedai“.

Profesorius reziumavo, kad reikia keisti šalies elito požiūrį, jog jaunimo nedarbo problema yra antraeilė ir ji automatiškai išsprendės pasibaigus socioekonominėi krizei. „JAV, Vokietijos vyriausybės investuoja į naujų darbo vietų kūrimą nelaukdamos, kada krizė pasibaigs. Mums taip pat būtina imtis intensyvios pagalbos jaunimui, kurti jam darbo vietas neatimant jų iš kitų grupių. Be to, Lietuvai reikėtų ir pajamų diferenciacijos, socialiai teisingesnės sistemos, kad žmonės, taip pat ir jaunimas, galėtų oriai pragyventi iš gaunamos algos, o ne dairytis į kitas šalis ir šluoti gatves Londone. Todėl būtina reformuoti „Sodros“ įmokų sistemą, suteikti jauniems žmonėms galimybę lengvatinėmis sąlygomis nuomotis būstą. Tai paskatintų juos likti čia“, – sakė analitikas.

J. Požela: politikai turi tikėti, kitaip išsivaikščiosime

Ekonomisto nuomonei pritaria buvęs Jaunimo reikalų departamento vadovas Juras Požela. „Akivaizdu, kad viena iš pasaulio ekonominės krizės pasekmių būtent ir buvo į neregėtas aukštumas pakilęs nedarbo lygis. Svarbu tai, kad Lietuvoje jaunų žmonių nedarbas augo žymiai sparčiau nei kitų amžiaus grupių nedarbas. Su šia problema Lietuva susidūrė tikrai ne prieš kelias savaites, o dar 2009 m. pradžioje“, – teigė jis.

Paklausus, ką jis pats, kaip Jaunimo departamento vadovas, nuveikė dėl jaunimo nedarbo mažinimo, sostinės tarybos deputatas pabrėžė, kad „siekdami atkreipti politikų dėmesį į šią opią problemą, kartu su Lietuvos jaunimo organizacijų taryba surengėme išplėstinį posėdį ir pateikėme konkrečius siūlymus, kaip spręsti jaunimo nedarbo problemą“. Politikas pasakojo, kad buvo ir kitų iniciatyvų, tačiau ne visi jų pasiūlymai buvo įvertinti.

J. Požela negailėjo kritikos ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos vadovybei. „Negi ministras viešėdamas Briuselyje negirdėjo, apie ką visa Europa šneka jau pastaruosius ketverius metus – pavojingai augantį jaunimo nedarbą?“, – stebėjosi deputatas.

J. Požela, kaip ir R. Lazutka, teigė, jog reikia daugelio sprendimų, kad socioekonominė situacija pasikeistų. „Tai tokios priemonės, kaip pasirengimas darbinei karjerai dar mokyklos suole, visuomenei naudingų darbų programų išplėtimas ir jaunų žmonių įtraukimas į jas, mokestinės lengvatos privačioms bendrovėms, įdarbinančioms jaunimą, aktyvių jaunimo darbo centrų steigimas savivaldybėse ir seniūnijose, valstybinio sektoriaus atvėrimas jaunimo praktikos vietoms, neformalaus ugdymo metodų taikymas didinant jaunimo patirtis ir kompetencijas, jaunimo verslumą skatinančios priemonės, savarakiškos darbo vietos kūrimo palengvinimas, pagaliau – valstybinės subsidijos“, – sakė buvęs Jaunimo departamento direktorius.

Paklausus, kaip šalies politikai galėtų rasti bendrą sutarimą šiuo klausimu, J. Požela sakė tikįs, kad „politikai turėtų pamiršti priešpriešą, susitelkti, įsiklausyti į kitas nuomones ir pasiūlyti realius sprendimus, kurie galėtų skubiai sumažinti jaunimo nedarbą. Tai vienintelė išeitis siekiant, kad Lietuvos jaunimas visiškai „neišsivaikščiotų“.

Banko analitikė: reikia tobulinti švietimo sistemą

Savo nuomonę apie jaunimo nedarbą ir priemones jam įveikti visuomenei išsakė ir komercinio sektoriaus atstovai. „Swedbank“ analitikės Vaivos Šečkutės įsi-

Jaunimo nedarbas – kompleksinė problema

kinimu, „kartais klaidingai manoma, kad kas trečias jaunuolis Lietuvoje negali susirasti darbo. Iš tikrųjų daugelis jų tiesiog nieško darbo, kadangi dar mokosi ar studijuoja. Taigi, absoliutus darbo nerandančių jaunuolių skaičius siekia palyginti nedaug – apie 32 tūkst. arba kiek daugiau nei 7 proc. iš visų 15–24 metų gyventojų. Be to, dauguma jų neturi kvalifikacijos, todėl yra mažiau patrauklūs darbo rinkoje“.

Ekspertės įsitikinimu, „2009–2010 metais jaunimo nedarbą staigiai išaugino statybų sektoriaus žlugimas, be darbo palikęs daugelį nekvalifikuotų darbininkų. Tačiau bedarbiais tampa ir universitetus,

Europos jaunimas kovoja už savo teises.

kolegijas ar profesines mokyklas baigę jaunuoliai. Tai reiškia, kad reikia tobulinti ne tik perkvalifikavimo programas, bet ir visą švietimo sistemą. Tiek vienu, tiek kitu atveju padėtų didesnis privataus sektoriaus įsitraukimas“, – įsitikinusi V. Šečkutė.

„Swedbank“ ekonomistė pabrėžia, kad taip pat svarbu, jog visa švietimo sistema taptų labiau orientuota į darbo rinkos poreikius bei parengtų daugiau praktinės patirties turinčių specialistų. Dauguma abiturientų pasirenka studijuoti socialinius mokslus. Tuo tarpu maža dalis studijuojančių taikomuosius mokslus gali lėtinti inovacijų plėtrą.

„Baigę studijas jaunuoliai būtų geriau pasiruošę įsiliesti į darbo rinką, jeigu pasikeistų požiūris į praktiką universitetuose. Ji turėtų padėti išugdyti kvalifikaciją atitinkančius igūdžius ir nebūti vien tik formumas. Praktika turėtų trukti ilgiau nei porą mėnesių ir galėtų būti pradėta jau ankstesniuose kursuose“, – mano V. Šečkutė.

Taigi, nors valdininkai ir kalba apie nedarbo mažinimo priemones, realių rezultatų dar nesimato. Tikėkimės, kad Vyriausybę, galbūt naujo Seimo suformuotą, sudomins išdėstyti ekspertų pastebėjimai ir Lietuva pagaliau išsikaptys iš Europos Sąjungos nedarbo liūno dugno. ■

Aukštojo mokslo diplomas – vertybė ar būtinybė?

Šiuolaikiniame pasaulyje aukštojo mokslo diplomas yra būtinybė, nes diplomas kaip simbolis yra daugiaprasmė vertybė, kuri lemia žmogaus gyvenimo kokybę. Kokios yra tos prasmės?

Marija Aušrinė PAVILIONIENĖ

Seimo narė

Aukštojo mokslo diplomas yra dokumentas, kuris atveria jaunam žmogui duris į asmeninės karjeros kelią; į tam tikros profesijos gelmę; mokslinius tyrimus ir atradimus; kloti pamatus asmeniniam šeiminiam gyvenimui ir jo gerovei. Aukštojo mokslo diplomas saugo individą nuo nedarbo ir skurdo. ES duomenimis, jaunuoliai, turintys žemą kvalifikaciją ar neturintys jokios kvalifikacijos, neranda darbo arba sunkiai jį randa. Taigi, prieš žmones, turinčius aukštojo mokslo diplomą, veriasi platesnės įsidarbinimo ir kūrybiškumo sklaidos galimybės.

Tik turintys aukštojo mokslo diplomą gali siekti mokslo daktaro ir profesoriaus diplomų. O įgiję jungtinį magistro diplomą ar du, tris aukštojo mokslo diplomus – nacionalinio ir užsienio universitetų – gali žengti tarptautinės karjeros keliu, dalyvauti tarptautiniame bendradarbiavime, tapti kelių kultūrų žinovais. Diplomuoti žmonės turi galimybę prisijungti prie ES bendrų mokslinių tyrimų ir inovacijų programų, dirbti ES aukštos kvalifikacijos mokslo centruose.

Aukštojo mokslo diplomas įgalina žmogų rinktis ir privatų verslą, skatina diplomuotą profesionalą artinti privatų verslą ir valstybinį sektorių.

Tačiau didžiausia vertybė, kurią individui suteikia aukštasis mokslas, arba diplomas, yra gebėjimas suvokti save; savo profesinį kelią; suklaidas savo gebėjimų **savarankiškai** studijuoti ir mokytis; išugdytas valios mokytis, koncentruotis ne tik į specializuotą sritį, bet ir tos srities gretutines sferas. Didžiausia vertybė, kurią individui suteikia aukštasis mokslas, yra savarankiško mąstymo ir saviraiškos drąsos išugdytas.

Aukštojo mokslo sistema rengia individą **savarankiškai**, unikaliai profesinei kūrybiškai sklaidai, profesiniam tobulėjimui ir naujiems profesiniams iššūkiams.

Nesutinku su nuomone, kad aukštoji mokykla turi jauną žmogų parengti visapusiškai profesinei praktinei veiklai, konkrečiai darbo vietai. To padaryti neįmanoma, nes studijos aukštojoje mokykloje nėra amato įgijimas. Tik individualioje veikloje atsiskleidžia žmogaus gebėjimas taikyti teorines žinias praktikoje, gebėjimas savarankiškai įgyti naujų žinių turimoms žinioms papildyti. Tik praktinėje veikloje visapusiškai skleidžiasi individo unikalus kūrybiškumas, išradingumas, asmeninė energija, gebėjimas bendrauti su žmonėmis ir menas dirbti komandoje. Visi šie gebėjimai vystosi visą gyvenimą, jei žmogus yra talentingas, smalsus, išradingas, kritiškas ir reiklus savo atžvilgiu.

Šiandien girdime kaltinimus

aukštųjų mokyklų pedagogams dėl jų menkos kompetencijos, kaltinimus darbdaviams, jog šie nesiūlo jauniems specialistams, kurie neturi darbo patirties, geriausių darbo vietų ir didelės algos. Tačiau šiuose priekaištuose galime rasti ir kitų prasmų: galima tarti, kad pedagogus kaltina tie, kurie patys nesugeba mokytis savarankiškai. Kad, kai darbdaviai priekaištauja jauniems žmonėms dėl praktinės veiklos stokos, jie patys nenori naujiems darbuotojams skirti laiko jų mokymui ar to patys nesugeba daryti.

Kiekvienas jaunas motyvuotas specialistas turi neįkainojamą turtą – ne diplomą, o savo žinias, gebėjimą savarankiškai mąstyti ir ieškoti išeities iš susiklosčiusios gyvenimo situacijos; gebėjimą pasitelkti įgytas žinias ir vadovautis dėstytojų ar specialistų girdėtais patarimais. Iš naujo mokytis, studijuoti ar perimti darbo patirtį iš kitų. Vien kitų kaltinimais realybės nepakeisi. Realybė keičiama naujomis idėjomis ir jų konkrečiu įgyvendinimu.

Darbštumas ir profesionalumas, reiklumas sau pačiam yra tos asmenybės savybės, kurios parodo, kad žmogus, turintis aukštojo mokslo diplomą, yra jo vertas. Tas, kuris teigia, jog „darbininkui nereikia aukštojo mokslo diplomo“, kad „diplomas nieko nereikia“, yra dar intelektualiai nesubrendęs žmogus, savo siauru požiūriu nuvertinantis išsilavinimo reikšmę. Šiandien daug kalbama apie masių, globalią visuomenę. Tačiau nuo paties individo priklauso, ar jis savo gyvenimu pavers save nepastebima žmonių masės dalimi, ar priešinsis

nuasmeninančiai masių visuomenės traukai ir save kurs kaip unikalią asmenybę.

Yra žmonių, kurie aukštojo mokslo diplomo nebrangina, nes aukštojoje mokykloje atsiduria atsitiktinai, neišsiaiškinę su savimi, ką norėtų studijuoti, kokį darbą dirbti. Todėl po studijų renkasi bet kokią veiklą, kuri yra geriau apmokama. Yra ir priešingų atvejų. Baigusieji pamėgtas studijas mėgstamo darbo negauna, nes jo nėra dėl specialistų pertekliaus ar nesukurtų darbo vietų. Taigi, minėtais atvejais aukštųjų mokyklų absolventai įgytų specifinių teorinių žinių netaiko specifinėje praktinėje sferoje. Jauni žmonės eina dirbti į naują sritį, kuri yra nesusijusi su universitetinėmis studijomis. Tačiau universiteto absolventas net ir naujoje srityje geba geriau analitiškai mąstyti ir kūrybiškai veikti nei tas, kuris aukštojoje mokykloje nestudijavo, nes aukštojo mokslo studijos pažadina individą naujam mąstymui. Kai studijuojantysis žino, kuo nori būti, ko siekti studijuojant, jis greičiau intelektualiai praregi nei tas, kuris į aukštąją stoja tikėdamasis tik diplomo.

Įsivaizduoju, kad savo mintimis galiu sukelti jaunų žmonių ironiją ir kritiką: jie gali man priekaištauti, kad esu atitrūkusi nuo gyvenimo, kad nežinau, koks didelis Lietuvoje jaunimo nedarbas. O tvirtindama, kad pats žmogus turi kurti ir keisti savo gyvenimą, remiuosi ir savo asmenine patirtimi. Visą gyvenimą galėjau dirbti anglų kalbos mokytoja, tačiau pasirinkau filologijos doktorantūrą.

Pastaruoju metu Lietuvoje daug kas kritikuoja aukštojo mokslo reformą. Tačiau kažkodėl pamirštama, kad kiekvienai reformai būdinga naujų kelių ieškojimas, naujos patirties kūrimas. Ramybė ir stabilumas švietime, studijose ir moksle

reiškia stagnaciją. Socialinis gyvenimas nuolat kinta, įgyta patirtis ne visada pasiteisina, todėl natūralu, kad atsiranda nauji siūlymai kaip tobulinti aukštojo mokslo sistemą.

Nepriimtina yra tai, kad aukštasis mokslas paverčiamas universitetų administratorių interesų ir politikų kovos arena, kurioje nesiklausoma skirtingų politinių partijų argumentų. Apsišvietusioje visuomenėje diskusijos apie aukštąjį mokslą turėtų vesti prie politinių kompromisų, išryškinti politinę kultūrą, nes juk kalbama apie valstybės ir jaunų žmonių ateitį. Deja, šiandien apie partijų sutarimą, kaip įgyvendinti aukštojo mokslo, kultūros politikos pertvarką, galima tik svajoti.

Lietuvos aukštasis mokslas tikrai nėra žlugęs, kaip kartais norima tai įrodyti. Užsienio valstybės ir užsienio investuotojai laiko Lietuvos žmones išsilavinusiais, aukštos kvalifikacijos, siūlo jiems pelningus darbus. Tačiau problema ta, kad mūsų šalies vyriausybės iki šiol neišskėlė aukštojo mokslo kaip esminio valstybės prioriteto, kuris grindžia valstybės ateitį. Todėl jauni žmonės ir nusivilia savo tėvyne, kuriai tarsi nereikia išlavintų protų, tėvyne, kurioje turintys aukštojo mokslo diplomą gauna žemus atlyginimus ar negali rasti darbo.

Pastaruoju metu jaunimo nedarbas tapo labai akcentuojama Lietuvos ir ES problema. ES Užimtumo ir socialinės politikos taryboje svarstoma, kaip iki 2020 m. pasiekti 75 proc. jaunimo užimtumą, kaip kurti naujas darbo vietas, skatinti jaunimo įdarbinimą, kovoti su nelegaliu darbu, derinti jaunų žmonių lūkesčius ir darbo rinkos poreikius.

Strategijoje „Europa 2020“ siūlomi būdai kaip mažinti jaunimo nedarbą: labiau sieti studijas ir darbo rinką – studijuojantiems atlikti praktiką būsimose darbo vietose;

rengti stažuotes, kurios suteiktų jaunimui darbo patirties; rengti 3 metus nedarbingam jaunimui papildomus mokymus; mažinti mokesčius darbdaviams, kurie priima jaunimą į darbą; trumpinti bedarbio išmokų laikotarpį.

Strategijoje ypač akcentuojama naujų darbo vietų kūrimas; pagalba jauniems žmonėms įgyjant naujas kompetencijas; lygios galimybės, lyčių lygybė, šeimos ir darbo išpareigojimų derinimas; finansinė parama įkuriant verslą; kūrimas programų ir konsultacijų, kurios padėtų jauniems žmonėms rasti darbą. Pabrėžiama svarba kaimo regionų, kuriuose turėtų būti kuriamos naujos darbo vietos. Ekonomiškai atgimę kaimai reikėtų ir kultūrinį kaimo regionų atgimimą. Būtent šią strategiją grindžia aukštojo mokslo ir profesinės studijos.

Lietuvoje daug kalbama apie išsilavinusių žmonių emigraciją. Tačiau ES strategai teigia, jog laisvas išsilavinusių žmonių judėjimas yra naudingas ES bendrai rinkai. ES rinkos plėtra siejama su formuojama ES bendrąja mokslinių tyrimų ir inovacijų programa „Horizontas 2020“. Ši programa turėtų padėti įveikti ekonominę krizę investuojant į naujas darbo vietas ir ekonominį augimą. Ši programa turėtų spręsti žmogaus gyvenimo klausimus: darbo, saugumo, aplinkosaugos. Ši programa turėtų didinti ES vaidmenį pasaulyje mokslo tyrimų, naujų technologijų ir inovacijų srityje.

Minėtos programos bus sėkmingai įgyvendintos tik tuomet, kai tose programose dalyvaujantys ES šalių, tarp jų ir Lietuvos, piliečiai, baigę aukštąjį mokslą ir įgiję aukštojo mokslo diplomą, vien juo nesitenkins, o tobulės ir mokysis visą gyvenimą, nes žmogaus prigimtis yra ypatinga: proto stiprybė reiškia drąsą būti; o drąsa būti reiškia save teigti ir save pranokti. ■

Kai smulkmenos reikšmingesnės už svarbius dalykus

Vytenis PAULASKAS

Šie metai ypatingi tuo, kad rudenį vyks Seimo rinkimai. Jau dabar visuomeniniame Lietuvos gyvenime jaučiasi pagyvėjimas, susijęs su rinkimais – organizuojami referendumai, kuriami nauji visuomeniniai judėjimai, kurie gali virsti partijomis, jau egzistuojančios „tradicinės“ partijos ieško deimančių – žinomų šokėjų, dainininkų, aktorų, sportininkų, kuriais galėtų papuošti savo sąrašus. Matyt, tokia rinkimų strategija teisinga – juk žmonės balsuoja už asmenybes, bet ne už partijas. Pavyzdžiui, valdančiosios konservatorių partijos vienas iš lyderių A. Kubilius yra pačiame reitingų lentelės dugne, o kita konservatorių lyderė I. Degutienė yra tos lentelės viršuje. Bet juk du iš trijų valstybės vadovų – Ministras pirmininkas ir Seimo pirmininkė priklauso tai pačiai partijai, tarp jų jokių esminių nesutarimų strateginiais valstybės valdymo klausimais nebuvo, todėl mažai tikėtina, kad I. Degutienė, būdama A. Kubiliaus vietoje, ką nors darytų iš esmės kitaip. Prezidente Dalia Grybauskaitė dauguma žmonių pasitiki besąlygiškai, ji Lietuvoje pati populiariausia politikė, tačiau juk ji A. Kubilių palaikė gal net labiau negu I. Degutienė. Drįsčiau pasakyti, kad D. Grybauskaitės pažiūros valstybės, ekonomikos liberalizavimo kryptimi kai kuriais atvejais gal net radikalesnės negu A. Kubiliaus. Tačiau žmonėms visa tai nesvarbu, jie viso to nepastebi, nes jie D. Grybauskaitę myli, o A. Kubiliaus ne tik kad nemėgsta, dalis – ir nekenčia.

Paradoksas yra tas, kad žmonės balsuoja už tuos politikus, kurie negali ir dažnai net nežada duoti tai, ką iš jų gauti tikisi rinkėjai. Todėl neišvengiamai kiekvieną kartą po rinkimų ateina nusivylimas išrinktaisiais. Lietuvos prezidento ir Seimo pirmininko statusas formaliai yra aukštesnis negu Ministro pirmininko. Tačiau realiai valstybę valdo Vyriausybė. Ji kuria strategijas, teikia savo valstybės valdymo idėjas Seimui patvirtinti ir priima įvairius sprendimus, tiesiogiai susijusius su įvairiais žmonių gyvenimo reikalais. Tuo tarpu Lietuvos prezidentas stovi nuošalyje nuo visų praktinių reikalų, į jo nuomonę Seimas ir Vyriausybė gali atsižvelgti, bet gali ir visai nekreipti dėmesio. Seimas taip pat dažniausiai savo priimamais įstatymais tik patvirtina tai, ką nusprendžia Vyriausybė. Dėl visų šių priežasčių Prezidentas ir iš dalies Seimas su Seimo pirmininku prišakyje yra tarsi opozicija Vyriausybei. Tiek D. Grybauskaitė, tiek ir I. Degutienė kartais oponuoja A. Kubiliui. Be abejo, kitaip ir būti negali – juk ir geriausių draugų nuomonės ne visada sutampa. Tačiau tas Prezidentės ir Seimo pirmininkės oponavimas A. Kubiliui būna tik dėl smulkmenų, bet ne dėl esminių dalykų.

Deja, žmonės smulkmenoms dažniausiai skiria daug didesnę dėmesį negu pamatinėms problemoms. Pavyzdžiui, per komercines televizijas kone kasdien pasakojama apie kokias nors Zvonkės–Bunkės arba jos eilinio teisėto vyro gyvenimo peripetijas (nes tai daugeliui žiūrovų labai įdomu, daugelis tokias laidas žiūri), o štai apie

problemas švietimo ar sveikatos apsaugos sistemoje parengiama vos viena kita laida per kelis mėnesius (nes tai mažai kam įdomu, tokias laidas mažai kas žiūri ir todėl laidos rengėjai negali tikėtis didelio pelno iš kokių nors pampersų reklamos užsakovų). Visa žiniasklaida labai aktyviai svarsto, kur vienas ar kitas Seimo narys išleido kelis tūkstančius litų iš jam skirtų lėšų kanceliarinėms išlaidoms, bet niekas nesidomi, kaip surenkami ir išleidžiami milijardai kitų valstybės biudžeto lėšų. Tai niekam, net ir patiems Seimo nariams, neįdomu. Taigi, gyvename kreivų veidrodžių karalystėje, kur įvairių smulkmenų reikšmė labai padidinama, o svarbūs dalykai nutylimi, ignoruojami. Visos šios manipuliacijos daromos tam, kad būtų pateisinamas turtinųjų dar didesnis praturtėjimas, o skurdžių – dar didesnis nuskurdinimas.

Manau, kad partijos rinkimų programa turėtų būti trumpa ir konkreti, tokia, kokią galėtų suprasti ir kokia galėtų remtis kiekvienas rinkimuose dalyvaujantis partijos narys. Dabar gi dažniausiai būna taip, kad partijos rinkimų programa egzistuoja pati sau, o partijos nariai kalba tai, kas mažai ką bendro turi tiek su programa, tiek su kitų partijos narių išsakomomis mintimis. Esant minčių chaosui, rinkėjui belieka orientotis į partijos lyderio asmenybę ir tikėti, kad po rinkimų kažkokiu stebuklingu būdu gyvenimas pasikeis į gera. Deja, dar nė karto tokios viltys nepasiteisino.

Pirmas darbas, kurį reikėtų atlikti po Seimo rinkimų, – tai padidinti

minimalų atlyginimą pradžiai bent iki 1000 litų (nedidinant neapmokėtinamojo minimumo). Tai leistų surinkti daugiau pajamų į biudžetą. Vienu metu būtų nušauti keli zūkiai – padidėtų minimalias pajamas gaunančių darbuotojų perkamoji galia, pagerėtų biudžetinės sferos darbuotojų finansavimas. Visa tai užvestų ekonomikos skatinimo variklį, mažėtų nedarbas, mažėtų emigracija, mažėtų valstybės biudžeto deficitas, atsirastų galimybės mažinti ir valstybės skolą. Po to laipsniškai minimalų atlyginimą reikėtų toliau didinti. Dabar jis yra vienas mažiausių Europos Sąjungoje.

Mokesčių srityje reikėtų vengti labai staigių judesių. Ypač pavojinga būtų reformuoti mokesčių sistemą liberalų rodoma kryptimi – jokių būdu negalima mažinti dabartinių mokesčių tarifų. Mokesčių mažinimas pastatytų Lietuvą į vieną gretą su Graikija – ant valstybės bankroto slenkščio. Priešingai, būtų labai naudinga tiek valstybei, tiek ir visiems žmonėms padidinti pridėtinės vertės mokestį bent iki 23 proc. – taip į valstybės biudžetą papildomai būtų gauta daugiau kaip 800 mln. litų. Tuo tarpu eiliniai pirkejai to PVM padidėjimo praktiškai net nepajustų. Esant PVM 21 proc., prekybos centrai, skaičiuojant nuo savo apyvartos, mokesčių sumokėjo tik 6 proc. Tai reiškia, kad, padidinus PVM iki 23 proc., kainos blogiausiu atveju padidėtų tik 0,6 proc. Tačiau labai tikėtina, kad prekybininkai dėl tokio nežymaus PVM padidėjimo kainų visai nekeltų, bet sumokėtų tą PVM prieaugį iš savo pelno. Praėjusiais metais PVM surinkimo planas buvo viršytas, o pelno planas – neįvykdytas. Visais ankstesniais metais po PVM padidinimo surinkimas į biudžetą iš šio mokesčio taip pat būdavo viršijamas, nors ekonomistai teigė, kad PVM didinimas sumažins vartojimą, PVM surinkimo planas nebus įvykdytas. Akivaizdu, kad tokios ekonomistų

prognozės nepasitvirtino, nes, matyt, verslininkai PVM padidinimą kompensavo savo pelno sąskaita. Deja, vadinamieji finansų analitikai tokio varianto nesvarsto, jie į situaciją žiūri formaliai, neįvertina to, kad kainų susiformavimas yra dinamiškas, o ne statiškas procesas, todėl atskiros kainos dedamosios, jų proporcijos priklausomai nuo aplinkybių gali keistis.

Siekiant sumažinti šešėlinės ekonomikos mastus darbo santykių srityje, būtina sugriežtinti darbo įstatymus, užtaisyti tas landas įstatymuose, kurias padarė konservatoriai liberalizuodami Darbo kodeksą. Reikia uždrausti darbą ne visu etatu –įdarbinti turėtų būti galima tik išimtiniais atvejais. Jeigu įmonėje dirba daug žmonių ne visu etatu, tai akivaizdu, kad tos įmonės vadovai sukčiauja siekdami išvengti mokesčių. Taip pat reikėtų drausti terminuotas darbo sutartis nuolatiniam darbui. Darbo inspekcija turėtų griežtai bausti už viršvalandinį darbą, jeigu tai tinkamai neapiforminta darbo laiko apskaitoje ir pan.

Atskirose valstybinio sektoriaus srityse taip pat reikėtų daug ką iš esmės keisti. Švietime būtina atsakyti mokyklų finansavimo pagal vadinamąjį mokinio krepšėlį. Tas mokinio krepšelis yra įrankis, su kurio pagalba žudomos mokyklos. Po to, kai buvo įvestas mokinio krepšelis, buvo uždaryta beveik pusė visų mokyklų. Mat, taikant šią finansavimo sistemą, būtina, kad klasėse būtų daug mokinių, nes priešingu atveju mokykloms neužteks lėšų finansuoti mokytojų darbo apmokėjimą. Mokyklos tampa pelno siekiančiais ūkio subjektais, kuo daugiau bus surinkta mokinių – mokinio krepšelių, tuo bus didesnis pelnas. Tačiau nuo to kenčia ugdymo kokybė, naikina mos dar likusios darbo vietos kaimuose. Mat kaimuose neįmanoma surinkti daug mokinių, persivilioti jų iš kitų mokyklų.

Mokyklas reikėtų finansuoti

pagal klasės komplektų skaičių. Tai neturi būti labai griežtai reglamentuota. Ar reikalinga mokykla toje vietovėje, turėtų spręsti vietos bendruomenė, savivaldybė ir suderinti su ministerija. Nutarus, kad mokykla reikalinga, skirti jai ir reikalingą darbo užmokesčio fondą. Būtina sudaryti sąlygas mokiniui toje pačioje mokykloje mokytis visus 12 metų. Sudraskyti vidurinę mokyklą į tris atskiras dalis yra kažkokio bepročio sugalvota idėja. Kur dar įmanoma kaimuose reikia vėl steigti pradinės mokyklas. Geltonieji autobusiukai vietoje pradinė mokyklų nei ekonominiu, nei mokinių ugdymo požiūriu yra neracionalus sprendimas.

Neracionalu leisti po kelis alternatyvius vadovėlius. Tokiu būdu pelnosi leidėjai, tačiau vadovėliai tampa labai brangūs, nes didėja leidybos kaštai. Skirtingų mokyklų mokiniai mokosi pagal skirtingus vadovėlius, todėl kyla problemos laikant egzaminus.

Būtina taisyti padėtį ir sveikatos apsaugos sistemoje. Siūlyčiau naikinti ligonių kasas ir finansuoti tiesiogiai gydymo įstaigas. Tokiu būdu būtų sutaupyta lėšų, o finansavimas taptų paprastesnis ir skaidresnis, labiau pagrįstas ekonomiškai. Turėtų būti nustatyta visoms Lietuvos gydymo įstaigoms vieninga atlyginimų sistema, kuri neleistų įstaigų vadovams savivaliuti – savo nuožiūra nustatyti atlyginimus darbuotojams. Būtina sustabdyti ligoninių naikinimą, atstatyti gimdymo, reanimacijos, chirurgijos ir kitus skyrius, būtinus norint užtikrinti kokybišką paslaugų teikimą ligoniams.

Reikėtų atsisakyti neracionalaus programinio, projekcinio finansavimo, kai finansavimas išskaidomas atskiroms programoms, projektams nematant visumos, nematant ryšio tarp tų programų. Tokiu būdu – išskaidant finansavimą – dažnai atsitinka taip, kad pagrindinėms funkcijoms atlikti ►

► finansavimas būna nepakankamas, o štai visokioms nebūtinoms programoms, pavyzdžiui, begaliniam remontams, lėšos švaistomos.

Žiniasklaidoje buvo skelbta, kad pernai naujoms knygoms pirkti bibliotekoms buvo skirta tik 3 mln. litų, o štai jų reklamai skirta net 5,5 mln. litų. Toje reklamoje rodomas kažkoks apyvailis profesorius, kuris ruošiasi eiti į biblioteką tam, kad susimokėtų mokesčius, pasėdėtų prie kompiuterio ir pabendrautų su maloniomis bibliotekininkėmis. Taigi, bibliotekoms nereikia nei knygų, nei spaudos, joms reikia tik kompiuterių. Bet tokiu atveju kam iš viso tos bibliotekos reikalingos? Juk greitai kompiuteris bus kiekvieno žmogaus namuose, panašiai, kaip dabar yra radijas ar televizorius. Vis dėlto, manau, kad valdžia neturėtų atsisakyti tradicinių bibliotekų funkcijų paverčiant jas kažkuo kitu, kur knygoms vietos nėra.

Energetikos sektoriuje visų pirma būtina užkirsti kelią naujos atominės elektrinės statybai, nes, jeigu bus pasirašyta sutartis su

japonais, tai grės Lietuvai didžiulėmis skolomis ateityje, didelėmis elektros kainomis ir problemomis, susijusiomis su radioaktyvių atliekų saugojimu ir netgi su Lietuvos išlikimu tuo atveju, jeigu atominėje elektrinėje įvyktų avarija.

Be to, reikia sustabdyti skalūninių dujų paiešką Lietuvos teritorijoje, nes tai gali grėsti Lietuvos saugumui. Mat skalūninių dujų išgavimo technologijos yra netobulos, jos labai teršia gamtą ir gali būti visoje Lietuvoje užteršti požeminiai vandenys. Tokiu atveju gali tekti į Lietuvą iš Rusijos importuoti jau ne dujas ar naftą, bet geriamą vandenį. Kai žiniasklaida pranešė, kad lenkai Lietuvos teritorijoje jau ieško skalūninių dujų, Vyriausybės kancleris D. Matulionis pareiškė, kad lenkai tai daryti turi teisę, nes jie įsigijo lietuviškos naftos gavybos įmonę. Taigi lietuviai jau nėra šeiminiškai savo žemėje. Lenkai suras skalūnines dujas ir jas Lietuvai pardavinės pasaulinėmis kainomis, užters Lietuvos gamtą, o Lietuvos žmonės iš to praktiškai neturės jokios naudos,

kaip neturi naudos iš to, kad kokie nors verslininkai sunkia Lietuvos naftą, kasa smėlį, durpes ir kitas naudingas iškasenas. Privatininkai iš to kraunasi didžiulius pelnus, o valstybei nuo tų pelnų nubyra tik menki trupiniai.

Socialinėje srityje būtina kuo skubiau nutraukti privačių pensijų fondų parazitavimą dabartinių ir būsimų pensininkų sąskaita. Tuo tikslu tiems asmenims, kurie pasirašė sutartis su privačiais pensijų fondais, reikia leisti grįžti atgal į valstybinę „Sodrą“. Tie žmonės, kurie sutarčių su privačiais pensijų fondais nenutrauks, galės ir toliau juose dalyvauti, tačiau lėšas į juos mokėti turės ne iš „Sodrai“ mokamų 34 proc., bet iš savo sąskaitos. Sunkiai žmonių uždirbti pinigai neturi būti švaistomi asmeniniams privatininkų poreikiams tenkinti.

Kovojant su nedarbu reikia trumpinti pensinį amžių ir kurti darbo vietas valstybiniame sektoriuje – atkurti naikinamą mokyklų tinklą ir gydymo įstaigas ir įdarbinti ten daugiau mokytojų ir gydytojų. ■

gyventojams. Ypač dėl to kenčia mažas fiksuotas pinigines pajamas gaunantys žmonės, nes pinigų nuvertėjimo niekas nekompensuoja.

Bet kokie rinkimai dabar jau nebeturi jokios reikšmės, nes nepriklausomai nuo to, kas bus išrinktas į Seimą, miesto ar rajono savivaldybių tarybas, privalės nuolankiai vykdyti Briuselio nurodymus, nes kitu atveju jie nebegaus pinigų. Dėl šios ir daug kitų aplinkybių Lietuvos ateities klausimas darosi labai sudėtingas, sunkus ir nemalonus.

Valstybėje yra labai daug žmonių, kurių psichiką, ypač moralę, dėl įvairių priežasčių labai stipriai paveikė reformatorių įgyvendinti egoistiniai – konkurenciniai santykiai, todėl jiems ypač sunku suvokti valstybės tragedijos esmę. Juk dabar kiekvienam valstybės gyventojui, tame skaičiuje ir tik gimusiems kūdikiams, skolų našta jau siekia daugiau kaip 10 tūkst. litų, ji sparčiai sunkėja. Auga socialinis neteisingumas, skurdas ir kitas blogis, tačiau atsiranda daug suaugusių žmonių, kurie nuolat už pinigus rengia įvairiausias masines linksmybes ir viešai džiaugiasi, kad

jiems labai gera dabar gyventi, nors gyvena iš skolintų pinigų.

Lietuvos politikai, veidmainaudami ir meluodami, prisidengę lozungais apie nepriklausomybę, demokratiją, laisvę, sukūrė ir įgyvendino egoistinę valstybės teisinę sistemą ir egoistinius šeimos ir visuomeninius santykius. Todėl daugumas valstybės gyventojų jais nebepasitiki, o kartu mažėja už juos balsuojančių ir juos palaikančių žmonių. Egoistiniai – konkurenciniai santykiai, slopindami, deformuodami ir sunaikindami gėdos, orumo, garbės, pareigos, atsakomybės, gailesčio, patriotizmo, saiko, meilės, pasiaukojimo ir kitus tikro žmogaus jausmus, ypač stipriai pažeidžia vaikų ir jaunimo psichiką. Jų elgesyje, sekant suaugusiais, ima dominuoti vienas ar kitas egoistiniai geismai, o siekdami juos patenkinti jie mokosi meluoti, veidmainiauti, skriausti silpnesnius. Jeigu žmoguje dominuoja bet koks egoistinis geismas, žmogus linkęs jį patenkinti iš pradžių vienas arba su nedidele bendraminčių grupe. Vaikui augant ir tampant stipresniu egoistinio geis-

mo patenkinimas paprastai virsta į kriminalinį nusikaltimą. Taip jaunas šalies pilietis įsijungia ne į dorą darbą dėl savęs ir visų, bet į savotišką pilietinį karą su valstybės egoistinės teisinės sistemos ir egoistinių – konkurencinių šeimos ir visuomeninių santykių kūrėjais, saugotojais ir pasyviais valdžios ir jos aplinkos moralės degradacijos stebėtojais. Todėl tik labai naivus žmogus gali tikėtis, kad kas nors rimtai apgins tuos, kurie turi savo ar kitų patikėto turto. Galima numatyti, kad augant socialiniam neteisingumui, nedarbui, skurdui ar ir dėl kitų priežasčių gali netikėtai labai sustiprėti, atsirasti naujos visai netikėtos pasipriešinimo valdžiai formos. Nelaimę galima būtų atitolinti, o gal ją pavyktų ir labai sušvelninti, jeigu tie, kurie susargdino valstybę, surastų savyje drąsos ir jėgų kuo greičiau viešai pripažinti savo klaidas reformuojant valstybės sistemą ir įgyvendinant šalyje egoistinius – konkurencinius santykius. Kad taip atsitiks, tikimybė yra labai maža.

Kaip padaryti, kad kuo greičiau ir kuo daugiau žmonių imtų mąstyti ne apie tai, kaip gera ir linksma dabar gyventi praskolintoje valstybėje, bet apie tai, kaip pradėti orų žmonišką gyvenimą be skolų, paramų, išmokų, pašalpų, labdarų? Kaip padaryti, kad kuo daugiau žmonių prisimintų apie moralės reikšmę žmonių ir valstybės gyvenime? Galvotų apie tokią valstybės teisinę sistemą, kurios pagrindas būtų bendros dėl visų žmonių moralės normos, kurios formuoja žmogiškus šeimos ir visuomeninius, ypač gamybinius, santykius, apie rotacinį valstybės ir ekonomikos valdymą, apie grupinę gamybos priemonių nuosavybę, nes tik tada gali prasidėti valstybės išgijimas nuo egoizmo ligos. O tada pasiekti, kad ši liga niekada negrįžtų į Lietuvą labai sunkiomis savo formomis. ■

Sergame. Kaip pagyti?

Petras MARCINKEVIČIUS

Kad Lietuva, kaip valstybė, labai sunkiai serga dabar jau pradeda suprasti daug žmonių, tačiau tie, kurie paguldė valstybę į ligonio lovą, niekaip nenori pripažinti, kad norint išgydyti tokį ligonį, visų pirma būtina pasmerkti ir ryžtingai pašalinti ligos priežastis. Tai padaryti kai kam labai sunku, nes jie savo netikusį elgesį laiko kaip didžiulius nuopelnus Lietuvai.

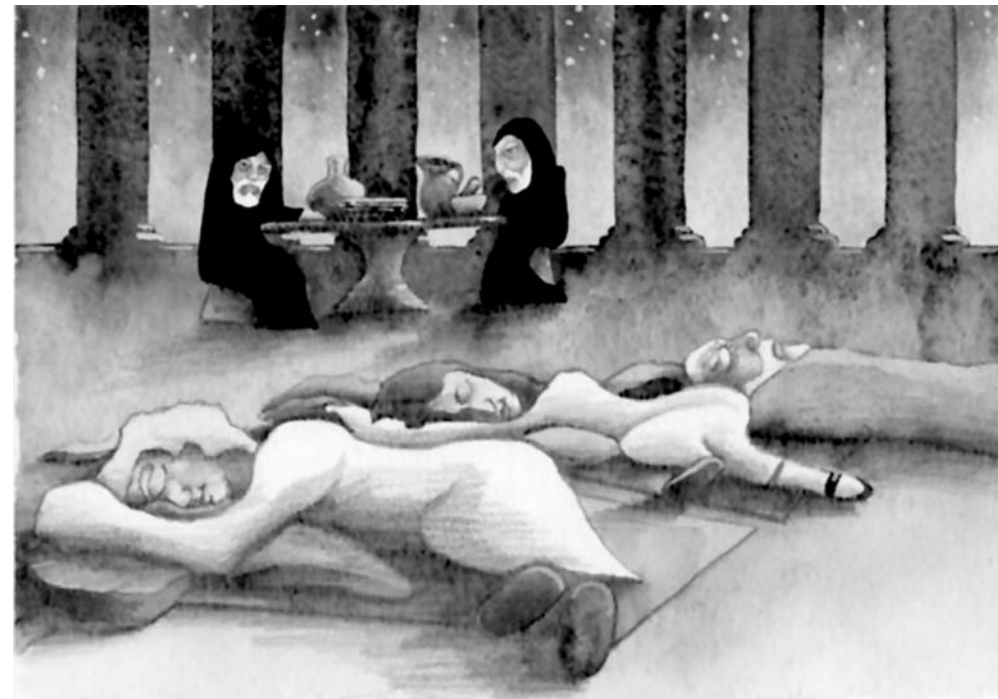
Kokios gi yra tikrosios valstybės ligos priežastys? Mano nuomone, liga kilo todėl, kad reformas Lietuvoje pradėjo ir vykdė veikėjai

su labai stipriai pakrypusia morale, savanaudžiai. Todėl mūsų maža šalis per palyginti labai trumpą laiką neteko daugiau kaip pusės milijono nuolat čia gyvenusių piliečių, buvo sugriauta valstybės vidaus ekonominė rinka ir visų pirma svarbiausios jos dalys – darbo jėga ir žemės ūkis. Valstybė prarado teisinį, ekonominį, politinį ir moralinį savarankiškumą. Nesunku paskaičiuoti, kas įvyktų Lietuvoje, jeigu ji nebegaugtų pasiskolinti pinigų ir nutrūktų kitos piniginės įplaukos iš Vakarų valstybių.

Galima įtarti, kad Lietuvos valdžia tarnauja kriminalinio pasaulio

interesams – tai parodo labai daug reiškinių, tarp jų ir banko „Snoras“ bankrotas. Dėl išvogtų bankų kalti ne tiek bankininkai, kiek tie, kurie privatizavo bankus taip, kad bankininkai galėtų ilgą laiką, be atitinkamos labai griežtos atsakomybės už amoralų gyvenimo būdą, privačiai vogti ir švaistyti valstybės ir jos gyventojų turtą.

Man atrodo, kad ir Europos Sąjungos vadovai nė nebando šalinti tikrųjų krizę sukėlusią priežasčių. Jie meta į apyvertą šimtus milijardų eurų, dėl ko euras nuvertėja, krizės našta uždedama visiems Europos Sąjungos, taigi ir Lietuvos,

plant-medicine.com pieš.

Ką mes, socialdemokratai, galime palinkėti patys sau

Jonas SIAURUKAS

Mes, Lietuvoje, kaip ir visos Europos politinės ir ideologinės demokratinio socializmo srovės žmonės, esame gerokai praradę savo idėines vertybes. Mums reikia visiškai **atsiskirti** idėjiškai nuo oponentų, atgauti **savo** idėjinę sistemą. Tai reikštų – visų pirma atgauti savo savastį, identitetą, pasijusti, kad esame ne tik savita, bet ir gera, reikalinga žmonėms ir tautoms Lietuvos ir Europos politinė srovė.

Pabandykime bendrais bruožais prisiminti, kuo istoriškai socialdemokratai ir demokratiniai socialistai, nuosaikioji kairioji srovė, skyrėsi nuo kraštutinių srovių – komunistų ir kraštutinių liberalų libertarų. Paminėsiu tik keletą punktų.

Visų pirma, socialdemokratai atsiskyrė nuo savo kraštutinės kairiosios sektos – komunistų – savo patriotizmu. Pirmojo pasaulinio karo metu tik vieni Rusijos komunistai kvietė išduoti savo valstybę ir paaukoti ją pasaulinei revoliucijai. S. Kairys nestojo, kaip keletas jo bendraminčių, į Rusijos komunistų (bolševikų) partiją, taigi, pasirinko patriotizmą, o ne internacionalizmą. Taip elgėsi Rusijos plechanovinkai, kitų Europos šalių socialdemokratai.

Ta patriotinė linija net kosmopolitams – komunistams darė įtaką. Dar jų klasikas F.Engelsas Komunistų partijos manifesto vienoje iš pratarinių rašė: „Nuoširdus tarpautinis Europos nacių bendradarbiavimas tegalimas ta sąlyga, jeigu kiekviena šių nacių yra visiškai

šeimininkas savo namuose“. O Leninas, nors labai nenoromis, sutiko su Suomijos, Baltijos šalių ir Lenkijos ištrūkimu iš Rusijos imperijos.

O ką darome mes? Deja, kai kurie, ačiū Dievui, ne visi, Lietuvos socialdemokratai buvo ir net tebėra vieni aktyviausių **visiškos** Europos integracijos, žemės pardavimo užsieniečiams šalininkai ir įgyvendintojai. Nebenorime būti „šeimininkai savo namuose“?

Nereikėtų painioti „internacionalų“ ir internacionalizmo. Į „internacionalus“ būriasi visi, net nacionalistai, ir tai nieko nesako. Be abejo, burtis patriotinėms socialdemokratinėms partijoms irgi reikia, nes yra daug svarbių ekonominių ir politinių tarptautinių problemų, bet toks „internacionalas“ neturėtų siekti apriboti tautų suverenumo teisių, tik rūpintis teisinga tarptautine ekonomine tvarka (turiu omenyje teisingą resursų, žinių paskirstymą visoms tautoms), mažų tautų ir engiamų socialinių klasių gynimu nuo galingesnių grobuonių ir t.t.

Antra, socialdemokratai visada buvo ne tik „darbininkų klasės“, bet visos visuomenės partija. Šiais laikais „kūrėjų klasė“ palaipsniui tampa net svarbesne už fizinio darbo darbininkų klasę, nors tai nereiškia, kad nebereikia gerbti „paprastų žmonių“. Priešingai, tie vadinamieji paprasti žmonės turi turėti galimybes mokytis, šviestis, tapti kūrėjais.

Ši mintis, atrodytų, yra nemaža erezija, bet taip atrodo tik iš paviršiaus. Socialdemokratai visada buvo už „pažemintuosius ir nukriaustuosius“, už išnaudojamuosius.

O šiais laikais dauguma kūrėjų „laisvėje“ gyvena žymiai skurdžiau už darbininkus ir dažnai yra net labiau už juos išnaudojami. Nesiekiu „kūrėjų“ ir „darbininkų“ supriešinti, elementarus fizinis darbas dar tebėra svarbus, jis tik palaipsniui visiškai išnyks ir visi turės galimybes tapti kūrėjais.

Kiek didesnė yra „erezija“ apie **visų** sluoksnių interesų gynimą. Skaityti reikia ne tik K.Marksą su jo ditirambais stambiajai gamybai, buvo ir kitokių socialistinių autorių, pavyzdžiui, E. Bernšteiną. Jie rašė, kad smulkieji savininkai, smulkieji gamintojai ir prekybininkai, laisvųjų profesijų žmonės irgi labai reikalingi, reikšmingi visuomenei. Tas mintis vertėtų praplėsti, juk tas sluoksnis vis labiau engiamas, išnaudojamas. Visiškai suprantu, kad **dabar** smulkioji ir vidutinė nuosavybė ir gamyba išstumiami ir naikinama monopolijų (dažnai dirbtinai ir su **valstybės** pagalba) – visuotinai priimta, kad ji yra našesnė, duodanti daugiau mokesčių. Bet verta pagalvoti apie esminį dalyką – smulkioji gamyba ir net individuali kūryba („erezija“) atviresnė naujoms idėjoms, kuria jas. O tos idėjos kartais būna tokios revoliucingos, kad daug labiau paveikia visuomenės pažangą, negu kokios nors monopolijos. Stambios organizacijos sugeba tik taikyti idėjas, kurti jas nelabai sugeba, o kartais net sukurtas slepia.

Politiniu požiūriu smulkioji ir vidutinė nuosavybė yra svarbi, juk tai Europos civilizacijos pamatas. Ji padeda atsirasti svarbesniam dalykui už bet kokią gamybą – **laisvam žmogui**. Turime suprasti, kad ku-

riame ne vargšų, bet pasiturinčių, laisvų žmonių socializmą.

Stambieji monopolistai kapitalistai, ta labai nedidelė mažuma, grupė, yra klastingais metodais uzurpavusi valdžią. Socialdemokratai turėtų siekti tą valdžią iš jų atimti, grąžinti ją žmonėms. Suprantu, kad greitai tikriausiai to neįmanoma padaryti, nes juk apskritai valdžios niekas lengvai neatiduoda...

Kuo gi bloga kapitalistinių monopolijų valdžia? Visų pirma tuo, kad ji nemoka valdyti. Pelno troškimas valdo juos...Tai verčia juos naikinti viską, kas tik gyva, kas taip brangu žmonėms, net gamtą, didžiausią žmonių turtą. Neįmanoma juk tarnauti dviem ponams – žmonėms (gyvybei) ir tuo pačiu Mamonai...

Paminėjau Gamtą – didžiausią žmonių turtą, ateities medicinos ir viso sveiko gyvenimo pagrindą. Socialdemokratų ir „žaliųjų“ vienybė tiesiog būtina. Būtina neleisti žūti kaimui (jis kai kuriose šalyse beveik visai sunaikintas, įsigalėjęs yra latifundinis naujųjų dvarininkų ūkis).Reikia visokeriopai saugoti gamtą, masiškai kurti draustinius, leisti kurtis smulkiems privatiems draustiniams ir miškeliams ar parkeliams. Neleiskime sunaikinti miškų, užteršti vandens, sukelti pasaulinio potvynio ar naujo ledynmečio. Taupiai naudokime resursus.

Būtina išvaduoti smulkųjį ir vidutinį ūkį nuo prekybos monopolijų diktato, o visą ūkį nuo finansų monopolijų diktato. Tada jis parodys, kokią kokybišką produkciją gali sukurti. Bankų valdžią turi pakeisti demokratiškai išrinktų vyriausybių, siekiančių ne sunaikinti žmonių ir tautų laisvę ir tikrąją demokratiją, bet ją išsaugoti, valdžia. Deja, dabartinės valdžios net subankrutavusius ar išvogtus privačius bankus gelbsti visų piliečių sąskaita...

Kooperacija, net tarptautinė, galima, bet tik laisva ir nepaverčianti kurios nors visuomenės klasės išnaudojama, o tautos – pusiau kolonija.

Mes, socialdemokratai, gero-kai esame primirę savo ankstesnį tikėjimą technine pažanga, todėl kartais be pagrindo pasiduodame kapitalistinei propagandai. O juk akivaizdu, kad jau yra sukurtos vi-

Tik laisvas laisvų žmonių, gyvenančių laisvose, nepriklausomose nacionalinėse valstybėse, darbas užtikrins tikrą pažangą. Ji neįmanoma be socialdemokratinio vyriausybių valdžios, kuri tik viena ir gali sukurti teisingą ekonominę ir socialinę politiką.

sos techninės prielaidos skurdai, net kai kurioms ligoms, nelygybei, neteisingumui, tautų ir gamtos naikinimui įveikti. Ateityje pagrindinius elementarius produktus, be abejo, gamins robotai. Tokios gamybos negalima atiduoti monopolijoms, tik valstybei. Monopolijos nevysto kokybiškos gamybos, dirbtinai kelia kainas, visai kenkia, plėšikauja. Net vaistų kainos nežmoniškai keliamos, neišleidžiami pinigai ir geri kitų šalių vaistai, taip pelnomasi net iš ligonių kančių, net iš mirčių...

Ne tik ekonominę ir techninę pažangą stabdo monopolijos, jos siekia ir absoliučios, nedemokratinės valdžios, globalinės imperinio pobūdžio diktatūros. Dar gerai, kad kol kas jos pešasi tarpusavyje...

Tik laisvas laisvų žmonių, gyvenančių laisvose, nepriklausomose nacionalinėse valstybėse, darbas užtikrins tikrą pažangą. Ji neįmanoma be socialdemokratinio vyriausybių valdžios, kuri tik viena

ir gali sukurti teisingą ekonominę ir socialinę politiką, užtikrinti gerą gyvenimą visiems, gali išgelbėti tautas ir gamtą nuo pražūties.

Principingas socialdemokratinų idėjų ir idealų gynimas neturėtų reikšti nepagarbos kitokių pažiūrų žmonėms. Tikri socialdemokratai niekada nekūrė ir negarbino bet kokių stabų, net savų. Juk ir tradiciniai, libertarų dar ideologiškai nesunaikinti, liberalai ir senoviniai konservatoriai ir kitos srovės turėjo daug puikių idėjų ir pasiekimų. Būtent jie ir pradėjo kurti demokratinės laisvos visuomenės pagrindus...Taigi, mokytis reikia iš visų, bet ne viską perimti.

Tolerancija neturėtų reikšti tolerancijos blogiui. Melas ir šmeižtas, pusiau prievartinė bukinanti reklama, prievarta ir engimas, net vaikų skriaudimas, valdžios nusišalinimas nuo gėrio, dorovės ir teisingumo idėjų, didžiųjų vagysčių ir „didžiųjų kombinatorių“ gudrybių, net nusikaltimų toleravimas, švietimo žlugdymas, idėjų privatizacija ir ištisų tautų vertimas „moderniais“ klajokliais kažin ar yra socialdemokratinė pozicija. Deja, kažkodėl kai kurie politikai, save vadinantys Europos socialdemokratais, visa tai „toleruoja“.

Bet ir liberalioje, o dar tiksliau – libertarioje Europoje, vis labiau bandoma susimąstyti, kur veda toks kelias. Nes liberalizmas su savo tendencija į kraštutinę neoliberalią dešinę vargu ar yra laisvė ir vargu bau ar gali garantuoti realią teisę gyventi. Ta teisė, anot poeto J. Marcinkevičiaus, yra svarbiausia teisė.

Lietuvoje ir Europoje vis garsiau girdėti garsai, kad reikia nuo dešinės ar net centro pasukti labiau kairėn, kur neklystanti žmogaus širdis sako didesnę tiesą, negu pseudoliberalios intelektualinės fantazijos. ■

Lietuvos karaimai: maža tauta, dideli žmonės

Tęsiame pasakojimus apie mūsų šalies tautines mažumas. „Gairių“ skaitytojai jau turėjo progos (2011, Nr. 8, 10, 2012, Nr. 1) iš arčiau susipažinti su Lietuvos totorių, žydų, rusų istorija, kultūra, tradicijomis, nusipelnusiais žmonėmis, sužinoti, kokios problemos juos jaudina. Šiame numeryje pasakojame apie vieną mažiausių bendruomenių – karaimus. Lietuvos Respublikos ambasadorė, humanitarinių mokslų daktarė Halina KOBECIAITĖ atsako į žurnalisto Jono Rumšos klausimus.

– *Karaimų tėvynė – Krymas. Kokiomis aplinkybėmis šios tautos atstovai apsigyveno Lietuvoje?*

– Karaimai Lietuvoje gyvena nuo 1397 metų, kai juos drauge su totoriais po mūšio su Aukso Orda į Lietuvą parsivedė Lietuvos Didysis kunigaikštis Vytautas. Manoma, kad kartu su Vytautu į Lietuvą persikėlė 380 karaimų šeimų. Vėliau jų atvyko daugiau.

– *Trakai – karaimų centras, kartais vadinamas Lietuvos karaimų Meka. Bet karaimai apsigyveno ir kitose krašto vietose.*

– Pirmiausia karaimai buvo apgyvendinti Trakuose, tarp pusiasalio ir salos pilių, gatvėje, kuri šiandien vėl vadinama Karaimų gatve. Karaimai saugojo Didžiojo kunigaikščio pilį saloje, nes norint į ją patekti, būtinai reikėjo pereiti ta gatve (alėjos palei ežerą tuo metu nebuvo, ji atsirado tik apie XX a. penktą dešimtmetį). Vėliau karaimai buvo apgyvendinti Lietuvos šiaurinėje dalyje – Biržuose, Pasvalyje, Uptytėje. Paskui jų bendruomenė persikėlė ir į Panevėžį, kur kelios šeimos tebegyvena iki šiol. Kitose minėtose vietovėse karaimų šeimų šiandien nebėra.

Trakai pelnytai vadinami ka-

raimų sostine, nes Lietuvoje čia jų būta daugiausia. Be to, čia buvo pastatyta pirmoji jų šventovė – kenesa, kuri tebestovi iki šiol. Sovietiniais metais, kai karaimų kenesos Eupatorijoje, Odesoje, Kijeve, Simferopolyje, Feodosijoje, Vilniuje, Panevėžyje ir kitur buvo uždarytos, Trakų kenesa buvo viintelė Europoje veikianti karaimų šventovė.

Trakai buvo ne tik Lietuvos, bet ir visų karaimų Meka. Šiandien šis miestas tebevaidina tokį pat vaidmenį. Čia jau devynerius metus iš eilės vasarą vyksta karaimų kalbos pamokos, į kurias suvažiuoja įvairaus amžiaus karaimų iš Lenkijos, Rusijos, Ukrainos, Prancūzijos ir kitų šalių mokyti gimtosios kalbos, pasiklausyti pasakojimų apie karaimų istoriją, kultūrą, literatūrą, susitikti ir pabendrauti su giminaičiais ir draugais.

– *Kuo vertėsi karaimai Lietuvoje? Kokie buvo jų pagrindiniai verslai?*

– Lietuvoje gyvenantys karaimai sudarė du – kariškių ir civilių – luomus. Trakuose kariškiai ėjo sargybą ir rūpinosi pilių apsauga. Trakų pilims netekus karinės reikšmės, ši jų tarnyba tapo nebe-

reikalinga. Iš dokumentų nuotrupų apie karaimus, titulavusius save didžiojo kunigaikščio karužomis ar pulkininkais, galima numanyti prie valdovo buvus atskirą karaimų dalinį. Kariuomenėje tarnavę karaimai naudojosi kariškių luomui suteiktomis teisėmis.

Didesnė karaimų dalis buvo civiliai ir daugiausia dirbo žemę. Jie garsėjo daržininkyste bei gyvulininkyste, ypač arklėninkyste.

Nuo Vytauto laikų karaimams skirta žemė priklausė visai bendruomenei. Kiekviena šeima turėjo tik savo dirbamą rėžį, kurio negalėjo parduoti.

Valdovams nustojus reziduoti Trakuose, miestas ūkiškai smuko. Pagrindinis karaimų verslas ir pragyvenimo šaltinis tapo daržininkystė ir ypač garsiųjų Trakų agurkų auginimas.

Su žemdirbyste yra susijusios ir kai kurios apeiginės karaimų šventės, pavyzdžiui, tradicinė derliaus šventė *Orach toju* (Pjautuvo šventė).

Kaip ir kiti miestelių gyventojai, karaimai dar vertėsi amatais, prekyba, laikė karčemas, nuomojo muitines ir kt.

Nuo seniausių laikų karaimų buvo ir gydytojų, teologų filosofų, matematikų bei kitų profesijų

žmonių. Šiandien nedidelėje mūsų bendruomenėje (iš viso 250 asmenų) yra ir mokytojų, ir gydytojų, ir verslininkų, ir įvairaus profilio inžinierių. Tarp šių įvairių profesijų žmonių yra mokslinius laipsnius turinčių asmenų, profesorių, docentų. Trys karaimai ambasadoriai pastaraisiais metais atstovavo mūsų valstybei įvairiose šalyse.

– *Neseniai išėjo Jūsų parengta Lietuviškų-karaimiškų-rusiškų pasikalbėjimų knygelė. Tai gera proga pakalbėti apie karaimų kalbą ir raštą.*

– Taip, iš tikrųjų. Parengiau „Pasikalbėjimus“ siekdama pagelbėti tiems, kas norėtų pasakyti savo gimtąją kalbą kelias frazes, jei neišmoko jos namie, ir tiems, kuriems karaimų kalba tik egzotika – galima bent pasisveikinti, užėjus į karaimų restoraną. Knygelė skirta visiems, kas nori pramokti karaimų kalbos.

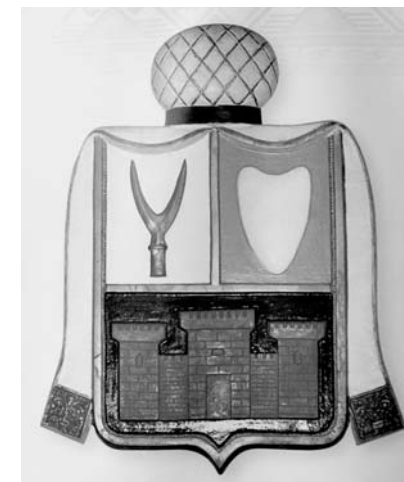
Karaimų kalba – viena iš tiurkų šeimos Vakarų kipčiakų grupės kalbų, kuriai taip pat priklauso Šiaurės Kaukaze vartojamos kara-

čajų–balkarų ir kumykų kalbos bei Krymo totorių kalba.

Lietuvoje vartojamas karaimų kalbos Trakų dialektas gerai išlaikė specifines savo sandaros ypatybes ir daug senų tiurkiškų žodžių, kuriuos kitos tiurkų kalbos jau yra praradusios. Lietuvoje karaimų kalba, neturėdama sąlyčio su kitomis tiurkų kalbomis, nepatyrė jų įtakos ir savotiškai užsikonservavo, nors neišvengė negiminingų kalbų įtakos.

Po Nepriklausomybės paskelbimo Lietuvoje atgijo susidomėjimas karaimų kalba ir poreikis jos mokytis. To meto Lietuvos karaimų religinės bendruomenės pirmininkas ir vyresnysis dvasininkas Mykolas Firkovičius (1924–2000), dar 1970 m. pradėjęs mokyti vaikus ir jaunimą gimtosios kalbos Trakuose ir Vilniuje, 1996 m. išleido praktinį karaimų kalbos (Trakų dialekto) vadovėlį – pradžiamokslį, skirtą norintiems savarankiškai jos pramokti „Mien karajče ūrianiam“ (Aš mokausi karaimiškai).

Tarp šiandien besidominčių karaimų kalba ypač norėčiau išskirti Upsalos universiteto (Švedija) pro-

Lietuvos karaimų herbas.

fesore tyrlogę Evą Czato–Johanson, kuri, nuo 1993 m. nuolat lankydama Trakuose, ne tik pati pramoko karaimiškai, bet ir sugebėjo aktyviai dalyvauti Lietuvos karaimų kultūros bendrijos rengiamos vasaros karaimų kalbos mokyklos veikloje. Karaimų bendruomenė už tai yra jai labai dėkinga.

– *Karaimų bendruomenė išau-gino savo inteligentiją, šviesuolius. Kas jie?*

– Kiekviena tauta džiaugiasi turėdama tokių asmenų, kuriais gali didžiuotis ne viena karta. Karaimai, gyvenantys Lietuvoje, Lenkijoje, Ukrainoje, Rusijoje ir kitose valstybėse, taip pat turi ne vieną didžiavyrį. Visų suminėti nepavyks, bet norėčiau išskirti kelis šviesiausius protus, kurių jėga XX a. buvo skirta gimtosios kalbos puoselėjimui, tautinės savimonės stiprinimui, istorijos tyrimams. Pirmiausia tai aukščiausiasis karaimų dvasininkas, pasaulinio garso mokslininkas orientalistas ir bendruomenės vadovas Chadži Seraja Chan Šapšalas (1873–1961), kurio 50–ąsias mirties metines paminėjome prieš pat 2012 metus. Į šias pareigas jis buvo išrinktas 1927 m. ir, atvykęs iš Stambulo, nuo to laiko apsigyveno Vilniuje. Jo iniciatyva ir pastangomis 1936 m. buvo priimtas įstatymas, reguliuojantis teisinę karaimų religinės bendruomenės ►

Trakų karaimų ansamblis „Sanduhač“ („Lakštingala“) koncertuoja įvairiose scenose. V. Gulevičiaus nuotr.

Karaimų kenesa Vilniuje.

J. Paršeliūno nuotr.

Restauruota karaimų mokykla Trakuose.

V. Gulevičiaus nuotr.

padėtį tuometinėje Lenkijoje, 1932 m. įsteigta Karaimų literatūros ir istorijos mylėtojų draugija, o 1938 m. Trakuose pradėtas statyti Karaimų tautos muziejus, kuris nuo šiol bus vadinamas jo vardu. Norintys plačiau pasiskaityti apie šį žmogų ir jo spalvingą, vingiuotą ir dramatišką gyvenimo kelią, gali tai padaryti įsigiję ką tik Trakų istorijos muziejaus išleistą knygą „Hadži Seraja Chan Šapšalas. Pasišventęs tautai ir mokslui“.

S.Šapšalui tapus aukščiausiuoju dvasiniu hierarchu, jam nuolat talkino vyresnysis dvasininkas Simonas Firkovičius (1897–1982), kuris į šias pareigas buvo išrinktas Trakuose 1920 m. S. Firkovičius buvo vyresniuoju dvasininku iki pat savo mirties. Pokariu jis buvo vienintelis karaimų dvasininkas Europoje. Jo vaidmuo karaimų kultūros istorijoje yra nepaprastai svarbus, nes jis ne tik vykdė visas ganytojo funkcijas, bet buvo ir poetas, dramaturgas, karaimų kalbos ir religijos mokytojas, folkloro žinovas.

Kalbant apie XX ir XXI a. pradžios karaimų tautos šviesuolius, prie jau minėtų asmenų būtina pridurti pasaulyje gerai žinomų mokslininkų orientalistų pavardes. Gimę Trakuose, gyvenę Vilniuje, jie savo mokslinę karjerą po Antrojo pasaulinio karo tęsė Lenkijoje. Tai akademikas A. Zajančkovskis (1903–1970), profesoriai V. Zajančkovskis (1914–1982) ir A. Du-

binskis (1942–2002), Haliče gimęs Krokuvos universiteto docentas Z. Abrahamovičius (1923–1990) ir kiti. Tarp kitų specialistų Lietuvoje gerai žinomas prof. entomologas S. Pileckis, garsūs gydytojai ginekologai K. Lopato ir L. Maleckas (1923–2003), informatikos prof. J. Navickas, technikos mokslų daktaras, pastaruosius dvejus metus buvęs Lietuvos karaimų religinės bendruomenės vadovas M. Lavrinovičius (1938–2011), gydytojos N. Lopataitė–Pileckienė, G. Firkovič, Liudmila ir Lidija Rajeckienės, M. ir R. Pileckytės, ambasadoriai R. Rajeckas ir R. Kozyrovičius, muzikologė doc. K. Firkavičiūtė, pirmoji Lietuvos instituto direktorė, dabar Lietuvos karaimų kultūros bendrijos pirmininkė, ir daugelis kitų vyrų ir moterų, sąžiningai ir nuoširdžiai dirbusių ir dirbančių savo darbą, gerbiamų savo kolegų ir bendradarbių, garsinančių ne tik savo tautos, bet ir savo valstybės vardą.

Atskirai turėčiau plačiau papasakoti apie vyresniąją dvasininką M. Firkovičių, nes jam teko itin sudėtingas uždavinys atkurti bendruomenės religinį gyvenimą po 50 sovietinės okupacijos metų. Jis buvo oficialiai išrinktas vyresniuoju dvasininku ir dvasinės valdybos pirmininku (t. y. religinės karaimų bendruomenės vadovu) 1992 metais, nors iš tikrųjų šias funkcijas neoficialiai ir dažnai slapta atliko žymiai anksčiau. Jo pastangomis

buvo atgauta, suremontuota ir iš naujo pašventinta Vilniaus kenesa, suremontuota Trakų kenesa, atgautas nacionalizuotas bendruomenei priklausęs nekilnojamas turtas Trakuose, teisiškai sutvarkytas religinės bendruomenės statusas.

Negaliu atsistebėti, kiek daug jis sugebėjo padaryti per paskutiniuosius 12 savo gyvenimo metų, tuo pačiu metu rūpindamasis ir kasdieniu bendruomenės gyvenimu, išsisavęs valandas gaišdamas statybos aikštelėse remontuojant kenesas, pats tikrindamas atliekamų darbų brėžinius ir kokybę. Už visą šį didžiulį triušą jis negavo jokio atlyginimo ir norėjo tik vieno: kad karaimų tauta neprarastų to, ką protėviai buvo išsaugoję per šimtmečius, – savo originalią kalbą, religiją, pagarbą ir tautinę tapatybę.

– *Tarp šviesuolių yra ir Jūsų šviesaus atminimo tėtis Simonas Kobekas, kurio 100-osios gimimo metinės suėjo pernai. Ką jis yra nuveikęs? Kokį jį prisiminate kaip duktę?*

– Mano Tėtis buvo inžinierius kelininkas. Jis tiesė kelius Baltarusijoje, Ukrainoje, bet daugiausia plentų jam vadovaujant buvo nutiesta Trakų, Mažeikių ir Šiaulių kelių ruožuose. Mudvi su seserimi vasarą dažnai važinėdavome kartu su juo į tiesiamų kelių trasas. Dar prieš karą Tėčiui vadovaujant buvo išgrįstas kelias iš Vilniaus į Grigiškes. Jis tebėra ir šiandien, nors ten

dabar retai kas važinėja. Visi, kas yra dirbęs kada nors su mano Tėčiu, prisimena jį kaip teisingą, pareigingą, principingą vadovą ar bendradarbį, niekada nesikabinėjantį prie smulkmenų ir manantį, kad visi turi būti sąžiningi, nesigviešti turto, neapgaujami. Šios vertybės jam buvo svarbiausios visą gyvenimą. Dar besimokydamas techniku-me, Tėtis pradėjo rašyti eilėraščius ir pjeses, intermedijas, karaimiškai. Jo pjesėse dažniausiai būdavo pašiepamos įvairiausios žmogiškos silpnybės ir ydos, o prototipais būdavo šių blogybių „savininkai“. Tėčio pjesės, kurias jis pats ir režisavo, būdavo vaidinamos Trakuose, ir publika visada atpažindavo veikėjus. Tačiau Tėčio humoras niekada nebūdavo piktas ar sarkastiškas, dėl to niekas ant jo nepykėdavo.

Tėtis buvo didelis savo tautos patriotas, jautė pareigą išmokyti mus su seserimi karaimų kalbos, bet tuo pačiu 1940 m. Trakuose organizavo pirmus lietuvių kalbos kursus karaimams. Kai, mirus vyresniajam dvasininkui S. Firkovičiui, reikėdavo atlikti kokias religines apeigas, jis tai visada mielai padarydavo. Yra parašęs daug raudų, kurios paprastai kuriamos mirus žmogui ir atliekamos laidotuvių metu prie kapo. Tuo pačiu Tėtis, būdamas aktyvus karaimų bendruomenės veikėjas, puikiai suvokė, kad mes negalime užsisklęsti vien bendruomenės gyvenime, kad mūsų visų profesiniai, visuomeniniai interesai, deja, negali būti patenkinti vien Karaimų gatvėje Trakuose. Tad nenuostabu, kad mūsų šeimos namai, kur begyventume – Trakuose, Mažeikiuose, Šiauliuose, Panevėžyje ar Vilniuje – visada būdavo atviri tiek tėvų, tiek mūsų draugams. Ir už tai esu labai dėkinga ir Mamai, kuriai taip pat sukako 100 metų, ir Tėčiui.

– *Maža karaimų bendruomenė sukūrė ir savo folklorą. Kas jame atspindima?*

– Kalbant apie karaimų folklorą, tenka viena sąvoka apibūdinti daug

skirtingų dalykų, vienaip ar kitaip susijusių su kolektyvine kūryba, kurta kelis šimtmečius skirtingose geografinėse platumose. Turbūt seniausia ir konservatyviausia folkloro forma yra įvairūs būrimai. Karaimai nuo senų laikų įžiūrėdavo likimo ženklą, jei ilgčiojo vieną ar kitą kūno dalį. Tokius būrimus žurnalo „Mysl karaimska“ puslapiuose nagrinėja akademikas A. Zajančkovskis. Aprašydamas, kaip kūno dalių ilgčiojimą aiškina Trakų karaimai, jis pažymi, kad tik 25 iš 85 minimų (pirmas juos aprašė Wilhelm Radloffas) laikomi blogu ženklu, kiti – arba lemia gera iškart, arba reiškia, kad nesėkmės laikinos. Pavyzdžiui, tikima: „Jei kam ilgčioja smilius, to laukia trumpas ilgesys ir nelaimės, bet vėliau jis vėl bus ramus“; „Jei ilgčioja kairiosios kojos pėda, laukia ilga kelionė. Pasiekęs, ko norėjo, iš kelionės sugrįš“.

Viena iš reikšmingiausių folkloro dalių – patarlės ir priežodžiai. Nors Trakų karaimų patarlės savo turiniu ir struktūra labai panašios į Krymo karaimų, tačiau jose atsispindi ir vietinis koloritas: Krymo karaimai daugiau kalba apie vyruogynus ir sodus, o Trakų – apie agurkus ir daržus.

Patarlės karaimiškai vadinamos *Ata sioz'liari* (Tėvo žodžiai). Simboliškai pavadinimas išreiškia ir jų prasmę – gebėjimą koncentruoti protėvių sukauptą išmintį. Daugumą patarlių Trakų karaimai išsaugojo nuo senų laikų. Naujesniais laikais, gyvendami tarp kitataučių, perėmė ir jų išmintį. Todėl kai kurios patarlės yra tiesiog pažodžiui išverstos iš svetimų kalbų.

Panašiai yra atsitikę ir su karaimų dainomis. Jų žodžiai paprastai originalūs, parašyti karaimų poetų, tačiau melodijos dažniausiai pasiskolintos. Svetima melodija, adaptuota prie kitos kalbos žodžių, patiria tam tikrą transformaciją, ir per ilgą laiką taip pritampa prie jų, jog suvokiama kaip sava. Tokiu būdu daug S. Firkovičiaus ir kitų poetų eilėraščių šiandien yra virtę dainomis, laikomomis folklorinėmis.

S. Šapšalas – pasaulinio garso mokslininkas orientalistas, ilgus metus buvo aukščiausias karaimų dvasininkas ir bendruomenės vadovas.

– *Kokios yra karaimų organizacijos, jų kultūrinė veikla? Karaimų religija priskirta prie tradicinių Lietuvos tikėjimų. Kaip tvarkomas karaimų dvasinis gyvenimas?*

– Šiuo metu yra dvi karaimų organizacijos: Lietuvos karaimų kultūros bendrija ir Lietuvos karaimų religinė bendruomenė. Pirmoji rūpinasi karaimų kultūros išsaugojimu, rengia kasmetinę karaimų kalbos mokyklą Trakuose, sporto žaidynes, tvarko interneto portalą, rūpinasi leidyba, karaimų jaunimo šokių ansamblio veikla ir pan.

Religinei bendruomenei vadovauja Dvasinė valdyba, kuri buvo įsteigta Trakuose 1863 m. Jai priklausė visi Lietuvos ir Lenkijos karaimai, o jos pirmininkas buvo tiek religinis, tiek pasaulietinis vadovas. Anksčiau juo būdavo aukščiausias arba vyresnysis dvasininkas, bet šiuo metu dvasininko neturime. Karaimų dvasininkai yra renkami. Be to, yra trys teritoriniai įgaliotiniai Trakuose, Vilniuje ir Panevėžyje. Visi karaimų tautybės Lietuvos gyventojai yra religinės bendruomenės nariai. Vilniuje ir Trakuose veikia dvi karaimų šventovės–kenesos. Pamaldos vyksta religinių švenčių metu pagal atskirą tvarkaraštį. ■

Ekologiškos gyvenvietės: išsigelbėjimas nuo miesto šurmulio ar iliuzija

Ekologiška gyvensena Lietuvoje yra ganėtinai naujas reiškinys. Tačiau pastaruoju metu ši kryptis vis labiau populiarėja ne tik Vakaruose, bet ir mūsų šalyje. Lietuvoje veikia kelios dešimtys ekologišką gyvenimo būdą propaguojančių gyvenviečių, daugėja ir pavienių sodybų. Vis dėlto ne visos tokių gyvenviečių kūrimo iniciatyvos iki galo realizuojamos, netrūksta ir skeptikų, manančių, kad ekologiškos gyvenvietės tėra iliuzija arba netgi religinių fanatikų susibūrimo vieta.

Gediminas DUBONIKAS

Urbanizacija nėra tokia ideali, kaip atrodo

Urbanizacijos procesas, ypač intensyviai vykęs XX a. antroje pusėje, atrodo sustojęs. Be abejo, žmonės vis dar aktyviai keliai iš kaimų į didmiesčius, tačiau tiek pasaulyje, tiek ir Lietuvoje dažnai pastebime atvirkštines tendencijas. Pavyzdžiui, miestiečiai parduoda butus ir vyksta į priemiesčius ar net atokiau esančias gyvenvietes, ten įsirengia sodybas, vis dažniau propaguoja ekologišką gyvenseną.

Sociologai, analizuodami tokį gan neįprastą reiškinį, pateikia keletą paaiškinimų. Be abejo, niekas negali ginčyti, jog gyvenimas mieste pastaruosius dešimtmečius tam tikrose sferose buvo gan patogus. Darbas, mokymo ir gydymo įstaigos, pramogos, maisto, drabužių parduotuvės – viskas po ranka. Gyvenimas mieste išvaduoja ir nuo daugelio buitinių rūpesčių, nes urbanizacija miestuose sutelkė komunalinius tinklus, patogią susisiekimo infrastruktūrą, aptarnavimo galimybes.

Miestuose visą XX a. antrą pusę buvo nuolat kuriamos naujos darbo vietos, kas garantavo žmonėms pastovias pajamas. Tačiau, analitikų teigimu, XX a. dešimtajame dešimtmetyje žmonių sąmonėje įvyko lūžis. Ekologiškos idėjos, ilgą laiką buvę užmirštos ir nustumtos į antrą planą, pastaruoju metu tampa vis populiareesnės. Globalinio atšilimo (net jeigu tai tik mitas) įbauginti žmonės pradėjo galvoti ir apie gamtą, jos išsaugojimą, o ne tik permanentinį vartojimą ir neribotą teršimą. Prisidėjo ir tai, kad ekologinė gyvensena tampa nauja mada, netgi tam tikra dogma. Į tuos, kam svetimos ekologiškos idėjos, vis dažniau žiūrima kreivai.

Antroji tendencija slypi ne globaliuose pasaulio reiškiniuose, bet gyvenimo kokybės miestuose su prastėjimu. Miestiečiai pastebėjo, kad nepaisant teikiamų patogumų, gyvenimo kokybė mieste gerokai pasikeitė. Plėtra turėjo savo pasekmes ir augantys miestai nebėra tokie kompaktiški, žmonės daug laiko sugaišta spūstyse, vis didėja oro tarša, mažėja asmeninė erdvė.

Be to, nuolat kyla komunalinių paslaugų kainos, kas gerokai tušti-

na miestuose gyvenančių žmonių kišenes. O kur dar nesaugumas, privatumo stoka. Todėl nenuostabu, kad miestiečiai patraukė atgal į gamtą.

Gamtos technologijos kaime

Gyvenimą kaime labai palengvino ir modernių technologijų plėtra, išplėtotas kelių, komunikacijų tinklas. Anksčiau miesto žmogus net negalėdavo pagalvoti, kad jam reikėtų gyventi be būtiniausių komunalinių patogumų užpustytame kaime, dabar gi net atokiausiuose regionuose yra galimybė įsivesti elektrą, prisijungti ar įsirengti vietines komunikacijas.

Atstumas iki mieste esančios darbovietės taip pat nesunkiai įveikiamas, nes nuosavas automobilis daug kam tapo įperkamu daiktu. O autonominis šildymas, nors ir ne toks patogus, kaip komunalinis, tačiau gerokai pigesnis, vis labiau žavi didžiausias sąskaitas miestuose gaunančius žmones.

Pagvildenkime miestiečių grįžimo į kaimus tendenciją ir iš ekologinės pusės. Tai reiškia, kad miesto gyvenimo „atsikandę“ žmonės ne

tik kuriasi kaime, bet stengiasi nebegyventi taip, kaip gyveno mieste. Pavyzdžiui, vis daugiau ekologiškose gyvenvietėse ar vienkiesiuose įsikūrusių žmonių pabrėžia, kad jiems svarbi sveika gyvensena, kuo didesnė nepriklausomybė ir sąlytis su aplinka. Tai reiškia, kad tokiose gyvenvietėse vis populiarėja ne tik ekologiško, pačių užsiauginto maisto naudojimas, bet ir alternatyvios energetikos plėtra.

Peržvelgus Lietuvoje įsikūrusių ekog gyvenviečių tinklą, akivaizdu, kad tikrai ne viena sodyba naudoja atsinaujinančią energiją. Daugėja entuziastų, norinčių gyventi ne tik nepriklausomai, bet ir tausojant gamtą. Todėl saulės baterijos puošia ne vieną ekologiškose gyvenvietėse įsikūrusį būstą. O ir patys būstai statomi iš tokių medžiagų, kurios taupo šilumą ir yra draugiškos aplinkai. Tad kartu su atsinaujinančios energijos informacijos konsultaciniu centru pažvelkime į keletą Lietuvoje naudojamų ekologiškos statybos principų.

Ne tik seniausia, bet ir labiausiai išplitusi pasaulyje dėl technologijų įvairovės yra statyba iš grunto. Pusė pasaulio populiacijos gyvena pastatuose iš žemės. Lietuvoje dažniausiai naudojamas mo-

lingas gruntas. Organinis užpildas gali būti šiaudai, spalvai, pjuvenos, kt. Šiaudai bei pjuvenos yra puiki atliekinė medžiaga, kurią galima sėkmingai naudoti statyboje.

Pirmas projektas Lietuvoje, kuriame pabandyta realizuoti ekologinės statybos principus – tai atstatomas 50 ha ūkis Smilgių kaime Molėtų rajone. Jis suprojektuotas kaip gamybinis – prekinis (su perdavimo cechų) su valymo įrengimais, taupia, naudojančia atliekas šildymo sistema su pasyviu šilumos akumuliacija, funkcionalia, patogiai gyvenamąja dalimi. Į visą sodybą pažiūrėta kaip į besiplečiantį, prisitaikantį, autonomišką organizmą.

Dar viena galimybė ekologiško būsto statyboms – sienos statymas, naudojant klotinius. Sienų mišinio sudėtis: 70 proc. šiaudų, 30 proc. molio. Sienos storis 0,4 m. Laikanti konstrukcija – karkasas.

Presuoti šiaudai yra bene ekologiškiausia medžiaga pastato sienoms. Šiaudinis namas yra labai šiltas (varža apie 8–10 m²·K/W), kvėpuojantis, greitai pastatomas (nuėmus šiaudų derlių, juos tuoj pat reikia panaudoti statybai), nenkenksmingas aplinkai (šiaudai per metus užauga, greitai biodegra-

duoja pastato utilizavimo atveju).

Jei statomas nedidelis namas (siena iki 6 m), tai šiaudų ryšuliai gali būti dedami kaip plytos, surišami mediniais, bambukiniais ar kitokiais virbais (ar lazdyno lazdomis) ir gali išlaikyti stogo svorį. Tokia statyba yra paprasčiausia ir pigiausia. Pastačius pastatą, jis tinkuojamas molio ar kalkių tinku. Tinka nedideliams pastatams statyti. Gal todėl jie vis labiau populiarėja ir ekologiškose gyvenvietėse, išsibarsčiusiose po Lietuvos regionus.

Suvienijo idėjos

Šiuo metu norintiems ekologiškai ir tuo pačiu patogiai gyventi kaime nebekyla didesnių kliūčių. Tačiau skaitytojams norime pateikti ir keletą ekologiškų gyvenviečių aprašymų. Todėl pakalbinome entuziastus, su bendraminčiais ar pavieniui nutarusius palikti miestą ir pradėti naują gyvenimą kaime.

Ko gero viena garsiausių ekologiškų gyvenviečių Lietuvoje yra Kardokai. Kaime tarp Kazlų Rūdos miškų, prie Višakio upelio įsikūrė bendraminčiai, įsitikinę, kad gyvenimas gamtoje atstoja visus miesto teikiamus malonumus. ▶

Kardokų kaime tarp Kazlų Rūdos miškų kuriasi ekologinė gyvenvietė. Matome iš šiaudų statomą namą.

► „Mūsų yra 8 šeimos: trys jau namus pasistatė, keli projektus kuria, treči medelius sodina, o kai kas akimis erdvę matuoja. Nors Kardokai pavadinimas karingas, bet mokomės gyventi taikiai gamtoje: tariamės su kurmiais ir uodais, džiaugiamės, kai bebrai ne tik eibių pridriba. Daugelis atrado įdomių užsiėmimų ir veiklos: vieni duoną kepa, bites auginą, kiti rytietiškų patiekalus ruošia, treči muilą gamina, ekologiškus dažus maišo, dar kiti gilinasi į homeopatijos paslaptis ir kuria biblioteką. Artimiausiu metu steigime mokyklą ir plėsimė gyvenvietę“, – pasakoja Kardokuose įsikūrę entuziastai.

Štai kad ir Raimundas, vienas iš Kardokų gyvenvietės kūrėjų. Ilgą laiką vyras gyveno miesto šurmulyje, tačiau nutarė, kad reikia keisti gyvenimo būdą ir „grįžti į gamtą“. Paklausė, kodėl gi jis mano, kad kaimas yra geresnė vieta šiuolaikiniam žmogui nei patogus ir modernus miestas.

„Mieste žmogus negali gyventi tinkamai. Tiek fiziškai, tiek ir dvasiškai. Didmiestyje yra užterštas oras, taip pat prastos kokybės maistas, nešvarus vanduo. Keisčiausia tai, kad net už pinigų kai kurių dalykų mieste negali nusipirkti, pavyzdžiui, tyro oro“, – sakė jis. Vyras pasakojo, kad persikelti į kaimą ir įkurti ekologinę gyvenvietę jį paskatino ir pasaulėžiūros pasikeitimas.

Pasidomėjome, kaip tokią bendruomenę vertina vietiniai gyventojai, ar nepavadina keistuoliais ar net sektantais. „Vertinimai įvairūs, tačiau tikrai nesame sekta. Juk sekta yra uždara bendruomenė, o mes esame labai atviri, nuolat atvyksta įvairių žmonių, visus priimame, papasakojame apie gyvenvietę, mūsų požiūrį į gamtą“, – pasakojo Raimundas.

Entuziastas neslėpė, kad jų gyvenvietė kol kas dar ganėtinai priklauso nuo miesto. „Turi-

me ir elektrą, buitinius prietaisus, kai kurie bičiuliai važiuoja dirbti į miestą, vežame vaikus į mokyklą. Vis dėlto tikimės, kad ateityje būsimė mažiau priklausomi nuo miesto“, – sakė Raimundas. Ekologiškos gyvensenos propaguotojas neslėpė džiaugsmo, kad „nepaprastai gera kiekvieną rytą atsibusti ir girdėti ne automobilių triukšmą, bet gerbių balsus“.

Pritraukia ir charizmatiška asmenybė

Ekologišką bendruomenę gali suburti ir įdomi asmenybė. Kai Tadas Lomanas išsikėlė iš sostinės ir nusipirko vienkiemį Molėtų rajone, daug kas į jį žiūrėjo su nuostaba. Tačiau žaliavalgis tapo plačiai žinomas Lietuvoje, o jo sodyboje daugėjo gamtos mylėtojų, siekiančių pabėgti nuo miesto šurmulio ir gyventi harmonijoje su mus supančia aplinka.

Šiuo metu Ridvoniškių kaime ir apylinkėse daugėja naujakurių. Tai ne pasiturintys miestiečiai, nutarę įsigyti poilsiavietę vasaros sezonui. Čia kuriasi žmonės, nutarę palikti miesto chaosą ir tapti gamtos dalimi. Tado sodyboje praktiškai nėra laisvos vietos. Čia įsikūrė keliolika žmonių, negalinčių įsigyti atskirų sklypų, tačiau norinčių labiau atsiduoti ekologiškam gyvenimui gamtoje.

Įdomi ekologiškos gyvensenos sodyba – stovyklavietė Prienų rajone. Jos įkūrėjas Vytautas Diržys vasaromis taip pat suburia nemažai entuziastų. Tiesa, čia gyvenimas verda tik šiltuoju metų sezonu.

Sodybvietę sudaro 5 ha. Iš jų 3 ha riešutmedžių, tvenkinys, sodybos namas ir daug kilnojamųjų ūkio paskirties statinių. Taip pat senas vaismedžių sodas, daržas ir uogynai. V. Diržio teigimu, jo tikslas yra plėstis iki ekogynvietės, plėtoti alternatyvią daržininkystę ir sodininkystę, organizuoti įvairius kultū-

rinius projektus ir renginius.

Menininkas pabrėžė, kad jo sodyboje taip pat laukiami visi, kam nesvetimos ekologiško gyvenimo ir panašios idėjos.

Ne visi bandymai pavyksta

Vis dėlto ne visos ekologiškos gyvenvietės tampa realybe. Pavyzdžiui, seniausia Lietuvoje ekologinė gyvenvietė prieš gerą dešimtmetį buvo suprojektuota Vilniaus rajone. Tačiau jos idėja žlugo, gyventojams nepanorus statyti iš vietos medžiagų.

Atsinaujinančiosios energijos informacijos konsultacinio centro direktorė yra pasakojusi, kad buvo numatyta pastatyti 4 namus iš ekologinių medžiagų pagal vadinamąjį saulės architektūros principą. Bet gyvenvietėje įsikūrę žmonės nepaisė ekologiškos statybos, naudojo įvairias medžiagas, todėl žlugo iniciatyva pastatyti gyvenvietę tik iš molio ir šiaudų.

Apie tai, kad ekologiškų gyvenviečių kūrimas nėra labai lengvas dalykas, kalba ir Šiaudinių namų statytojų asociacijos pirmininkas Domantas Surkys. Jo teigimu, Lietuvoje ekologiškos gyvenvietės pradėjo kurtis prieš keletą metų. „Vis dėlto, dalis jų susiduria su įvairiomis problemomis, taip pat ir psichologinėmis, – sakė jis. – Susidomėjimas kiek prislopęs buvo krizės metu, bet dabar pagyvėjo“.

„Tokį būstą žmonės dabar renkasi dažniau ir drąsiau. Įdomu, kad Lietuvoje iš šiaudų namus statydinasi ir jaunoji karta, ir garbaus amžiaus senjorai. Vadinasi, žmonės vis geriau supranta, kad tokie namai yra gera alternatyva“, – kalbėjo pašnekovas.

Taigi, gyvenimas kaime ir ekologiško požiūrio propagavimas vis labiau populiarėja. Vieniems tai yra gyvenimo būdas, kiti gi ekologiškas gyvenvietes vertina tik kaip vaikišką iliuziją. ■

Kam naudingos šiukšlės

Vitalijus BALKUS

Šių dienų didžiausiu paradoksu aplinkosaugoje, o tiksliau – atliekų tvarkymo srityje, laikyčiau vienu metu vykstančią informacinę kampaniją, skatinančią neteršti aplinkos, ir vis didėjančias šiukšlių gamybos apimtis, kurių niekas neriboja, neriboja ir neketina riboti. Gyvename pasaulyje, kur vieni turi elgtis su aplinka atsakingai, o kitų gerovę priklauso nuo to, kiek pavyks pagaminti perteklinės pakuotės ar vienkartinę nepatvarią gaminių. Ir visa tai vainikuoja didysis atliekų tvarkymo verslas. Verslas, dėl kuriu tarpusavyje kovėsi ir garsūs Čikagos nusikaltėliai ir šiandieninio Neapolio mafijozai, ir visiškai legalios ir net kartais „socialiai atsakingos“ verslo grupės. Tai verslas, į kurį neįkels kojos bet kas to panorėjęs, o įkėlęs neišsilaikys be savivaldybių ar net nacionalinių vyriausybių paramos.

Mes pirkdami mokame už pakuotę, mes mokame tiems, kas išveža pakuotes ir kitas šiukšles, mokame tiems, kas tas šiukšles tvarko. Menkavertis kiniškas žaizlas, supakuotas į brangesnę nei pats gaminyš pakuotę, anokia naujiena. Plastikinis vandens butelis jau kainuoja keliskart brangiau nei jo turinys, o vienkartinis medicinos įrankis ne tik supakuotas į brangesnę nei jis pats pakuotę, bet ir jo utilizacija kainuoja brangiau nei jis. Mes net mokame už pakuotę, kurioje išsinešame iš parduotuvės kitas pakuotes. Esame kiekvieną dieną apmokestinami „šiukšlių mokesčiu“, kuris vis auga ir auga. Lygiai taip pat auga ir šiukšlių krūvos.

Bet koks pasikėsinimas į šiukšlių pramonės gerovę atrodo kaip didelis iššūkis. Italai pirmieji Europoje suprato, kad pirkinių maišeliai

– tai blogis. Ir po ilgų svarstymų atsisakė juos naudoti. Atrodytų, kas čia tokio? Tačiau ši naujiena buvo pastebėta visų pasaulio naujienų agentūrų ir turėjo atgarsį kitose ES šalyse. Panašiai pasielgė amerikiečiai (Los Andželo mieste) irgi sulaukė didelio dėmesio. Sulaukė, tačiau pakartoti šių žingsnių neskubama. Geriau vaidinti kovą už aplinkos švarinimą išleidžiant apyvartą „pažaliavusius“ maišelius, kurie kažkodėl, priešingai nei teigiama, ne visuomet nori suirti net ir gausiai laistomi.

Pakuotės gražėja ir didėja, traukdamos akį ir jaudindamos vartotojo sielą. Čia karaliauja Jo Didenybė Rinkodara. Sąmoningas vartotojas – blogas vartotojas. Dėl jo kenčia pramonė ir prekyba, dėl jo „neatsigauna“ ekonomika. Todėl pilasi iš televizijos ekranų, skverbiasi per spaudą ar net per asmeninio elektroninio pašto dėžutę: „pirk, pirk, pirk“. Pirk, nes privalai turėti madingiausią, naujausią daiktą. Jau parduotuvėje tave pasitinka vis didėjančios pakuotės, kurios siekia parodyti, koks vertingas yra jų turinys. Ir jei esi ekologas radikalas vis tiek ankščiau ar vėliau tavo ranka pati pagriebs pačią didžiausią pakuotę. O jei parduotuvėje atsidursi per žiemos vartojimo šventės, tuomet po pirmos pakuotės seks antra, trečia, ketvirta.

Juokiuosi, kai girdžiu: pakuotės kiekis reguliuojamas per mokesčius. Taip esą numato ES direktyvos. Na tiek to, mes jau pripratę, kad visa, kas bloga, nelogiška ir neefektyvu, tariamai kyla iš mistinių dokumentų, kurių pradėjus domėtis dažnai nepavyksta aptikti. Monopolinę padėtį turinčios privačios įmonės yra gyvybiškai suinteresuotos, kad būsimų atliekų būtų įvežta kuo daugiau,

nes tai tiesiogiai lemia jų pelną. Susitarkime dėl užkardymo mokesčių, priversiančių reguliuoti pakuotės ir prekės santykį įvežamame gaminyje, ir rinkta sureguliuos viską taip, kad pakuočių atliekų pradės mažėti. Ir jau ne utilizuotų atliekų santykinis dydis ar išduotų leidimų teršti skaičius lems sėkmę aplinkosaugos srityje, o realus šiukšlių kiekis. Tiesa, tuomet nereikės daugelio tarpininkų, kurių verslas tėra „mažmeninių“ taršos leidimų išdavimas, ir greičiausia žlugs didieji „aplinkosauginiai“ projektai, tokie kaip šiukšlių deginimo gamyklos, žadantys jų vykdytojams šimtamilijoninį pelną. Projektai, kurie stumiami nepaisant nei bendruomenių protestų, nei žalos aplinkai, nei realios ekonominės naudos.

Nėra pagrindo teigti, kad nerūšiuotų šiukšlių deginimas yra mažiau kenksmingas aplinkai nei jų laidojimas sąvartynuose. Yra visas sąrašas kancerogeninių (sukeliančių vėžį) junginių, nuo kurių neapsaugo jokie filtrai. Prieš akis medicinos atliekų deginimo istorija, kai manipuluojant paskelbta „ekstremalia padėtimi“ vyko atliekų deginimas, sukėlęs daug nemalonių klausimų. Kas galėtų paneigti, kad komunalinių atliekų deginime nesusidarys „ekstremali padėtis“, kurios metu bus stengiamasi įtikti degintojo verslui? Beje, tinkamai panaudojant antrines žaliavas apskritai nereikės jokių regioninių deginimo gamyklų, nes jose tiesiog nebebus ką deginti. Skaičiuota, kad tinkamai tvarkant atliekas visos Lietuvos mastu (o tai viso labo 3 mln. gyventojų, kas prilygsta didesniai miestui) gali veikti viena specializuota įmonė. Bet ar kas norės prarasti savo pelno dalį už globą tokių įmonių statybai kiekviename stambesniame mieste? ■

Vidurio Lietuva – nenusisekęs Pilsudskio kūrinys

Lygiai prieš 90 metų, 1922 m. Lenkija oficialiai, seimo sprendimu, prisijungė Vilniaus kraštą. Tiesa, jo okupacija iš tikrųjų prasidėjo gerokai anksčiau, nuo 1920 m. spalio 9 d., kai jos diktatoriaus Juzefo Pilsudskio įsakymu pasiskelbęs neva maištininku generolas Lucjanas Żeligovskis užgrobė Vilnių ir čia įkūrė tariamai nepriklausomą valstybę – Vidurio Lietuvą. Kodėl ji atsirado, kas tai buvo per darinys ir kodėl jis dinga, gyvavęs vos 18 mėnesių?

Jonas RUDOKAS

Didingi Lenkijos maršalo planai

Pirmą kartą ta neva valstybė (lenk. Litwa Srodkowa) buvo oficialiai paminėta gen. L. Żeligovskio 1920 m. spalio 8 d. įsakyme Nr.1, kuriame jis pranešė, kad priima jos vyriausiojo kariuomenės vado funkcijas ir liepė pradėti žygį į Vilnių. Tai gi įvyko nedidelis nesusipratimas: valstybės kariuomenė ir jos vadas atsirado, o tokios valstybės dar nebuvo. Ir jos pavadinimas keistokas: mūsų geografs Vidurio Lietuva paprastai vadina Panevėžio–Kėdainių kraštą, Nevėžio upės baseiną, o čia buvo visai kas kita. Tą pavadinimą sugalvojo pats J. Pilsudskis, idėjęs į jį giliai, paslėptą prasmę. Jo Vidurio Lietuva turėjo būti sudėtinė planuotos Didžiosios Rytų Imperijos dalis, kaip ir Kauno, vakarinė Lietuva, rytinė Lietuva – dabartinė Baltarusija, ir, žinoma, – Ukraina.

Neretai tą planuotą didingą valstybę istorikai vadina federacija, nors pats jos sumanytojas, kai nereikė-

jo pūsti propagandos miglų, atvirai šaipėsi iš pačios federalizmo idėjos: „Nenoriu būti nei imperialistu, nei federalistu, kol šituose reikaluose neturiu galimybės kalbėti su šiokiu tokiu rimtumu – na ir su revolveriu kišenėje. Kadangi Dievo pasaulyje, rodos, pradeda laimėti kalbos apie žmonių ir tautų brolybę ir amerikoniškos doktrinėlės, mielai linkstu į federalistų pusę.“¹

Svarbiausias vaidmuo įjungiant į Imperiją Ukrainą buvo patikėtas Simonui Petliūrai, Baltarusiją – Stanisławui Bulak–Balachovičiui. Tik lietuvių, pasiruošusių tarnauti Lenkijai, neatsirado, teko prašyti L. Żeligovskio pagalbos.² Deja, pirmieji du maršalo užduoties įvykdyti nesugebėjo, sutrukdė bolševikai. S. Petliūrai neva todėl, kad jie pasiūlė ukrainiečiams geresnes prisijungimo sąlygas, nei lenkai. O L. Żeligovskiui kurį laiką sekėsi neblogai: užėmęs Vilnių, 1920 m. spalio 12 d. jis čia išleido dekretą Nr.1, kuriuo kiek pavėlavęs paskelbė apie naujos valstybės – Vidurio Lietuvos – įkūrimą, nurodė jos sienas – beveik visa Vilnija ir dalis buvusios Gardino gubernijos. Valstybės herbu paskelbė skydą su Ereliu ir Vytimi, o vėliavą – raudonos spalvos, su tais pačiais simboliais.³ Kas tai buvo per valstybė?

Ji užėmė ilgą ir siaurą teritorijos ruožą nuo Lydos pietuose iki Brėslaujos šiaurėje, iš viso 13 tūkst. km.² su 0,5 mln. gyventojų. Ją sudarė Vilniaus, Švenčionių ir Ašmenos apskri-

tys. Mūsų istorikai Vidurio Lietuvą vadina valstybės imitacija, bet ir kai kurie lenkų istorikai apie ją atsiliepia prastai, nes jos įkūrimui nepitarė net daugelis Vilnijos lenkų, bijodami, kad šios J. Pilsudskio idėjos įgyvendinimas gali apsunkinti prisijungimą prie Lenkijos.⁴ Nė viena užsienio šalis naujosios valstybės nepripažino, išskyrus, žinoma, Lenkiją. L. Żeligovskis, įsikūręs Vilniuje, ne kartą bandė užmegzti ryšius su Lietuvos valdžia ir siūlė taikiai spręsti ginčytinus klausimus, bet iš Kauno jokio atsakymo, žinoma, negavo. Tiesa, kai kokie neoficialūs kontaktai, vizitai tarp Vilniaus ir Kauno vyko.

Suprantama, toks taikingas generolas tapo tik po to, kai iš Lietuvos kariuomenės gavo pamoką prie Musninkų, Širvintų ir Giedraičių, kai nepavyko ginklų pagalba praplėsti Vidurio Lietuvos teritoriją. Ši tariama valstybė buvo ne tik mažytė, bet ir labai neturtinga dėl įvairių priežasčių, ne vien todėl, kad žemės čia prastesnės, o gyventojai mažiau raštingi, nei kitur Lietuvoje. Labai nualino kraštą, išvargino jo žmones valdžių kaita, kurių dauguma „į tą kraštą žiūrėjo kaip į savo eksperimentų objektą, o dažnai ir kaip į eksploatuojamą teritoriją.“⁵ Joje 1919 m. buvo išlikę vos 6,9 proc. arklių, 2,7 proc. karvių, 5,8 proc. kiaulių, pasėlių plotai sudarė vos 14–20 proc. prieškarinio lygio. 1920–1921 m. apsėta tik 70 proc. prieškarinio ploto. Valstiečiai kentė žemės badą, nes

57 proc. dirbamos žemės priklausė dvarininkams, didelė dalis jos dirvono. Pramonės gamyba siekė vos 50 proc. prieškarinio lygio.⁶

Pagaliau po 1920 m. spalio 9 d. labai sumažėjo Vilniaus, iki tol stambiausio Lietuvos ir Baltarusijos miesto *hinterlandas* – ekonominės traukos zona, ir tą iš karto pajuto vilniečiai. M. Riomeris savo dienoraštyje užrašė, kad „per savaitę nuo „Vidurio Lietuvos“ kariuomenės atėjimo į Vilnių visų maisto produktų kainos pakilo daugiau nei dvigubai... Bulvių, kiaušinių, mėsos, lašinių ir visokių riebalų kainos kyla kaip ant mielių. Tai yra todėl, kad kaimas neatveža produktų ir nėra prekių iš užsienio, taip pat netikra politinė padėtis... Didelis kaimo žmonių nusivylimas dėl rekvizicijų ir miesto žmonių dėl bado grėsmės.“⁷ Labai sunki buvo Vilniaus miesto finansinė padėtis. Žinoma, Lenkijos valdžia stengėsi savo pačios satelitinį darinį šelpti, bet ir jos ištekliai buvo labai riboti.

Aukščiausia valdžia Vidurio Lietuvoje priklausė pačiam L. Żeligovskiui, jis savo dekretu suformavo Laikinąją valdymo komisiją su Vitoldu Abramavičiumi priešakyje – vykdomąją valdžią. Joje buvo krašto gynimo, užsienio reikalų, švietimo, teisingumo, žemės ūkio ir miškų, pramonės ir kiti departamentai. Lenkai į šią valdžią pasikvietė ir kelerą baltarusių, todėl dabar kaimynų istorikas V. Deružinskis tvirtina, kad Vidurio Lietuva buvusi baltarusių valstybė, visai reali, ją palaikė ir Prahoje emigracijoje esanti Baltarusijos Liaudies respublikos vyriausybė. Vis dėlto jis pripažįsta, kad žadėtos autonomijos baltarusiams lenkai nesuteikė ir stengėsi juos nutautinti.⁸

Kitataučių persekiojimai

Iš tiesų Vilniaus krašte tada veikė lenkų valdžia, negana to, taria moji nepriklausoma valstybė buvo valdoma karinėmis–policinėmis priemonėmis. Jau 1920 m. spalio 13 d. L. Żeligovskio dekretu joje buvo sudaryti karo lauko teismai, kurie baudė mirties bausmėmis už sukilimo ruošimą (dažniau tariamą, negu

tikrą), geležinkelių gadinimą, kalinių paleidimą, šie nuosprendžiai buvo neapskundžiami ir įvykdomi per 24 valandas. 1921 m. sausio 20 d. dekretu krašte buvo įvesta nepaprastoji padėtis. Kovai su nepatenkintais valdžia tuoj įkūrė žandarmeriją, kuri priklausė kariuomenės vadovybei ir turėjo teisę daryti kratas be jokių orderių. Kiek vėliau atsirado ir policininkai, iš viso 1800, kurie ėmė konkuruoti su žandais. Nepaisant gana gausių saugumo tarnybų krašte viešpatavo chaosas, plėšimai, žandairai, policininkai girtavo, saugaliavo.

Apie tai žmonės rašė daug skundų į Vilnių, bet dažniausia veltui.⁹ Mat valdžiai, policijai ir žandarmėrijai rūpėjo ne gyventojų saugumas, o jų ištikimybė režimui. Daugiausia dėmesio valdžia skyrė ne lenkų tautybės savo piliečių, jų organizacijų, spaudos, mokyklų persekiojimui, kalėjimai buvo pilni, nemaža žmonių išgabenta į koncentracijos stovyklas Lenkijoje. Tiesa, Laikinosios valdymo komisijos 1922 m. kovo 3 d. nutarimu visos vietinės kalbos – lenkų, lietuvių, baltarusių ir žydų buvo pripažintos lygiateisėmis. Tačiau tai buvo tik propagandinis triukas, fikcija jau vien todėl, kad lenkų mokyklos buvo išlaikomos valdžios lėšomis, o visos kitos tautinės bendruomenės savo vaikų švietimui gimtąją kalbą lėšų negaudavo. Dėl šios priežasties iš 800 krašte veikusių pradinėjų mokyklų net 638 buvo lenkiškos, 80 – žydų, 54 – lietuvių ir 28 – baltarusių.¹⁰ Negana to, ypač svarbus valdžios tikslas buvo polonizuoti visus krašto gyventojus – ne lenkus, ypač lietuvius. Todėl lietuviškos mokyklos buvo „ypatingu lenkų globos objektu: lietuviai mokytojai suimami, siunčią savo vaikus į lietuviškas mokyklas tėvai baudžiami už „nesilaikymą švaros taisyklių“, mokyklos uždaromos dėl „nepakankamo mokytojų cenzo“ ir t.t. Ir visa tai okupanto buvo daroma, taip ir vėliau, tikslu greičiau sulenkinti Vilniaus kraštą ir nešvariomis priemonėmis panaikinti jo gyventojų – lietuvių svajonę vėl virsti Nepriklausoma Lietuvos integrine dalimi su vieningos Lietuvos sostine Vilnium!“¹¹

Ypač brutalus valdžios veiksmas buvo lietuvių gimnazijos ir mokytojų seminarijos išvaymas iš tik ką suremontuotų už suaukotas lėšas rūmų Gedimino (tada Adomo Mickevičiaus) prospekte Vilniuje, kuriuose dabar veikia Muzikos ir teatro akademija. Šios mokymo įstaigos buvo ypač svarbios ginantis nuo polonizacijos, jų mokinių skaičius augo, o tas lenkų valdžiai labai nepatiko. 1921 m. spalio 1 d. rūmus užpuolė policija, žandarai, kurie lenkų studentų, skautų padedami ištisas penkias valandas lazdomis, šautuvų buožėmis daužė gimnazistus, mokytojus, varydami juos lauk. 18 mokinių buvo sunkiai sužeisti, 48 – lengvai, tą konstatavo gimnazijos gydytojas Jonas Basanavičius.¹²

Valdžia persekiojo ne tik lietuviškas mokyklas. Speciali jos komisija, sudaryta 1921 m. rugsėjį, atliko tyrimus ir neva nustatė, kad Vidurio Lietuvos gyventojai lietuviai varo antilenkišką, antivalstybinę agitaciją, o nepriklausomoje Lietuvoje persekioja lenkus. Todėl pasiūlė griežtai kontroliuoti lietuviškas kultūros įstaigas, atimti iš jų valdiškas patalpas, uždaryti Lietuvių banką, lietuvių leidžiamus laikraščius, suiminėti, ištremti jų aktyvistus.¹³ Žinoma, šie pasiūlymai buvo vykdomi.

Dar reikia pabrėžti, kad per visą Vidurio Lietuvos gyvavimo laikotarpį vyko intensyvus ir negailestingas informacinis–propagandinis karas tarp Lietuvos ir Lenkijos. Proklamacijos iš Kauno rašė apie lenkų siekius užgrobti visą Lietuvą, kvietė jų kareivius: „Eikite geriau namo.“¹⁴ Kauno spauda pasakojo apie lietuvių persekiojimus Vilnijoje, o Vilniaus – apie skriaudžiamus Lietuvos lenkus, vis pranašavo, kad „Litwa Kowianska“ greitai žlugs, nes joje viskas blogai. Be to, „Kauno valstybė yra vokiečių forpostas, pastatytas senosios valstybės ribose. Lietuva yra bendrų vokiečių ir bolševikų veiksmų poligonas“, grėsmė Lenkijai ir visai Europai. Todėl kvietė nedelsiant surengti žygį į Kauną, kuris būtų trumpas ir lengvas, nes ten „gyventojai vargsta po mokesčių našta, ir sava valdžia jiems stringa gerklėje.“¹⁵

► Ši gausi propaganda buvo skirta ne tik saviškiams, Vilnijos, bet ir laisvosios Lietuvos gyventojams. Taigi lenkai, atrodo, vis dar tikėjosi suagituoti ir pastaruosius gera valia įsijungti į didelę ir turtingą Lenkijos valstybę, kur jiems gyventi būtų žymiai geriau. Tačiau kaip mūsų tautiečiai galėjo tuo patikėti žinodami, kad Vidurio Lietuvoje žiauriai persekiojama viskas, kas lietuviška: mokyklos, spauda, kalba, kultūra?!

Ta valstybėlė tikrai lietuviams netapo geresne už nuolat lenkų keikiamą „Kauno Lietuvą“, agitpunktu vilioti jiems sugrįžti prie unijos su Lenkija (kaip, matyt, buvo norėta!), o priešingai – dar vienu tvirtu argumentu, kad nuo to reikia gintis iš paskutiniųjų.

Rinkimai į Seimą

Ypač tas žodžių karas pasmarkėjo L. Želigovskiui paskelbus rinkimus į vadinamąjį Vilniaus seimą. Jie turėjo demokratiškai nuspręsti tolesnį krašto likimą ir buvo pažadėti dar pirmajame jo dekrete 1921 m. sausį, bet tik lapkritį buvo nustatyta jų data – 1922 m. sausio 8 d. Žinoma, valdžia skelbė, kad rinkimai bus demokratiški. O svarbiausia – kad Lenkija išgelbėjo vilniečius nuo bolševikų, vokiečių ir lietuvių priespaudos (taip rašė ir lietuviškuose atsišaukimuose, vėl demonstruodama elementarios politinės nuovokos stoką), kad tai labai turtinga ir galinga valstybė, ginenti šventąjį tikėjimą, duodanti milijardus visų tautų mokykloms ir t.t. Todėl reikia būtinai eiti į rinkimus ir balsuoti už Lenkiją. Be to, specialus L. Želigovskio dekretas numatė metus kalėjimo tiems, kurie agituotų nedalyvauti rinkimuose.¹⁶

Tačiau mūsų tautiečių Vilnijoje tos gražios kalbos neįtikino, o grasinimai neįbaugino. Jiems buvo aišku, kad valdžios, policijos ir žandarų siautėjimo saualės sąlygomis išrinktas seimas bus paklusnus Varšuvos įrankis, kuris tik padės suklastoti vietos gyventojų valią ir apdumti akis Vakarų Europai. Todėl jau gruodžio 8 d. svarbiausia mūsų tautiečių organizacija – Laikinis Vilniaus lietuvių komitetas spaudoje paskelbė pareiškimą apie lietuvių visuomenės atsisakymą dalyvauti rinkimuose, o laiške rinkimų komisijai pareiškė, kad „negali dalyvauti tokioje veikloje, kuri kenktų lietuvių visuomenės interesams... Vilniaus lietuvių visuomenė, nenorėdama nusižengti savo tautai ir Tėvynei, nedalyvaus tokio seimo rinkimuose.“¹⁷ Negana to. komitetas pakvietė ir baltarusių, žydu organizacijas prisidėti prie rinkimų boikoto. Baltarusiai sutiko iš karto, o žyds įtikinti buvo nelengva, nors jie nuo lenkų surengtą pogromą buvo skaudžiai nukentėję.¹⁸

Apie tvirtą mūsų tautiečių poziciją ir ypač svarbų jų vaidmenį priešinantį okupacijai ir Vilnijos aneksijai rašo ir lenkų istorikai: „Nors lietuviai Vidurio Lietuvoje užėmė vos ketvirtą vietą po lenkų, žydu ir baltarusių, tačiau dėl Vilniaus krašto ginčo esmės jų pažiūros pasaulio viešojoje nuomonėje įgaudavo vos ne lemiamą vaidmenį. Lietuviai buvo tvirtai įsitikinę, kad Vilnius yra lietuvių miestas, o dalyvavimą *de facto* lenkų seime laikė negalimu.“¹⁹ Tai buvo, matyt, todėl, kad jie visados jautė, patyrė moralinę ir kitokią laisvosios Lietuvos paramą, kurios negalėjo tikėtis nei baltarusiai, nei žydai. Lietuvos valdžios ir piliečių aktyvumas čia ypač sustiprėjo rinkimų kampanijos metu. Į Vilniją buvo slapta gabenama agitacinė literatūra, taip pat greičiausia ir ginklai, šaudmenys, nes 1922 m. kovą buvo ruošiamas vietos lietuvių ir baltarusių sukilimas.

Šiame darbe ypač daug nuveikė šauliai, kurių tada buvo ypač daug abiejose demarkacinės linijos, atskyrusios Vilniją nuo nepriklausomos Lietuvos, pusėse. Čia į šaulius stoji ištisi kaimai, norėdami gauti ginklų ir jais apsiginti nuo lenkų plėšikavimo, smurto. Tiesa, sukilimas neįvyko, nes lenkų valdžiai pavyko išaiškinti jo rengėjus, suimti ir nuteisti.²⁰ O šaulių agitacija buvo gana efektyvi ne tik lietuvių, bet ir tarp baltarusių, žydu, nors tai buvo labai pavojin-

gas darbas: už tai agitatoriai buvo areštuojami, net žandarų žudomi, tarp žuvusių buvo daug baltarusių. Šalia to šauliai iš Vilnijos gyventojų rinko medžiagą apie lenkų valdžios nusikaltimus prieš gyventojus – kitataučius, jų persekiojimą ir siuntė Lietuvos užsienio reikalų ministerijai, ji buvo diplomatų panaudojama ginant vilniečių teises, tęsiant kovą dėl Vilniaus sugrąžinimo Lietuvai.²¹

Rinkimų kampanija, aišku, nebuvo normali: agitacijos galimybes turėjo tik lenkai, jie tam plačiai panaudojo bažnyčias, spaudą, o kitataučių spauda buvo persekiojama baudomis, konfiskavimais, leidinių uždarymu. Rinkimų komisijose dirbo tik lenkai, rinkimų metu net 24 apylinkėse vyko susidūrimai tarp lenkų ir ne lenkų, buvo net sužeistų. Rinkimuose dalyvavo 52,3 proc. (kitais duomenimis – 64,4 proc.) rinkėjų, balsavo 85 proc. lenkų, 15 proc. žydu ir vos 7 proc. lietuvių. Rinkimų rezultatai buvo klastojami plačiu mastu: balsuoti dažnai būdavo galima kiek nori kartų, nes dokumentų netikrino, vengiantiems balsuoti būdavo grasinama kalėjimu, o Brėslaujos žyds į rinkimus atgabeno prievarta. Specialiais traukiniais iš Lenkijos į Vilniją, Lydą ir kitur gabeno „rinkėjus“, mokėjo už tai jiems nemažus pinigus, davė maisto ir t. t.²²

Kas įvyko po rinkimų

Natūralu, kad į Vilniaus seimą nepateko nė vienas baltarusis, nors tokių bandymų iš jų pusės buvo. Visi 106 taip išrinkti seimo deputatai buvo lenkai, iš jų net 42 – dvarininkai. Tiesa, patys lenkai nebuvo visai vieningi, bet tik labai nedidelė jų dalis buvo J. Pilsudskio planuotos Didžiosios Rytų imperijos šalininkai, kurioje Vidurio Lietuva, kaip ir kitos jos dalys, turėtų šokią tokią autonomiją – panašią, kokią turėjo dominijos Britų imperijoje. Už Vilniaus krašto autonomiją, už federacinius jos ryšius su Lenkija pasisakė ir Prancūzija, Anglija: taip būtų patogiau užmaskuoti, pateisinti Vilniaus

krašto aneksiją, išvengti tolesnio lietuvių–lenkų konflikto svarstymo Tautų sąjungoje, be to, Vilnių ir toliau Lenkija galėtų panaudoti kaip masalą Lietuvai prisijungti.²³

Tačiau J. Pilsudskio idėjos neturėjo jokių realizavimo perspektyvų: Lenkijos seimas dar 1920 m. gruodį griežtai pasisakė prieš federaciją. Ir Vilniaus seimas, neilgai posėdžiavęs, 1922 m. vasario 20 d. priėmė nutarimą dėl Vidurio Lietuvos prijungimo prie Lenkijos. Už balsavo 96, 6 susilaikė, prieštaravusių nebuvo. Kovo 24 d. Lenkijos seimas oficialiai įjungė Vilniją į Lenkijos sudėtį. Tiesa, sausio 13 d. Tautų sąjungos taryba Ženevoje, išklausiusi savo Kontrolės komisijos pranešimą apie rinkimus, nepripažino nei jų, nei Vilniaus seimo.²⁴ Deja, tas neturėjo lemiamos įtakos vėlesniems šios tarptautinės organizacijos sprendimams dėl Vilniaus krašto likimo.

Represijos prieš lietuvių ir baltarusių visuomenines kultūrinės organizacijas, jų vadovų, aktyvistų areštai tęsėsi ir po rinkimų. Ypač didelio netarptautinio atgarsio susilaukė areštas žymių veikėjų – 20 lietuvių ir 11 baltarusių. Tarp jų buvo Mykolas ir Viktoras Biržiškos, kanauninkas, vėliau Kaišiadorių vyskupas Juozapas Kukta, lietuvių banko direktorius Česlovas Liandsbergis, žurnalistas, pedagogas Andrius Rondonanskis, baltarusių tautinio komiteto pirmininkas Ivanas Kraskovskis, rašytojas Maksimas Hareckis ir kiti. Visi jie buvo apkaltinti šnipinėjimu Lietuvos naudai, bendradarbiavimu su jos žvalgyba, net bolševikine propaganda (?) ir siekimu sukelti krašte finansinę suirutę, nuversti esamą santvarką. Už tai visiems jiems grėsė mirties bausmė – tuo V. Biržiškai ir kitiems ne kartą grąsino Lukiškių kalėjime. Lenkų spauda paskelbė, kad kratų metu pas suimtuosius rasta daugybė ginklų, amunicijos, kad jie buvo sudarę slaptą komitetą valdžiai nuversti.

Žinoma, tai buvo represinių struktūrų ir spaudos sukurtas blefas, siekiant sukurti garsią politinę bylą, nes jokių daiktinių įkalčių ar

kitokių ginkluoto sąmokslų įrodymų iš tikro nebuvo. O dėl galimo fizinio susidorojimo su žymiais visuomenės veikėjais kilo triukšmas Ženevoje, Tautų sąjungos būstinėje. Lenkų valdžiai teko aiškintis, ji net pareikalavo, kad tuometinės Vidurio Lietuvos vadovas Aleksandras Meištovičius nedelsiant paleistų suimtuosius. Šis, būdamas vienas iš šios akcijos organizatorių, bandė spyriotis, o Vilniuje atmosfera kaito: vieni lenkai reikalavo suimtuosius išlaisvinti, kiti – sušaudyti. Vis dėlto visi jie vasario 6 d. naktį, esant 25°C šalčio, traukiniu buvo nugabenti prie demarkacinės linijos netoli Vievio ir perduoti Lietuvos valdžiai – ištremti.²⁵

Nors J. Pilsudskio planas sukurti dar vieną Lietuvą ir žlugo, jis labai nenusiminė ir vilties sugundyti lietuvius prisijungti prie Lenkijos vis dar neatsisakė. 1922 m. balandžio 20 d. atvyko į Vilniją ir čia pasakė didelę, svarbią kalbą. Joje pagyręs lietuvius už tai, kad sukūrė valstybę nuo jūros ligi jūros, jos sostinę pareiškė: „Šiandien... negaliu neištiesti per mus skirianti kordoną rankos tiems, Kaune, kurie galbūt šią dieną, mūsų triumfo dieną, laiko žlugimo ir gedulo dieną. Negaliu netiesi rankos kviesdamas į santarvę ir meilę. Negaliu nelaikyti jų broliais.“²⁶

Į ją M. Riomeris buvusiam bendražygiui atsakė 1922 m. gegužės 10 d. viešu laišku. Pavadinęs balandžio 20 d. renginį tikruoju jo vardu – Vilniaus pagrobimo iškilėmis, jis toliau rašė: „Tu, Pone, kuris buvai didis kurdamas nepriklausomą Lenkiją, ir kuris turėjai auksinį kuriančio veiksmo ragą Lenkijoje, lietuviškuose reikaluose esi silpnas ir visuomet nugalėtas. Tavo rytų politika turėjo bankrutuoti, ir Tavo dideli federaciniai sumanymai veiksmu yra ne erelio skrydis, o nykštuko žingsnis... Atgimstanti Lietuva bus sintezės visuma. Vilnius bus tos sintezės pagrindinis ir būtinas veiksmas.“²⁷

Gavęs tą laišką, adresatas, kaip pasakojama, pripažinęs: „Na ir sukirto jis mane!“ Iš tiesų geriau už M. Riomerį nepasakysiu... ■

Šaltiniai

- ¹ Gustainis V. Lenkai ir Lenkija, K., 1937, p. 313
- ² Römeris M. Juozas Pilsudskis, kn. Lietuvių atgimimo istorijos studijos, 3 t., V., 1991, p. 469–472.
- ³ Деружинский В. Забытая Беларусь, Минск, 2011, с. 349; Wojdylo W. Imięs nykštukas, Darbai ir dienos, 40 t. K., 2004, p. 141.
- ⁴ Nanevič B. Imitavusi valstybę, Darbai ir dienos, p. 187; Wojdylo W., p. 141.
- ⁵ Cit. iš Makausko B. Vilnijos lietuviai 1920–1939 m. V., 1991, p. 25.
- ⁶ Vansevičius S. Teisinis režimas Vilniaus krašte 1920–1939 m. V., 1973, p. 19.
- ⁷ Römeris M. Dienoraštis, Kultūros barai, 1990, Nr. 2.
- ⁸ Деружинский В., с. 351, 358.
- ⁹ Vansevičius S., p. 15, 16; Nanevič B., p. 177.
- ¹⁰ Nanevič B., p. 162.
- ¹¹ Biržiška V. Dėl mūsų sostinės, Londonas, 1967, p. 234.
- ¹² Ten pat, p. 217–229; Vansevičius S., 17.
- ¹³ Vansevičius S., p. 19.
- ¹⁴ Milosz Cz. Išvyka į Dvidešimtmetį, V., 2003, p. 12–14.
- ¹⁵ Karčiauskaitė I. Įtampos, baimės, neapykantos pulsas, Darbai ir dienos, p. 194, 195.
- ¹⁶ Biržiška V. p. 202–204.
- ¹⁷ Szpopper D. Darbai ir dienos, p. 163.
- ¹⁸ Biržiška V., p. 200, 201.
- ¹⁹ Szpopper D. p. 163.
- ²⁰ Gimžauskas E. Baltarusių veiksnys formuojantis Lietuvos valstybei, 1915–1923, V., 2003, p. 142.
- ²¹ Vareikis V. Pasienio incidentai, Darbai ir dienos, p. 111, 114, 120–123.
- ²² Vansevičius S. p. 26–28; Biržiška V., p. 208–212; Vareikis V. p. 122.
- ²³ Žepkaitė R. Lietuva ir didžiosios valstybės 1918–1939 m. K., 1986. p. 77, 78.
- ²⁴ Biržiška V., p. 213; Szpopper D. p. 167; Miškinis P. Lietuvos ir Lenkijos santykių tarptautiniai teisiniai aspektai (1919–1939), V., 1976, p. 88.
- ²⁵ Biržiška V., p. 234–283; Szpopper D. p. 164–166; Miškinis P. 88.
- ²⁶ Vilniaus miesto istorijos dokumentai, V., 2003, p. 376.
- ²⁷ Cit. iš Milosz Cz., p. 30, 31.

Šis tas apie Salantų tanką

Juozas BAUŽYS

Po karo Salantų miestelyje ant postamento prie karių kapinių buvo užkeltas rusų tankas, kaip koks pergaltės simbolis. Atkūrus Nepriklausomybę, tas „okupantas“ buvo išvartytas iš miestelio. Bet pernai rudenį jis vėl pasirodė, tiksliau – jo antrininkas, pokštininko menininko pagamintas iš plastiko. Jis stovėjo vos vieną parą, bet sujudino visą miestelį, vėl priminė karo metus.

Kretingos rajono laikraštyje „Pajūrio naujienos“ pasirodžius žurnalistas Irenos Šeškevičienės straipsniui apie tanko istoriją, kilo ne tik Salantų žmonių, bet ir viso Kretingos rajono gyventojų diskusija. Rašė moksleiviai, rašė suaugę. Rašė visi, kas daugiau apie Salantų tanko istoriją žinojo. Laikraščio straipsnyje pasakojama, kad prie tanko buvo sulaidoti rusų kariai, per Antrąją pasaulinę karą žuvę įvairiose rajono vietose. Minima, kad karius perlaidojo kariškiai. Gal buvo ir taip. Bet kiek aš atsimenu, prie atkasimo darbų buvo varomi ir paprasti žmonės.

Grūšlaukės miestelio centre iki šiol tebestovi didelė mūrinė daržinė. Joje karui baigiantis rusai buvo įrengę Raudonojo kryžiaus ligoninę. Ir čia suveždavo sužeistus rusų karius. Juos daktarai gydė, operavo, o kurie mirdavo – tuos laidojo čia pat, prie bažnyčios eglynėlio. Dažnai tekdavo su motina eiti sekmdieniais į Grūšlaukės bažnyčią, praeidavom ir tą eglynėlį. Tarp tų eglyčių buvo graži aikštelė, kurioje prieš karą jaunimas vasaros vakarais ruošdavo šokius. Ir kaip nekeista, toje aikštelėje buvo palaidoti penki rusų kareiviai. Paminklus atstojo bokšteliai iš lentų,

panašūs į Kremliaus bokštus. Visi penki buvo nudažyti raudonai, o viršuje bokštelių raudonavo ir penkiakampės. Tuos bokštelių pagal užsakymą dirbo garsus Grūšlaukės medžio meistras Jonas Simaitis.

Atkasinėjant karių palaikus vaikų neprileisdavo, tačiau mes užsimaskavę medžio šakomis prisiliūkindavom ir arčiau. Juk vaikams viskas įdomu. Ne visi galėdavo išverti, kai reikėdavo iš duobės iškelti jau apirusius kūnus. Kiek teko girdėti, tam darbui buvo samdomas toks iš Prūdgalių kaimo girtuoklėlis Vincė medine koja. Kitaip jį žmonės ir nevadino – medkojis Vincė. O tą koją jam per karą nutraukė granata. Atlyginimas buvo toks: rusai Vincei po litrą „samagono“ atseikėdavo už vieno kario iškėlimą. Kai reikėdavo lipti į duobę, Vincė užgerdavo „samagono“ iš butelio, užsirišdavo burną švairiu skuduru. Iškėlęs lavoną paguldydavo ant baltos drobulės ir suvyniodavo. Taip medkojis Vincė iškėlė visus penkis rusų karius, jie tuoj buvo išvežti į Salantų karių kapines prie tanko. Panašiai ir iš kitų vietų buvo taip atkasinėjami rusų kariai ir vežami į Salantų karių kapines.

Kiek aš žinau apie Salantų tanką, papasakosiu trumpai. Ir iš kitų augesnių žmonių esu tą patį girdėjęs.

Visai jau karui baigiantis du Kumpikų kaimo jaunuoliai, paraginti vokiečių, įstojo į vokiečių armiją savanoriais. Manė padės vokiečiams sulaukyti rusus. Vieną dieną keli vaikigaliai, žaisdami kieme, pamatė, kad daug lėktuvų su raudonomis žvaigždėmis ant sparnų skrenda Klaipėdos link. Subėgome pranešti namiškiams. Jie suprato: grįžta rusai. Tą pačią dieną pamatėme pareinančius ir du jaunuolius su vokiškomis uni-

formomis, šautuvai jiems makalavosi ant pečių. Pavardžių nenoriu minėti. Abiejų jau seniai nėra gyvų. Žuvo miške 1948 metų rudenį.

Tą pačią dieną, nuskridus rusų lėktuvams Klaipėdos link, į Salantų miestelį įriedėjo ir pirmas rusų tankas. Girdėjau iš žmonių, kad tankas vadinosi „Josif Stalin 2“, svėręs 46 tonas. Sustoję toje pačioje vietoje, kur paskui buvo užkeltas ant postamento. Tankistas, visas suprakaitavęs, atidarė tanko liuką ir atsistojo apsižvalgyti. Tik iš kažkurio namo antro aukšto pro langą paleista iš pasalų kulka tankistą Georgijų Tyriną nutildė amžinai. Tą tankistą, kaip žmonės pasakojo, nušovęs kažkoks mokytojas, kilęs iš Vaineikių kaimo. Žmonės šnekėjo, kad tas pats mokytojas padėjęs vokiečių policijai Darbėnų miestelyje žudyti žydus moteris ir mažus vaikus. Buvo girdėti, kad Darbėnuose du tokie žydšaudžiai ir tebuvo. Karui pasibaigus vienas išprotėjo, kitas pasikorė.

Kai prasidėjo anų laikų paminklų griovimas, tą Salantų tanką „išgelbėjo“ vienuolis Vilius Orvidas. Ir dabar prie garsiojo jo lauko muziejaus tas tankas tebestovi. Jei ne V. Orvidas, metalo vagys tanką būtų visai sudoroję. Kaip bežiūrėsi, istorijos liudininkas. ■

Vasaris atėmė iš mūsų du tikrus draugus

Netekome Virmano Velikonio (1934 m. spalio 15 d. – 2012 m. vasario 15 d.). Jis buvo agronomas, politikas, jautrus žmogus. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio Seimo narys, TSRS liaudies deputatas. Trijų kadencijų Seimo narys. Kelių visuomeninių organizacijų įkūrėjas. Didžiausia vertybė jam buvo žemė ir žmogus. Jiems jis atidavė savo gyvenimą.

Po 1992 m. laimėtų rinkimų tuometei LDDP buvo pavesta formuoti Vyriausybę. Prezidentas A. Brazaus-

Vasario 26 dieną mus ir krizės kankinamą Lietuvą visiems laikams paliko poetas ir mokytojas iš didžiosios raidės Albertas Skyrelis. 1961 metais Vilniaus pedagoginiame institute baigęs lietuvių kalbos ir literatūros studijas iki pat išėjimo į pensiją dėstė lietuvių kalbą Vilniaus rajono Eitminiškių mokykloje. Keitėsi mokyklos statusas, keitėsi direktoriai, mokytojai ir mokiniai, tik tai Albertas Skyrelis visą pusšimtį metų buvo tas pats

kas jam pasiūlė žemės ūkio ministro portfelį. V. Velikonis atsisakė. Antrą kart gyvenime. Pirmą kart tai atsitiko jam baigus žemės ūkio akademiją. Pakviestas dirbti laikraščio redakcijoje atsisakė, išvažiavo į kaimą. Tiesa, vėliau jis priartės prie žurnalistikos. Parašys periodiniams leidiniams daugiau negu 250 straipsnių kaimo tematika. Jis rasdavo laiko parašyti ir į „Gaires“, nes jas laikė savo bendramintėmis.

V. Velikonis be jokių svarbių nutarimų ar pretenzijų surengė Ramygaloje „Gairių“ skaitytojų konferenciją. Jis sielojosi dėl žurnalo ateities. Ta proga aprodė gražiai sutvarkytus Ramygalos senelių namų, Ramygalos gimnazijos sporto salę. Tai buvo padaryta jo dėka, kaip ir ne vienas kitas prasmingas darbas. Jis didele meile mylėjo mažą miestelį Ramygala, savąjį gyvenimo uostą.

Jis buvo knygos žmogus, ne-

šykštėjęs įgytos išminties dovanoti kitiems. Žemininkas intelektualas, kokių nėra daug, bet kurie turi tiek žmogiško patrauklaus žavesio, kad jiems išėjus mūsų gyvenimas netenka daug šviesos.

Jis buvo iš tų, kurių įvaizdį kūrė jis pats savo darbais, o ne samdyti viešųjų ryšių specialistai. Jis darė tai, ką galėjo ir norėjo įgyvendinti, nes laikėsi principo niekada nežadėti to, ko negali įgyvendinti. „Apskritai dariau viską, kad rezultatas būtų apčiuopiamas, kad žmonės pajustų realią naudą“, – yra sakęs V. Velikonis. Apie savo naudą negalvojo.

Jis laikėsi principo, kad geras politikas, visų pirma, turi būti doras ir patikimas, niekuomet neprarasti ryšio su žmonėmis, visą laiką nuoširdžiai gilintis į jų problemas. Toks jis buvo ir lieka mūsų atmintyje. Kai žmogus lieka kitų atmintyje, ar tai nėra didžiausias jo apdovanojimas? Kad ir po mirties.

toje pačioje vietoje. Tas pats, tik tai kas metai įgyjantis daugiau patirties, vis labiau įaugdamas į vietos, o paskui ir į visos Rytų Lietuvos gyvenimą – pedagoginį ir literatūrinį. Jis parėngė keletą Rytų Lietuvos poetų kūrybos almanachų, kartu su B.Šakniu parašė lietuvių kalbos vadovėlį rusų ir lenkų mokykloms. Jis gyveno kaip senieji mūsų tautos šviesuliai – dirbo negailėdamas jėgų mokykloje ir už jos ribų, rūpindamasis mokiniais, kaimynais, Rytų Lietuvos literatais, suspėdamas visiems padėti, sielodamasis dėl kitus ištikusių nesėkmių. Ir nieko išskirtinio nereikalavo sau, galima sakyti, dirbo ir gyveno kitiems, neretai save ir visai pamiršdamas, netgi tada, kai daktarai prigrasino ir draugai, įskaitant ir mūsų redakcijos žmones, paragindavo labiau patausoti savo sveikatą. Jis ne propagandiniais žodžiais, o kasdieniniu darbu

siekė, kad Rytų Lietuvoje lietuvių kalba tvirčiau ir plačiau skambėtų. Turėdamas gražų satyriko talentą, taikliais ir skambiais epigramomis užtvodavo visiems, kas labiau savimi negu didįjį lūžį išgyvenančios Lietuvos reikalais rūpindavosi. Jis dievino Paulių Širvį ir Sergejų Jeseviną ir gyveno gal šiek tiek panašiai, laisvalaikio sau leisdamas kiek paširviauti, bet visada kruopščiai atlikdamas savo pagrindines pareigas, visada stengdamasis ištesėti duotą žodį mokyklai ar kūrybos bendražygams. Taip ir mirė į septyniadesimt septintuosius įžengęs, net šeimos nesukūręs. Lietuva ir poezija buvo jo šeima ir didysis rūpestis. Albertas buvo mūsų žurnalo bendradarbis nuo pat pirmųjų numerių, o „Gairių“ leidykla yra išleidusi solidžią jo poezijos rinktinę „O aš einu...“ (2008).

Amžinasis tarpukaris, arba pamąstymai apie kasdienybės karnavalą

Jonas KIRILIAUSKAS

P. Sloterdijkas savo knygoje „Ciniškojo proto kritika“ klausė: „Kokios būna kapitalistinių visuomenių nuotaikos prieš pasaulinius karus?...Svarbiausias psichopolitinis simptomas yra vis slogesnė visuomenės atmosfera, tiesiog nepakenčiama dėl šizoidinių įtampų ir dviprasmybių. Tokiame klimate susidaro sąlygos slapta ruošti katastrofoms; šį klimatą vadinau katastrofiniu kompleksu (tai užuomina į Ė. Fromą); jam būdinga kolektyvinio vitalumo sutrikimas, kuris gyvybines energijas pakeičia kai kada į simpatiją katastrofiškiausiems apokaliptiniams ir brutaliai spekuliatyviems dalykams“.

Tą mintį filosofas taikė tarpukariui. O kaip yra su dabartiniu tarpukariu, ir ar dabartinė epocha yra tarpukaris?

Gal mums trūksta įtampų, gal nėra slogi atmosfera?

Kažkaip viskas atrodo susimaišę ir persipynę, kaip tame Orvelo „Gyvulių ūkyje“. Nebegalima su-

prasti, kur yra žmonės, kur kiaulės (gal reikėtų sakyti gyvuliai, orveliška prasme), arba tiksliau –kur baigiasi žmogus ir kur prasideda gyvulys. Tarsi kokio egiptiečių dievo Seto kulto suklestėjimas su šventais jo gyvuliukais – kiaule ir asilu. Mums nebe užtenka savo įvaizdžių, nes juos pasiėmė kūrėjai, klastodami juos ir juose mes nepažįstam savęs, todėl puolam organizuoti karnavalus, norim būti kuo tik sugalvojam (arba dažniausiai už mus sugalvoja įvaizdžio specialistai), bet tik, gink Dieve, ne savim. Be to, dažnai save pateisinam, kad net nežinom, kas iš viso mes esam ir kuo jau norėtume būti.

Tarsi iš naujo studijuotume M. Bachtino teoriją apie karnavalinę kultūrą ir bandytume pritaikyti praktikoje, gyvenime, nors „bandytume“ netinka, nes bandome ir dalyvaujame karnavale, kuris kiekvieną dieną vyksta aplink mus.

Savim būti darosi nebemadinga. Pastebėjot, kaip reklamoje kalbama: būk toks kaip Šarūnas Jasiukevičius, gerk Vytautą, nes troškulys yra viskas.

Tik nepasako, iš kur tas troškulys ateina, nes taip sau, be nieko, negali troškinti, bet reklamai nereikia išankstinio paaiškinimo, jai kaip niekur kitur galioja principas „laikas – pinigai“, todėl kuo trumpiau ir įtikinamiau.

Būtent įvaizdis troškulio, o ne troškulys kaip toks.

Taip ir su žmogumi, tokiu be sąvybių jis pasidaro, nes bet kokiomis

nors savybėmis jis gali paklausti, o kam tas karnavalas, gal jau gana švęsti, leiskit gyventi vieną kartą, nebeklastokit tos kasdienybės.

Su tuo šūkiu ir pasižvalgykim po tą slogios nuotaikos karnavalą.

Ar ne karnavalas buvo jau buvusio policijos vado populiarumas visuomenėje pagal sociologines apklausas? Policija buvo vertinama pakankamai blogai, o vadas labai gerai? Policininkas vos netapatinamas su nusikaltėliu, kartais, kad kaip ir būtų gaila, taip ir elgiasi, o vadas neįvedantis tvarkos sistemoje yra geras, netgi vienas iš geriausių. Ar neturėtų būti atvirkščiai, ar čia ne karnavalas? Troškina nuo tokio įvaizdžio, ir labai. O kur nueina policijos vadas, baigęs kadenciją? Į televiziją, nes reikia toliau vadovauti karnavalui tenai, be to, populiarumas kelia reitingus tai TV, kur jis pasirodo ir prabyla.

Arba demonstracija prie Seimo, kai policija ėmė šaudyti į minią, o pirmiesiems asmenims pietaujant ir užsiėmus kitais svarbiais dalykais kai buvo pradėti daužyti langai. Kaip kitaip, jei namų šeimininkas prisidirbęs ir bijo išeiti pasiaiškinti, kaip kitaip su tokiu pasikalbėti, jei nebandydamos atkreipti dėmesį? Šiuo atveju net karnavalo nesugebėjo valdžia suvaldinti – užsidėjus kokias nors permanentinio liūdesio kaukes, pareikšti, kad reikia dar pakentėti, metelius kokius, apgauti akivaizdžiai minią ir jokio smurto, tik karnavalas.

Arba geriausia naujiena iš kar-

navalo buvo tokia, kad stichiškai pavasarį puolančius pernykštes žoles deginti eilinius mirtinguosius aplenkė ugniagesiai gelbėtojai, sugalvoję tokiu būdą pasišvarinti apie savo įstaigą, ir pirmieji tapę nubauti pro šalį važiavusių aplinkosaugininkų už tai, dėl ko tenka patiems rizikuoti gyvybe (o savo ruožtu aplinkosaugininkai kitoje vietoje meta tinklus ir jais gaudo žuvį, turbūt norėdami pamaitinti badaujančias šeimas, užuot gaudę tokius pat brakonierius. Ar tai neprimena karnavalo?).

Ir tai padaro tarnyba, kuri turi patį aukščiausią pasitikėjimą visuomenėje, turi omenyje gaisrininkus.

Gal aš tik sapnuoju, kokius nors pilnaties košmarus, ir nieko tokio panašaus nevyksta.

Vyksta karnavalas.

Jeigu pasakysite, kad tai ne karnavalas, tai aš būsiu priverstas nesutikti, kaip nesutinku su premjeru, teigiančiu, kad jis niekaip negali suprasti, kaip gali ryžtis streikuoti darbininkai, kai aplink siautėja krizė. Suprasti reikia tokį premjero pasakymą taip, kad reikia žūt būt išsaugoti darbo vietą, netgi ir tuo atveju, jeigu darbdavys sugalvos visai nemokėti atlyginimo, vis tiek dirbti ir tikėtis, saugoti darbo vietą.

Bobutė, kaime gindama premjerą paaiškina, girdi, jis vaikelis, ko gero irgi ne viską supranta.

Ir suvoki, kad bobutė kaime yra teisi, nes premjeras vaidina užsidėjęs kažkokio klouno personažo kaukę, nes negi dabar sakysi, kad darbininkai gali sau leisti streikuoti per ekonominį pakilimą, kai kyla atlyginimai ir mažėja išnaudojimas (Tokią mintį gali siūlyti tik Laisvosios rinkos institutas, kur jie dingo, beje, kodėl per krizę kartu su populistais nemoko mūsų kaip reikia gyventi, ar bent jau nusipelnyti gyventi geriau?).

O gal mes visi tokie kaip policininkai, muitininkai ir kiti nusidėjęliai, nes kaip Evangelijoje pagal

Matą sakoma: „kas man nepatinka kituose, toks esu aš pats“. Tik vadai kaip ir dievai geri, kol vadais yra, arba kol yra dievais. Juk pagoniškus dievus mes pavertėm piktom jėgom, o buvusius vadus minim tik blogai, arba visai neminim, nesvarbu, dar mindo mūsų ašarų pakalnę ar ne.

Mes vis dar esame šiaudinėje pastogėje, valstietiško mentaliteto, tebetikim „geru ciesoriumi“, kuris ateis, svarbiausia, kad tvirta ranka būtų, ir greitai išspręs mūsų pačių problemas, o mes tuo metu pastovėsime kukliai nuošalyje, gal į kumštuką pakikensim, kai bus įvedinėjama tvarka, ypač jei to proceso metu mūsų niekas nevers jaustis nepatogiai. Ir nevers patikėti, kad pati didžiausia problema esam mes patys.

Mums stebėtinai patinka stovėti nuošalyje, tokia yra mūsų modernios tautos paradigma– stovėjimas nuošalyje, nes mes esame mažiausiai visoje ES asocijuota tauta, tai yra mes bijom dalyvauti partijose, visuomeninėse organizacijose, žodžiu – tokia nuošalės tauta.

Be to, mes nematom jokių perspektyvų į ateitį. Tai juk yra tikrų tikriausias – agrikolistinio mentaliteto pasireiškimas. Valstietis, žemdirbys (lot. *agricola*) ateitį sieja su savo žemės lopu ir palankiu oru, nes tai yra jo gyvybinė erdvė (ir čia aš kalbu be jokios ironijos ar smerkimo, nes yra taip kaip yra), o kitos naujienos ir perspektyvos jam yra antraeilės (atidėtos po darbymečio), dėl jų žemdirbys nesijaudina, nesiskubina spręsti, o gal ir pačios išsispręs, kol jis lauką ars. Amžinasis čia ir dabar buvimas, nuo sėjos iki pjūties.

To mentaliteto išraiška yra nustatyta simptomiška diagnozė, mes esame vėluojančių procesų šalis. Juk pirmuoju tarpukariu, ar dar kaip galima būtų pavadinti 1918–1939 metus, Lietuva net nesistengė industrializuotis (vytis Europą, sakė be šansų, kam stengtis), įvykdė radikalią žemės reformą ir ruošėsi rimtai žemdirbiauti, beje niekas nepaneigs, kad pasiekė išpūdingų rezultatų, jie žinomi. Stabili valiuta, pasaulinė krizė praplaukė pro ▶

► šalį perkant priverstiniu būdu, kas dirbo valdiškame darbe, per mėnesį po žąsį.

Pagaliau dabar, atkūrę nepriklausomybę, pirmiausia ėmėmės griauti gamyklas, kam ta industrija mums, juk įrangą lengviau parduoti į metalo laužą, negu perorientuoti įmonės darbą, o jei esi iki kaulų smegenų agrikolistinio mentaliteto, net gyvendamas mieste svajoji apie fazendą kur pamiškėj, paežerėj, tik ne mieste, blogiausiu atveju kolektyviniam sode, tai kam tau perspektyvos.

Argi galima pasakyti kitaip, kaip beveik poetiškai paklausus, ar galima mylėti fabriką, kuris užstoja pieinių lauką, arba kam rožės, jeigu taip gražiai žydi bulvės?

Praėjusiu tarpukariu turėdami kariuomenę, kišom į ją milijonus ginklams, paradams, bet įsileidome okupantus stovėdami „ramiai“ ir tik po metų, kai tie okupantai ėmė tremti tautą nežinia kur ir nežinia už ką, mes sukilome, kai tos paradinės kariuomenės jau nebebuvo, likviduota buvo savų išpuoselėtų generolų rankomis, suvedžiota tarsi panelė.

Laikėmės savo įsivaizduoto neutraliteto, kol buvome per du metus okupuoti dviejų skirtingų priešiško kaimynių, o jau paskui po karo ėmėme kariauti, beje, vienu vieni, tikėdamiesi vėl, kad ateis geras dėdė, tarkim, vardu Semas, po Kalėdų arba po Velykų ir viskas bus gerai. Kariavom iš pasiutimo, grieždami dantimis, liūdami gyvi į žemę, į bunkerius, bet dėdė Semas nuėjo gelbėti Korėjos, mus paliko savo absurdiškuose požemių karuose, vienišam trūnijimui, sąnarių gėlai ir tikėjimui, kad viskas neveltui daroma ir kenčiama.

Tai buvo sąskaitos už karnavališkumą ir prarastą garbę. Tai todėl, kad mąstymas toks valstietiškas, kad atrodo karas tarsi kokia žiema, o po jo ateis tarpukaris, kaip koks pavasaris ir vėl sužydės nepriklausomybės sodai.

Bet istorija nesikartoja taip, kaip gali norėti ar svajoti koks karnavalo personažas su agrikolistine savimone.

Iš tikrųjų mes simpatizuojam apokaliptiniams ir brutaliai spekuliatyviems dalykams masiškai tirazuodami smurtą. Smurtą, nukreiptą prieš kitus ir prieš save. Visose gyvenimo srityse. Antrokas ateina apsiginklavęs peiliu į mokyklą, kaip tikras kovinio filmo herojus, ir meistriškai bando žudyti. Paaugliai užmušinėja valkatas, vieni kitus, arba priverčia žudyti silpnesnius, kam jie ruošiasi? O gal paprasčiau paklausti, kam juos paruošė kompiuteriniai žaidimai, savo esme būdami treniruokliai? Tai ko mes norime, jei nuo kompiuterio taip norisi pabandyti natūroje, arba virtualumas supainiojamas su realybe, kurią vis sunkiau atskirti nuo virtualumo.

Komercinių televizijų laidų prodiuseris naiviu ir abejingu veidu, rimtai rimto dienraščio priėmė rašo, kad komercinių televizijų tikslas yra „šturpinti ir linksminti“. Čia tų televizijų, kurių žiūrėjimo reitingai aukščiausi. Vadinasi, tauta nori būti šturpinama ir linksminama, tikriau – šturpia linksminama. Ir viskas prisidengiama nuostata, kad tai yra laisvė, pamirštant, kad ne laisvė svarbiausia yra tokiems jos „apaštalam“, o pinigų kalimas nežiūrint į nieką. Pelnas yra painiojamas su laisve.

Kas čia vyksta jei ne rimtas pasirengimas tam kitam karui, o gal jis vyksta kokia nors kita forma, mes neįvardijam jo tikruoju vardu, gal jau visai nebe tarpukaris?

Sudėkim nužudymų, įvairių avarių suvestines pas mus ir palyginkim su tomis, kur vyksta karas, bus vienas prie vieno, o gal pas mus ir daugiau aukų. Iš mūsų tarpukarių išgyvenančios žemės išvyko į Vakarų daugiau žmonių negu 1944 metų vasarą, kai bėgo nuo grįžtančių bolševikinių okupantų.

Bet viena problema yra su tuo

mūsų karnavalu – mums nelinksma nuo jo. Karnavalas savo prigimtimi yra linksmas, siautulingas reiškinys, o mums kuo labiau įsipa tas kasdienybės karnavalas, tuo labiau liūdna. Trūksta vitališkumo jam.

Mus troškina gauti kažko naujo, gaivaus, tikro, ir nieko tokio negaudami, dar labiau grimztame į beviltiškumą ir apatiją.

Nudžiugom visi, o tai paliudijo vėl gi sociologinės apklausos, D. Kedžio įvykdytu linčo teismu.

Dingęs herojus, kurį didžioji tautos dalis išrinktų prezidentu, tik kad jis greitai imtų spręsti vilkinamus reikalus, ir galbūt net ginklo pagalba.

Deja, rado herojų negyvą netoli namų, dabar tik lieka istorijai pabaigą įtikinamą mums sukurti, kad galėtume apsispręsti kas jis buvo iš tikrųjų, vėl bus karnavalas, kova kuri pasibaigs kokios nors naujos partijos įkūrimu, nes artėja rinkimai, o kiekvienai rinkimai pas mus vyksta su kokia nors „gelbėjimo armija“, tiksliau – efemeriška partija, kuri ateina gelbėti mūsų nuo mūsų pačių.

Kiek kartų teko girdėti nusivylusio žmogaus, kurio jau nebetroskina ateities laukimo perspektyva, mestus žodžius – šaudyti jus visus reikia, kojom trypti, kas prie politikos palinkęs, ar kitokia visuomeninė veikla užsiima.

Ar dar reikia kokių nors komentarų?

Juolab, kai Prezidentė pareiškia abejojimą politine sistema, sakydama, kad Lietuvoje viską užpavo politinės partijos. Ką tai reiškia? Prezidentė nori marginalizuoti politinę sistemą? Bet tada kyla klausimas toks: o kaip Anglija, Prancūzija, Švedija, Vokietija, ar ten įmanomi tokie vieši, ne karnavaliniai aukščiausių valdžios pareigūnų pareiškimai? Normalioje visuomenės ir valstybės būsenoje, ko gero, neįmanomi. Partijos valdo visose ES ir ne tik šalyse, išėitų, kad

Vis dar kariuom...

ir ten užpavo valdžią? Kas kita mūsų partijos, tarsi kokie *bomžai* greitai susimetę į krūvą kokiam nors vienadieniui projektui, kurio sėkme patiki lengvatikis žmogelis, trokštantis permainingų.

Ar mažai pavyzdžių yra iš TPP surengto karnavalo šou mūsų politiniam gyvenime, kada per metus laiko išsilakstė partija, jos nariai, atėję su lozungais parodyti, kad yra ne tokie. Parodė taip, kad balsavusieji gėdijasi dabar prisipažinti tai darę.

Amžinuojau tarpukariu, siautėjant kasdienybės karnavalams trūksta atsakomybės už savo laisvės gautas galias. Juk rinkimų teisė yra galia, o kaip ja naudojames, kaip amžino tarpukario gyventojai, ar kaip atsakingi ir laisvi piliečiai? Ir ko mes keikiam susiriesdami Seimą, politikus, partijas, ar jie visi yra iš kitos planetos atsiradę, ar

Seimas yra ne mūsų išrinktas, ar tai ne mūsų lūkesčiai ir viltys dabar valdo mus? Kokia tauta tokia ir valdžia, juk nė vienas varu ten nebuvo nuvarytas, visus išrinkom mes patys. O kas nerinko ir nerenka, iš viso kam bambėti tada, jiems iš viso viskas yra gerai, jeigu nerūpi, kas valdo ar valdys. Jiems respublikos nereikia, jie stovi nuošalėje. Taip paprasčiau keikti ir šaukti, raginti šaudyti visus.

Rinkimai nėra karnavalas, rinkimai yra pilietiška pareiga, o pareigas reikia atsakingai vykdyti. „Ant durniaus“ neišeina, ypač pasirodė po paskutinių rinkimų.

Mes esam paruošti katastrofoms ir visai ne slapčiai, o pačiu atviriausiu būdu, mes patys daromės katastrofa, nesusigaudydami su savo laisvėmis ir pareigomis.

Mes norim greitų permainingų, proveržių, mes nusipelnėm gyven-ti geriau, viskas įmanoma per 1111 dienų ir tvarka bus, ar prisimenam tuos „grėblius“, ant kurių tūkstančiais lipom per rinkimus?

Ar mes galim įveikti reklamos ir viešųjų ryšių maklerių sukurtus fantomus Diogeno pažiūromis, kuriam atrodė bepročiai tie, kurie visą gyvenimą vaikosi to, ką turi. Kaip kad žmogus visą gyvenimą galuojasi kraudamas turtą ar kaupdamas daiktus, kai galiausiai tegali daryti, tai, kas filosofui kinikui yra savaime suprantama ir kasdieniška: gulėti saulėj, stebėti gyvenimą,

prižiūrėti kūną, džiaugtis ir nieko nesitikėti, tenkintis mažu, mažiau vartoti, mažiau dejuoti, sugrįžti iš sukurto realybės į čia ir dabar ir nustebti suvokus, kas vyksta.

Girdžiu nusivylusius sakant: pas mus mažai saulėtų dienų...tai buvo įmanoma Senovės Graikijoje, bet tada tegyvuoja reklama, kad ir tokia amerikietiška: „*Kam gyventi, jeigu galima būti palaidotam tik už 10 dolerių*“.

Kam gyventi rimtai, jeigu gyvenime amžinuojau tarpukariu, todėl tegyvuoja karnavalas (nes tik jis supo-nuoja laikinumo jausmą), kur nėra nieko tikro ir viskas atvirkščia ir išvirkščia, kur kiekvienas turi savo vaidmenį, kurį nešasi nuo karo iki karo, o karas tas kaukes nuplėšo, atima vaidmenis, nes karo realybė nepakenčia vaidybos.

Tokia jau ta amžino tarpukario epochos apologetika, tokie ir jos dalyviai, priklausomi nuo reklamos, nuo troškulio įvaizdžio, geriam į save karnavalą ir piktinamės kitais, nes savęs dar neišmokom matyti, o gal per rąstus akyse jau ir nematom.

Tik viena nedidelė problemėlė yra ta, kad amžinasis tarpukaris yra ne amžinas, o tik tarpukaris, todėl nebedalyvaukim karnavale, pabūkim rimtai nestovėdami nuošalėje, o mąstydami apie tai, kas vyksta, tik kažin ar įmanoma, kai skamba šūkis *šturpinti ir linksminti*. ■

„Gairių“ skaitytojų dėmesiui

Redakciją pasiekia prenumeratorių nusiskundimai, kad jie, užsiprenumeravę žurnalą Lietuvos pašte, negauna jo. Kai kas net suabejoja, ar žurnalas nebankrutavo. Patikiname savo bičiulius, kad žurnalą leidžiame reguliariai kiekvieną mėnesį, ir paštui platinti atiduodame paskutinį mėnesio dešimtadienį.

Jeigu užsiprenumeravusieji žurnalo negauna, turėtų kreiptis į pašto skyrių, kuriame užsisakė ir reikalauti tinkamo jo pristatymo. Taip pat prašytume apie tokius atvejus informuoti redakciją – savo ruožtu kreipsimės į Lietuvos paštą, su kuriuo esame sudarę prenumeratos platinimo sutartį ir mokame už pristatymą.

Tiems, kas renka „Gaires“

Redakcijoje galima įsigyti „Gairių“ žurnalo 2005-2011 metų komplektus.

Kreiptis tel. **2418203, 860602291** arba el.paštu: **musugaires@gmail.com**

Rusijos mįslės ir ateities

Yra sakoma, kad Rusijos protu nesuvoksi. Tai pabandė padaryti JAV ir pasaulyje pripažintas savaitraštis *Forbes*. Jis paskelbė vienuolika galimų didžiausių pavojų, kurie 2012 metais gali stipriai paveikti Rusijos ekonominę bei socialinę raidą.

Algimantas BRAZAITIS

Forbes kuria tokius galimus variantus:

1. Rublio devalvacija, kurią gali sukelti didėjantis kapitalo pasitraukimas iš Rusijos ir mažėjantys jos aukso bei valiutiniai rezervai;

2. Mokesčių fiziniams asmenims didinimas, ką daryti verčia biudžeto ir pensijų fondo problemos. Toks mokesčių didinimas pavojingai padidintų skurstančiųjų skaičių;

3. Technogeninės katastrofos dėl susidėvėjusių didžiųjų energetikos, pramonės ir kitų ūkio strateginių objektų. Padarinių likvidavimas privestų prie gamybos apimčių ir BVP sumažėjimo;

4. Euro problemos. Jeigu euras žlugtų arba patirtų katastrofišką nuosmukį, tai sukeltų pasaulinę ekonominę krizę, kuri stipriai paliestų Rusiją;

5. Kinijos ekonominės plėtros lėtėjimas, darantis neigiamą įtaką pasaulio ir Rusijos ekonomikai;

6. Naftos kainų dėl pasaulinės ekonomikos recesijos smukimas iki 60 dolerių už barelį. Tai Rusijai būtų ne tik ekonominė, bet ir politinė problema;

7. Nacionalizmo banga, kuri gali kilti dėl didėjančio imigrantų skaičiaus. Nacionalistų konfliktai su imigrantais gali virsti sunkiai įveikiama betvarke šalyje;

8. Naftos kainų kilimas iki 200 ir daugiau dolerių už barelį. Tai at-

sitiktų, jeigu NATO ir JAV sukeltų karą su vienu stambiausių naftos tiekėjų pasaulinei rinkai. Tuomet Rusija dūstų nuo dolerių pertekliaus ir nuvertėjimo;

9. Karas Kaukaze. Jis gali kilti dėl aštrėjančių ir kol kas neišsprendžiamų Šiaurės Kaukazo problemų;

10. Dolerio smukimas. Jis gali prasidėti dėl JAV didžiulio prasiškolimo;

11. Internetinių kompanijų bei technologijų (DOTCOM) krizė, kurios pavojus bręsta dėl mažėjančio susidomėjimo investuoti į šią sritį. Ši krizė stipriai sulėtintų dabartinės ekonomikos progresą visur, taip pat ir Rusijoje.

Štai tokios *Forbes* pranašystės. Tai viena iš mitų atmainų, kurių „mokslinių“ ir „pseudo mokslinių“ labai daug prikūrta ir nuolat kuriama apie Rusiją. Informacinių karų ir mitų tyrinėtojas Nerijus Maliukevičius, perskaitęs šias prognozes, turbūt nenustebtų, nes jos patvirtintų požiūrį, kad bet koks mitas nėra vien iš piršto laužtas dalykas. Už kiekvieno stovi suinteresuotos jėgos, tam tikri reiškiniai, kurie dažniausiai ir sukuria terpę įvairiausioms prognozėms.

O dabar pažiūrėkime, kaip tas prognozes *Forbes* redakcijai pasiūlius įvertino patys rusų analitikai. Vertinimai yra įdomūs ne tik Rusijos, bet ir ES atžvilgiu.

Štai Rusijos ekonominės mokyklos rektorius Sergejus Guryjevas patvirtina, kad kapitalo pasitrau-

kimas iš Rusijos tikrai didėja ir reikalauja neatidėliotinų valdžios sprendimų. Tuo tarpu jo oponentas Analitinio centro *Dashevsky & Partners* generalinis direktorius Stivenas Daševskij mano, kad numatomas 2012 m. 70 milijardų dolerių kapitalo pasitraukimas iš Rusijos visiškai nebaisus, nes tuo pat metu įplauks iš užsienio apie 300 milijardų dolerių.

Gaidaro instituto Biudžeto laboratorijos vedėjas Vladimiras Nazarovas pripažįsta, kad yra nelingvų biudžeto ir socialinio fondo problemų, kurios privers valdžią, jeigu ji nenori mažinti šios srities finansavimo, didinti mokesčius. Jis siūlo sekti Vokietijos pavyzdžiu, kuri didina PVM ir mokesčius naftos sektoriui. Tuo tarpu ekonomikos ekspertas Jevsiejus Gurvičius galvoja, kad vyriausybė sugebės išvengti mokesčių didinimo viduriniajai klasei, bet būtinai didins juos turtingiesiems ir net įves mokesčius prabangai.

Socialinės politikos instituto vadovė Natalija Zubarevič visiškai pritaria technogeninių katastrofų pavojaus prognozėms, nes negalima be galo ilgai eksploatuoti senus objektus ir nestatyti naujų. Susidėvėjusių pastatų griūtys, elektros ir komunalinių tinklų avarijos, Černobylio ir Sajano –Šušensko elektrinių katastrofos, – pirmieji tokio pavojaus signalai. Aukštosios ekonominės mokyklos Pasaulinės ekonomikos katedros vedėjas Leonidas Grigorjevas ramina N. Zuba-

pokyčių scenarijai

revič, pabrėždamas, kad panašaus pobūdžio katastrofos yra momentinio pobūdžio, negalimos iš karto daugelyje objektų ir todėl neturėtų sukelti krizes šalies mastu. Daug daugiau pavojų jis mato darbo santykių ir darbo etikos degradacijoje bei korupcijoje.

Įdomus rusų požiūris į euro likimą. Žinomas ekonomikos apžvalgininkas Borisas Grozovskis pranašauja euro zonos irimą jau 2012 metais, nes, anot jo, vien Graikiją gelbėti neužteks. Eilėje stovi Italija, Ispanija, Portugalija. Sustabdyti kriziškų valstybių defoltus ir bankrotus galėtų tik pinigų mašinos įjungimas. Bet tai labai pakirstų pasitikėjimą euru, todėl, analitiko manymu, teks atskirti nuo euro zonos 3–4 silpniausias valstybes. Jeigu skyrybos pavėluos, investuotojų pasitikėjimas sumažės daugeliu ES valstybių, o kylanti panika euro zoną suskaldys į Beniliukso, Šiaurės Europos ir Rytų Europos zonas. Į naująją ES branduolį bus priimamos tik „sveikos valstybės“. Kompanijos „Troiki dialog“ ekonomistas Antonas Stručevskis mano, kad tokios euro žlugimo pranašystės perdėtos. Didžiausių pavojų kelia tik Graikijos nemokumas. Kraštutiniu atveju ją bus galima pašalinti iš euro zonos arba įjungti pinigų spausdinimo mašiną. P pinigų spausdinimas didintų infliaciją ir mažintų euro kursą, bet dėl to tragedijos nebūtų. Jo manymu, euro zonos suirimas tiek pat mažai tikėtinas, kaip ir JAV ekonomikos defoltas.

Rusijos „Alfa-banko“ vyriausioji ekonomistė Natalija Orlova pastebi Kinijos ekonomikos perkaitimo požymių. Tačiau Aukštosios ekonominės mokyklos makroekonominių tyrimų direktorius

Sergejus Aleksašenko pastebi, kad per 15 paskutiniųjų metų Kinija pergyveno ne vieną sulėtėjimo ir pagreitėjimo ciklą ir išmoko su jais susidoroti. Kinijos ekonominį procesą lemia užsienio ir vidaus rinkų padėtis. Jų santykiavimas reguliuojamas ir todėl viena kitą kompensuoja. S. Aleksašenko manymu, net sunku įsivaizduoti, kaip galėtų šioje šalyje kilti recesija.

Stambiausio Britanijos banko *HSBC* ekonomistas Rusijai ir NVS šalims Aleksandras Morozovas mano, kad pesimistinis naftos kainų kritimo iki 60 dolerių už barelį scenarijus visiškai realus dėl ekonomikos krizės galimo išplitimo ne tik euro zonoje. Tuo tarpu Energetinio centro „Sokolov“ direktorius Grigorijus Vygonas ramina rusus, esą antrai krizės bangai pradėta ruoštis iš anksto ir todėl pavojaus, kad naftos kaina nuo 110 dolerių už barelį smuktų beveik dvigubai, nebus. Juk dėl to neužtenka vien paklausos sumažėjimo Europoje. Reikia, kad vienu metu įvyktų net keletas stambių pasaulinės ekonomikos sukrėtimų – euro zonos krachas, dolerio kurso staigus augimas, ženklus besivystančių šalių ekonomikos sulėtėjimas, didelis nuosmukis energetikai imliose gamybos šakose ir t.t. Kol kas to nėra.

Įdomūs samprotavimai dėl nacionalinių konfliktų pavojaus. Nepriklausomo socialinės politikos instituto direktorė Tatjana Malejeva tai laiko realiu pavojumi. Rusai blogai vertina „svetimuosius“. Be to, už vidaus migracijos ir užsienio imigracijos slypi pavojingi socialinės nelygybės ir tautinės įtampos požymiai. Tuo tarpu Rusijos Mokslų akademijos Geografijos instituto mokslo darbuotoja Olga

Vendinina mano, kad iš Vidurinės Azijos, Kaukazo ir kitų autonominių regionų jau migravo į Centrą visi kas norėjo. Didelių migrantų išteklių iš šių regionų jau nėra. Jų didėjimo galimybės iš kitų buvusių TSRS bei kaimyninių valstybių gali atsirasti tik realizuojant Maskvos miesto plėtros planą ir statybas Sočyje. Jeigu bus atidžiai atsižvelgiama į „svetimų“ žmonių padėtį, pavojaus tautiniams konfliktams bus nedaug.

Gyvą diskusiją sukėlė ir mitas apie staigų naftos kainų kilimą. „Deutsche bank“ vyresnysis energetikos problemų analitikas Adamas Ciminski teigia, kad net karo su Iranu atveju pasaulinė rinka gali netekti tik apie 18 proc. pasaulinio naftos vartojimo. Tuomet nafta, Tarptautinei energetinei agentūrai išmetus į rinką savo rezervus, pabrangtų ne daugiau kaip iki 125 dolerių už barelį, kitu atveju – iki 160 dolerių. Pabrangusi iki 160 dolerių už barelį nafta sumažintų pasaulinio BVP augimą, panašiai kaip 2008–2009 m. krizės metu. Bet ne daugiau. Rusijai tai būtų blogas ženklas, nes po staigaus kainų kilimo beveik visuomet prasideda ir jų staigus kritimas.

JAV energetinių išteklių bei problemų tyrimo centro IHS CERA direktorius Vitalijus Jermakovas atkreipia dėmesį į neoptimistišką JAV ekonomikos padėtį, ES valstybių skolas ir karinių kampanijų Afganistane bei Irake rezultatus. Tai, jo manymu, turėtų prablaivinti politikus ir todėl iki atviro karo su Iranu neturėtų būti prieita. Net jei įvykiai klostytųsi pagal blogiausią scenarijų, galima tikėtis, kad karinis konfliktas nebus ilgalaikis. Naftos rezervų panaudojimas ir netradicinių energetinių resursų ▶

► įvedimas apyvarton didins spaudimą naftos kainoms, jų augimas taip pat gali būti tik trumpalaikis. Rusija jau išmoko tokį kilimą panaudoti įvairiems valstybinių rezervų fondams, kurie sulaiko nuo staigaus infliacijos didėjimo. Todėl ir valiutos perteklius čia nebus pražūtingas.

Skirtingas požiūris yra ir į galimą katastrofišką dolerio nuvertėjimą. Kompanijos „Uralsib Kapital“ vyresnysis analitikas Antonas Tabachas mano, kad toks scenarijus galimas, jeigu JAV vyriausybei tektų dar kartą gelbėti bankus. JAV skolos ir BVP santykis labai aukštas. Kai kurios valstijos labai sunkiai susidoroja su savo skolomis. Jeigu situacijai aštrėjant vėl prasidės bankų gelbėjimas, bus prarastas dešimtmetis, kaip Japonijoje 2007 metais. Be to bankų gelbėjimas – tai šokas visai didžiausiai pasaulyje ekonomikai. Gali prasi-dėti grandininė reakcija – žaliavų kainų kritimas ir kreditinių išteklių sunykimas. O tai pakirstų dolerio reikšmę. Su tokia nuomone nesutinka kompanijos *UFG Wealth Management* veikėja Oksana Kučura. Ji įrodinėja, kad nuo defolto JAV apsaugo dolerio, kaip pasaulinės rezervų valiutos, statusas, užtikrinamas paklausą JAV obligacijoms. Kritišku momentu JAV gali padidinti mokesčius arba paprasčiausiai padidinti pinigų, reikalingų skoloms aptarnauti, spausdinimą ir išvengti katastrofinių padarinių savo ekonomikai.

Forbes redakcija, apibendrin-dama įvairias nuomones apie Rusijai gresiančius pavojus, iškelia dar vieną – Rusijos visuomeninio susitarimo, t.y. pilietinės santarvės, žlugimo galimybes. Šis pavojus egzistavo visuomet, bet ypač padidėjo po gruodžio 4 d. Dūmos rinkimų, kai išryškėjo Rusijos „kapitalizmo vaikus“ vaidmuo. Jie dažniausiai apolitiški, bet atsakingi ir agresyvūs, nes jaučia, kad jais ir jų artimaisiais niekas kitas tik jie pa-

tys gali pasirūpinti. Iš čia ir aktyvumas stebint rinkimus, ir spaudimas valdžiai po rinkimų, siekiant keisti „visuomeninį susitarimą“ naujųjų naudai. Atkreiptinas dėmesys į politikos naujoko milijardieriaus M. Prochorovo elektoratą prezidento rinkimuose. Jis didžiuliuose miestuose ženkliai susilpnino ir V. Putino vienybininkų, ir G. Ziuganovo komunistų, ir V. Žirinovskio liberaldemokratų pozicijas. Tai skatina „kapitalizmo vaikus“ susivienyti naujo tipo dešiniųjų partijoje, apie kurios ambicijas kol kas galima tik spėlioti.

Rusijos politikos apžvalgininkai pripažįsta, kad už V. Putiną aktyviausiai balsavo ne vien turtingieji, gerai gyvenantys ir privilegijuoti valdininkai, bet ir liberalų valdymo laikų suirutės nepamirštantys mokytojai, mokslininkai, medikai, kariškiai ir pensininkai. Jie V. Putino laikais pajuto, kokia svarbi yra stipri valdžia, kuri pradėjo reguliariai mokėti atlyginimus ir pensijas, suteikė jų didinimo viltis. Gyvenantiems iš biudžeto tai labai svarbu.

„Teisingosios Rusijos“ (socialdemokratų) lyderis S. Mironovas savo nesėkmę rinkimuose ir V. Putino laimėjimą aiškino dar ir tuo, kad V. Putinas, nors būdamas kapitalistų klasės atstovas, vis tik į savo programą įtraukė nemažai socialinės orientacijos nuostatų ir tuo savo pusėn patraukė žymią dalį nuosaikių kairiųjų. V. Putinas dar kartą įrodė, kad kritinėse situacijose sugeba vienyti ir socializmo nostalgija sergančius, ir socialine kapitalizmo orientacija tikinčius žmones, ir vien liberalizmą pripažįstančius „kapitalizmo vaikus“. Kaip ilgai jis išlaikys šio prieštaringo „visuomeninio susitarimo“ būseną sunku pasakyti. Rusiją kurį laiką tikrai purtys opozicijos mitingai ir protestuojančiųjų demonstracijos. Bet tai gal netaps savaitraščio *Forbes* pranašaujamų pavojų katalizatoriumi.

Kodėl nepaisant masinių antiputiniškų demonstracijų V. Putinas vis tik ryškiai laimėjo rinkimus? „Amerikos balso“ Maskvos biuro vadovas Džeimsas Brukas nurodo, kad antiputiniškas sąjūdis – tai sočiųjų, gerai aprengtųjų ir gerai informuotųjų revoliucija. Triukšmas didelis, bet permainos, įvykusios per V. Putino valdymo laikus, po nepamirštamo bevaldiškumo ir liberalų sukkelto chaoso, lėmė piliečių pasirinkimą. Tačiau tai nežada amžinos ramybės. Aktyvėjanti Rusijos visuomenė ir ekonominės problemos sukurs aplinkybes dar ne vienam mitui apie šią didžiąją valstybę. Juk yra ir tokių analitikų, kaip Zbignevas Bžežinskis, kurie pranašauja, kad po TSRS žlugimo turi ateiti eilė ir daugiatautei Rusijai.

Europos, sykiu ir Lietuvos, visuomenėje vyrauja du požiūriai į politiką Rusijos atžvilgiu. Vieni mano, kad jos demokratizavimo ir kitas problemas gali išspręsti aktyvėjanti liberalų opozicija ir todėl užsienio politikoje reikia kritikuoti V. Putiną, remti liberalus ir į juos orientotis, o kiti – kad reikia bendrauti su oficialiąja valdžia, daryti jai įtaką taikiai, skatinti „visuomeninį susitarimą“, plėsti ekonominius ir kultūrinius santykius. Tai svarbu ir todėl, kad piliečių pabudimas nebūtinai reiškia judėjimą vien liberaliosios demokratijos kryptimi. „Arabų pavasaris“ parodė, kur nuveda iliuzijomis grindžiama demokratizacija. Žinoma, silpnėjant piliečių ir valdžios santarvei atsiranda galimybė ir Rusiją padaryti maištingųjų revoliucijų regionu. O kam toks posūkis būtų naudingas? Tai jau kitas klausimas, į kurį atsakymo neduoda nei *Forbes* redakcija, nei jos analitikai. ■

Graikija rodo, kaip protestuoti prieš žlugusią sistemą

Spausdiname sutrumpinę airių kilmės marksisto sociologo, filosofo Dž. Holovejaus straipsnį iš anglų dienraščio „Guardian“. Jo vertimas publikuojamas tinklapyje anarchija.lt.

Smurtinga Graikijos reakcija yra šauksmas pasauliui. Ar dar ilgai mes ramiai sėdėsime ir žiūrėsime, kol pasaulį naikins tie barbarai – turtuoliai, bankai? Ar dar ilgai mes stebėsime, kaip plinta socialinis neteisingumas, kaip ardoma sveikatos apsauga, kaip švietimas apauga nekritikuojamomis nesąmonėmis, kaip privatizuojami pasaulio vandens ištekliai, naikinamos bendruomenės, o žemė draskoma tam, kad iš to pasipelnytų kalnakasybos kompanijos?

Kaip galima žmonių prašyti, kad jie nuolankiai priimtų nuožmų gyvenimo sąlygų pablogėjimą, kurį numato diržų veržimosi politika? Ar mes norime, kad jie pritartų didžiulio daugybės jaunų žmonių kūrybinio potencialo sunaikinimui ir tam, kad jų talentai atsidurtų ilgalaikio nedarbo spąstuose?

Ir viskas tik tam, kad būtų grąžintos skolos bankams, kad turtingieji taptų dar turtingesni? Tik tam, kad būtų išlaikyta kapitalistinė sistema, kurios „galiojimo data“ jau seniai baigėsi ir kuri dabar gali pasiūlyti tik naikinimą? Graikams nuolankus sankcijų priėmimas reikštų visišką depresiją: prie depresijos dėl žlugusios sistemos prisidėtų depresija dėl prarasto orumo.

Gerovės griovimas, toks aki-vaizdas Graikijoje, vyksta visame pasaulyje. Visame pasaulyje žmonių ir ne žmonių gyvenimą savo

logikai, pelno logikai pajungia pinigai. Tai ne naujiena; naujiena – tai šio griovimo intensyvumas, apimtis bei visuotinis susirūpinimas tuo, kad šiuolaikinė [kapitalizmo] dinamika – tai mirties dinamika, kad, panašu, mes visi ritamės žmogaus gyvybės žemėje sunaikinimo link. Kai išsilavinę komentatoriai aiškina vėliausių tarpvyriausybinių susitarimų dėl eurozonos ateities detales, jie pamiršta paminėti, kad gana nerūpestingai svarstoma pačios žmonijos ateitis.

Mes visi esame graikai. Mes visi esame pajungtieji, kurių pajungimą lėmė finansinių rinkų reguliuojamos istorijos buldozeris. Bent jau jiems taip atrodo. Milijonai italų nuolat protestavo prieš Silvio Berlusconi, bet jį nuvertė finansų rinkos. Tas pats nutiko ir Graikijoje: prieš George Papandreu nuolat vyko demonstracijos, bet iš pareigų jį atleido finansų rinkos. Istorijos nebekuria netgi turtingieji ir galingieji: istorijoje veikia nieko nekontroliuojama dinamika, dinamika, kuri, jei mes tai jai leisime, sunaikins pasaulį.

Ugnis Atėnuose yra įniršio ugnis. Tačiau įniršis yra pavojingas. Jei jis yra suasmeninamas ar nukreipiamas prieš tam tikras žmonių grupes (šiuo atveju – vokiečius), jis lengvai gali tapti naikinimu. Įniršis lengvai gali tapti nacionalistiniu, netgi fašistiniu įniršiu – tokiu įniršiu, kuris neprisideda prie geresnio pasaulio kūrimo.

Taigi svarbu suvokti, kad mūsų įniršis bus nukreiptas ne prieš vokiečius, netgi ne prieš Angelą Merkel, ne prieš Davidą Kameroną ir ne prieš Nikola Sarkozy. Šie politi-

kai – tai tik išdidūs, bet apgailėtini tikrojo mūsų įniršio objekto – pinigų valdžios, viso gyvenimo pajungimo pelno logikai – simboliai.

Meilė ir įniršis, įniršis ir meilė. Meilė buvo svarbi tema kovose, kurios per pastaruosius metus keitė politikos sampratą, ji buvo nuolatinė tema „Occupy“ judėjimuose, ją buvo galima giliai pajusti netgi daugelyje pasaulio šalių vykusiuose smurtiniuose susirėmimuose. Tačiau meilė eina koja kojon su įniršiu, kuris klausia: „Kaip jie drįsta iš mūsų atimti gyvenimą, kaip jie gali elgtis su mumis kaip su daiktais?“. Per įniršį dėl mus supančio šio pasaulio cinizmo prasiskverbta kito pasaulio vaizdiny. Galbūt.

Kitokio pasaulio ilgesys tampa ne tik įniršio priežastimi, nors įniršis yra šio jausmo dalis. Reikalingas ir kantrus bandymas veikti kitaip, kurti kitas visuomeninio sambūvio ir tarpusavio pagalbos formas. Tai judėjimas, gimęs iš būtinybės ir įsitikinimo, jį sukūrė žmonės, organizuojantys savo gyvenimą kitaip, kuriantys tarpusavio pagalbos bendruomenes ir maisto tinklus, užimantys tuščius namus bei žemės sklypus, kuriantys bendruomeninius sodus, grįžtantys į kaimus, nusišukantys nuo politikų (kurie dabar bijo pasirodyti gatvėse) ir kuriantys tiesiogine demokratija grįstas visuomeninių sprendimų priėmimo formas. Galbūt šis judėjimas nepakankamai platus, galbūt jis dar eksperimentinis, tačiau jis yra būtinas. Anapus liepsnos spektaklio – bandymai ieškoti ir kurti naują gyvenimą, kuri lems Graikijos ir viso pasaulio ateitį.

Mes visi esame graikai. ■

Skaitytojai atsako į „Gairių“ anketos klausimus

1. Ar žurnalas „Gairės“ pakankamai atspindi kairiosios pasaulėžiūros poziciją? Kuo, Jūsų manymu, kairieji skiriasi, turėtų skirtis nuo dešiniųjų?
2. Kurios žurnalo temos Jus labiausiai domina? Kokių pasigendate?
3. Kokius 2011 metų įvykius įsiminėte, laikytumėte reikšmingais Lietuvai? Kokią idėją, strategiją siūlytumėte, kad Lietuva sparčiau žengtų pažangos keliu?
4. Kam suteiktumėte 2011 m. patikimiausio politiko titulą? Ką laikytumėte didžiausiu metų melagiu?
5. Žmonės siekia skirtingų tikslų, bet vienas yra bendras – laimė. Kas jums yra laimė?

Petras EIDUKEVIČIUS

Prienai

1. Žurnalas „Gairės“ yra vienintelis žiniasklaidoje toks nuoseklus, be išimčių kairiosios minties, kairiosios tapatybės paieškų žiburėlis. Gaila, tik žiburėlis.

Politinėje praktikoje skirtumai tarp kairiųjų ir dešiniųjų yra nežymūs. Politikų retorikoje jų dar matosi. Dešinieji akcentuoja valstybės pagą „Laizess faire“ principą – kuo mažiau varžomą, *laisvąją iniciatyvą*. Kairieji akcentuoja *socialinį teisingumą* ir *solidarumą* (LSDP Statutas). Deja, per nepriklausomybės dvidešimtmetį prie visų valdžių skaudžiausia dešinėsios politikos pasekmė daugumai piliečių – socialiniai skirtumai (socialinė neteisybė) tik didėjo. Nors dešinieji juos augino žymiai sparčiau nei kairieji. Šia socialinės neteisybės auginimo sparta pasižymėjo šioji A.Kubiliaus vyriausybė, ir ypač švietimo, sveikatos apsaugos ir kitose viešųjų valstybės paslaugų srityse. Be to, ši dešinioji Vyriausybė pasižymi skolių burbulų, pajamų skirtumų, o tuo pačiu ir nestabilumo ekonomikoje sparčiu auginimu.

Kodėl kairieji to neakcentuoja? Gal jie nenori prisipažinti kairiai-

siais? Net toks be išlygų dešinysis liberalas L. Donskis šią švietimo reformą įvertina kaip liberalizmo kompromitaciją („IQ“, 2012, vasaris).

Manau, didžiausia kairiųjų problema yra ideologinė – pažiūrų sistemos į gyvenimą, kairiosios tapatybės neapibrėžtumas. Gintaras Mitrulevičius „Gairėse“ (2012, Nr. 1) tokią situaciją apibūdina kaip „idėjinę krizę“. Ši idėjinė – programinė problema, naujos identiteto paieškos bene daugiausia kamuoja ir pačią LSDP, kaip ir kitus pasaulio kairiuosius.

Kaip tik toks ideologinis neapibrėžtumas, nesilaikymas kairiųjų principų (bendrųjų reikalų prioritetas prieš privačius), sprendžiant konkrečius valstybinės veiklos klausimus, ir paskleidė visuomenėje, kryptingai padedant žiniasklaidai, mintį, kad LSDP deklaruoja viena, o daro kita.

Tokių LSDP nuokrypių į neoliberalizmo lanką yra kiek tik nori. Tai ir nelemtieji pensijų fondai, ir progresiniai mokesčiai, dėl kurių argumentacija debatuose per TV verčia abejoti, ar apskritai progresinių propaguotojams jie labai rūpi. Daugiausia nerimo dėl nuokrypių į dešinę kelia istorija su švietimo li-

beralizacija – „krepšelizacija“, pradėta dar LSDP esant valdžioje. Ją iš pat pradžių ir labai kategoriškai įvardijo, kaip švietimo sistemos griovimą, žinomas liberalas filosofas V. Radžvilas. Jei jau liberalas apie juos taip, tuomet ką tenka galvoti apie „kairiuosius“?

Tenka tik pritarti „Gairėms“ ir palinkėti joms toliau pratęsti kairiosios tapatybės paieškų tradiciją. Solidžiu, analitiniu dėmesiu šiai „kairiosios tapatybės“ temai kaip tik ir pasižymi pirmasis šių metų „Gairių“ numeris daugelyje straipsnių. Vienas iš jų D. Kirvelio ypač intriguojantis: „Ar demokratija (ne)kenkia Europos atečiai?“. Ten sužinome, kad *meritokrati*ja – išminčių valdžia – vietoj demokratijos jau ne utopija, kaip kad rašoma žinyuose. Kaip rodo meritokratijos daigai Šveicarijoje, ten demokratija net ir mūsų supratimu niekur nedingo. Tik valdžioje jau nėra pozicijos ir opozicijos. Yra nuolatinė keturių svarbiausių partijų „vaivorykštė“ vyriausybė. Bendradarbiavimas tikras, ne parodomasis. Nėra nuožmės konkurencijos ir pagalių kitiems į ratus. Vyriausybė savo priimamų sprendimų teisėtumą patitkina aukščiausiu demokratijos lygiu – daž-

nais referendumais. Kokia pagarba piliečių nuomonei. Ten jau įgyvendinta *pilietinė visuomenė*, apie kurią mes tik svajojame.

Pritariu D. Kirvelio nuomonei, kad „Lieka viena galimybė – vienos, turinčios reikšmingą politinį svorį Lietuvoje, partijos ugdymas, perorientavimas meritokratiniam valdymui... Tokiai Lietuvos gelbėjimo misijai tinkamiausia – Lietuvos socialdemokratų partija“.

2. Bandau gaunamą informaciją įvertinti kuo platesniu, kiek tai įmanoma, holistiniu požiūriu. Mane domina kultūra plačiaja prasme. O tuomet į ją įeina visos civilizacijos sukauptas paveldas. Manau, prieštarauja pats sau Danielis Belas savo veikale „Kapitalizmo kultūriniai prieštaravimai“, pareiškdamas esąs socialistas ekonomikoje, liberalas politikoje ir konservatorius kultūroje. Plačiaja prasme kultūra, kaip šiandieninis patyrimas, apima ir ekonomiką, ir politiką.

Visos „Gairėse“ liečiamos temos man įdomios. Ypač išskirčiau D. Kirvelio teikiamą informaciją apie pažangos perspektyvas.

Pasigendu karštų diskusijų „Gairių“ puslapiuose, juk karštų temų – nors vežimu vežk.

3. Artėjame prie kapitalizmo virsmo aukštesne formacija. Verta prisiminti ir K.Markso pamoką, žmonijos farmacijų raidos dėsningumą: naujausios, pažangios technologijos įsukmiai reikalauja ir atitinkamų, pažangesnių (ateityje gal jau ne konkurencinių?) žmonių santykių, kurie nestabdytų pažangos. Farmacijos firmos gigantai torpeduoja efektyvius ir nebrangius vėžio gydymo metodus. Energetikos, naftos monstrai torpeduoja efektyvesnių, ekologiškų technologijų kūrimą ir įsisavinimą (pav. elektromobilių). Privatūs finansiniai monstrai skolų burbulais visiškai išderino pasaulinę finansinę sistemą. Pasak Prezidentės D. Grybauskaitės, dar nerasta *pakankamų* priemonių skolų krizei

suvaldyti. O gal jų ir neįmanoma rasti kapitalistinės sistemos taisyklių rėmuose?

Žurnale „IQ“ klasikinio liberalizmo ekspertas, LLRI konsultantas iš Vakarų, Tomas G. Palmeris tvirtina, kad kapitalizmo taisyklių – liberalizmo – laisvosios rinkos demokratijos nėra kuo pakeisti, nes socializmas, komunizmas ir fašizmas susikompromitavo. Yra kuo pakeisti. Jau yra bandymų.

4. D. Grybauskaitė išsiskiria tarp Lietuvos politikų savo disponuojama informacija finansų srityje. Ji, kaip ir tas kelias, jei prabiltų, daug pasakytų. Nepritariu jos liberalizmui. Menkai ji pasipriešino švietimo sistemos totaliniam liberalizavimui – griovimui. Vertinu politikų darbus, argumentus, bet ne jų reitingus. Laukiu, nesulaukiu ryškio nuosekliai kairiojo politiko.

5. Apie tai, ko siekiu, kalba mano straipsniai. Apie laimę negalvoju. Įsiminė Justino Marcinkevičiaus replika: „Bijok laimingų, jei tokių yra. Jiems nereikia nei dangaus, nei meilės“.

Janina PILIUKAITYTĖ

Kaunas

1. Žurnalas „Gairės“ daugiau atspindi kairiąsias pažiūras. Straipsniai gerai suredaguoti, išrinktos protingos mintys, be melo ir kitokių pažiūrų žmonių juodinimo bei niekinimo. Mano manymu, kairieji kultūringesni, santūresni, savęs taip nesureikšminę, kaip dešinieji, ypač konservatoriai. Pastarieji vis pabrėžia, kad tik jie tikri patriotai, myli Lietuvą kaip niekas kitas. Iškilus ginčui, neturėdami kaip savo patriotizmą įrodyti, dažniausiai pašnekovą apšaukia priešišku valstybių užverbuotu agentu... Visa tai, sakyčiau, žemina juos pačius.

2. Labai domina straipsniai apie praeitį, žymius žmones ir dabartinės aktualijos. Pasigendu daugiau žinučių, nors ir nedidelių, apie da-

bartinius įvykius Lietuvoje.

3. Labiausiai įsimintinas Kėdainių teismo sprendimas skubiai ir besąlygiškai atiduoti Laimutei Stankūnaitei jos dukrelę, šiuo metu globojamą tetos N. Venckienės. L. Stankūnaite jau kelinti metai yra valstybės saugoma, tik nesuprantu – ar kaip nusikaltėlė, ar kaip svarbus asmuo. Nepaaiškinama, ar mergaitė irgi bus saugoma, kas ją išlaikys, kur ji lankys mokyklą ir pan. Juk ji dabar pas globėją turi visas sąlygas, yra aprūpinta. Gal šis įvykis ne visiems labai svarbus, bet jis Lietuvoje plačiai žinomas ir labai erzina žmones.

Kad Lietuva sparčiau žengtų pažangos keliu, valdžiai reikėtų rūpintis geresniu valstybės valdymu, žmonių gyvenimu, o ne tarpusavio rietenomis. Ar dera tokio rango ponai, kaip I. Degutienė, Seimo nariams mėtyti tokius žodžius, kaip „seno raugo“ politikai ir pan. Įdomu, koks jos pačios raugas? Jeigu žmonės bus materialiai aprūpinti, su jais skaitomasi, o ne drabstomi „raugais“, tokia valstybė bus stipri ir žmonės vieningi...

4. 2011 metų patikimiausio politiko titulą suteikčiau Prezidentei D. Grybauskaitei.

Iš Seimo narių gerai vertinu J. Veselką. Jis daug pasako tiesos ir gerų minčių atvirai. Tegul jį vertina kas kaip nori, o aš iš jo niekada negirdėjau jokių kvailų pliurpalų, jo ir humoras pamokantis.

Per radiją kažkoks veikėjas pareiškė, kad Vilniuje šildymas pabrango todėl, kad mūsų sostinėje šaltesnis klimatas. Gaila, kad neužfiksavau to melagio pavardės. Yra ir daugiau melagių, kurie kvailina Lietuvos žmones.

5. Kas yra laimė, turbūt kiekvienas skirtingai atsakytų. Sakykime, vaikas bus laimingas apsiavęs naujus batukus, studentas išlaikęs egzaminus... Vieni jaučiasi laimingi nusipirkę prabangią jachtą, kiti – aukojantys vargšams.

Jis buvo artimas visiems

Algimantas BRAZAITIS

Vilnius

Vilniuje, viešbutyje „Europa“, vasario 25 d. buvo pristatyta knyga apie garsų baltarusį, nusipelnusį Lietuvos meno veikėją, Kipro Petrausko mokinį, populiarių dainininką ir Lietuvos baltarusių bendruomenės lyderį Leonidą Murašką. Knygą „Aš negaliu Tavęs nemylėti...“ parašė jo našlė Viktorija Muraškienė, o išleido Baltarusijos enciklopedijų leidykla.

Tai labai subtili knyga, parodanti, kaip klostėsi stačiatikių dvasininko sūnaus Leonido ir komjaunuolės bei partinės darbuotojos Viktorijos asmeniniai santykiai ir meilė, kokią vietą Lietuvos muzikinėje kultūroje, stačiatikių dvasiniuose ir baltarusių bei lietuvių pilietiniuose choruose užėmė šis talentingas ir tolerantiškas įvairių tautų ir pažiūrų žmonėms menininkas. Knygoje daug faktų apie tai, koks populiarius buvo dainininkas tarp savo amžininkų, kokį vaidmenį jis vaidino Lietuvos operos, Filharmonijos koncertinėje veikloje, kaip jį gerbė Lietuvos piliečiai bei vadovai.

Knygoje didžiausias dėmesys skirtas L. Muraškos kūrybiniam keliui, tačiau nenutylėta ir jo aktyvi visuomeninė veikla. Juk būtent jo dėka po pertvarkos sumaišties ir nepriklausomybės paskelbimo buvo sėkmingai suvienytos Lietuvos baltarusių organizacijos, įveikta žalinga politinė konfrontacija ir todėl baltarusių bendruomenė Lietuvoje tapo viena iš aktyviausių tarp kitų tautinių mažumų, parodė pilietinės santarvės pavyzdį.

L. Muraška buvo artimas visiems – lietuviams, baltarusiams, rusams, lenkams, katalikams ir pravoslavams, protestantams ir laisvamaniams. Tai galiu paliudyti ir

aš, nes pažinojau šį žmogų ir su juo bendravau įvairiuose kultūrinės bei visuomeninės veiklos baruose.

Simboliška, kad knygos pristatymas prasidėjo L. Muraškos pagerbimu stačiatikių Šv. Dvasios katedroje, kurio chorui jis ilgus metus vadovavo, o pasibaigė visiškai pilietiškoje aplinkoje „Europos“ viešbutyje.

Renginyje dalyvavo kultūros ir baltarusių bendruomenės atstovai. Šiltais žodžiais L. Murašką prisiminė knygos autorė, jo gyvenimo draugė V. Muraškienė, Baltarusijos ambasadorius Vladimiras Dražinas, Vilniaus pedagoginio universiteto Baltarusių kalbos, literatūros ir etnokultūros centro direktorė Lidija Plygovka, kiti šio renginio dalyviai.

L. Muraška gimė 1924 m. Baltarusijoje, Klecko rajone. 1937 metais kartu su tėvais persikėlė į Vilnių. Po karo Lietuvos konservatorijoje įgijo solisto specialybę ir savo kūrybine veikla labai išgarsėjo, tapo gerbiamu mūsų šalies kultūros ir visuomenės veikėju. Mirė 2009 metais.

Pelnytas apdovanojimas gydytojais

Romualdas NAVICKAS

Kretinga

Prieš 25 metus Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto absolventė Ilona Volskienė atvyko dirbti į Kretingą. Ji sako turėjusi galimybių pasirinkti Marijampolę arba Panevėžį, bet kadangi jos gimtinė yra Nida, norėjo dirbti arčiau namų ir jūros. Ausų, nosies ir gerklės gydytoja netrukus tapo ir vyriausiojo gydytojo pavaduotoja. Nuo 2006 m. I. Volskienė vadovauja Kretingos ligoninei.

Ligoninė I. Volskienei atrodo kaip didžiulis ūkis. Reikia rūpintis vaistų pirkimu, remontais, projektų rašymu, kad būtų skiriamos lėšos reikiamai įrangai įsigyti. Gydytoja sako, kad nors ligoninė nėra didelė, bet reikalavimai esą tokie pat kaip ir didelei. I. Volskienė džiaugiasi, kad kol kas viskas sekasi gerai, nes visas kolektyvas yra nepaprastai darbštus ir draugiškas.

Savaitraštis „Lietuvos sveikata“ jau devintą sykį skelbė geriausius metų sveikatos priežiūros įstaigų vadovus. Tarp nominantų šalia didžiųjų Lietuvos medicinos įstaigų vadovų buvo ir Kretingos ligoninės vyriausioji gydytoja I. Volskienė. Šventinį vakarą, kuris vyko Vilniuje, raudonu kilimu mūsų Ilona žengė kaip apdovanojimo „Metų administratorė 2011“ nugalėtoja. I. Volskienė sakė, kad tokio garbingo apdovanojimo nesitikėjusi, nors ir iki šiolei buvo kviečiama į visus baigiamuosius renginius, tačiau apdovanota nebuvo. Šį rinkimuose pelnytą pripažinimą ji laiko viso ligoninės kolektyvo darbo rezultatu. Nuoširdžiais žodžiais I. Volskienė paminėjo savaitraščio „Lietuvos sveikata“ vyr. redaktorę Jolantą Babiliūtę už puikią iniciatyvą organizuoti tokius renginius, kai pagerbiami sveikatos įstaigų vadovai.

Visoje Klaipėdos apskrityje yra likusios tik dvi rajoninės ligoninės – Kretingoje ir Šilutėje. Jos teikia akušerijos, chirurgijos stacionarines paslaugas. I. Volskienė džiaugiasi, kad Kretingos ligoninei pavyko išsilaikyti. Vadovė ir visi darbuotojai labai dėkingi rajono vadovams, rajono savivaldybės tarybos nariams už ligoninės rūpesčių supratimą. Iš visų rajono politikų buvo sulaukta daug geranoriškumo ir palaikymo.

Gydytoja tiki, kad ligoninė ir toliau išliks, bus moderni.

Vaikai atpratunami nuo darbo

Albinas KLIZAS

Klaipėdos rajono savivaldybės tarybos
Švietimo, kultūros ir sporto komiteto pirmininkas

Iš mokytojų girdėti nerimastinų minčių, kad mokyklos reformos tikrųjų padarinių sulauksime gana greitai. Pirmieji pranašai jau yra. Mokiniai jau dabar terorizuoja mokytojus, pajuto, kad išmušė jųją valanda. Galima diskutuoti, kad kartais kalti mokytojai. Bet kai vaikų teisių tarnybos akcentuoja vien vaikų teises, jų pareigos lieka kažkur toli – viską užgožia tas mokinio krepšelis ir mokiniai jaučia pranašumą prieš pedagogą. Tokio reiškimo, kaip užgauliojimai ir grasinimai, vyresnės kartos pedagogai nesame girdėję. Apskritai mokytojas paliktas nepabaigiamų švietimo reformų košmar: biurokratijos mašina veikia be jokių kliuvinių. Švietimo ministras Gintaras Steponavičius, prieš stodamas prie ministerijos vairo, žadėjo, kad mokytoją išvaduos iš popierizmo liūno, bet tie žodžiai liko ore. Kas netingi, tas siunčia raštus vis mokydamas mokytojus. Gaila, kad mokytojo negirdi mokyklos vadovas, jo neapgina kelios švietimo darbuotojų profsąjungos, nes jųjų vadukai nepasidalina valdžia, spaudoje girdime vaidus dėl turto. Tai kas belieka ministrui G. Steponavičiui – skaldyk ir valdyk.

Viena nuosmukio bėdų ta, jog vaikai atpratunami nuo darbo. Jau iškilo problema talkomis prisidėti prie mokyklos teritorijos sutvarkymo. Neliko to anų laikų politechninio ugdymo – viskas sugriauta.

Kodėl tyliai išnaikiname prie mokyklų šiltnamius, bandomuosius sklypus? Nenorėčiau ideologizuoti praeities, bet tuometėje valstybėje buvo žinomi faktai, jog

beglobius vaikus tik konkretus darbas padarė žmonėmis, net mokslininkais. Ar laikas rengti šešiolikmetį darbinei veiklai profesinėje mokykloje, jei jau susiformavę neveiklumo požymiai? Žmonės jau taikliai perfrazuoja filmo „Niekas nenorėjo mirti“ pavadinimą – dabar „Niekas nenori dirbti“.

Atrodo, kad kartais Briuselio politika, naikindama savarankiskumą, padeda ugdyti nevisavertį būsimą Lietuvos pilietį. Galbūt nusikaltėlių, kuris žiauriai susidoroja net su savo gimdytojais.

Kur atėjome matome, o kur dar nueisime? Prognozės liūdnos. Skaitome laikraščiuose: mušė, užmušė, nušovė – lyg vartytum kokią anksčiau – „Akistatą“. Kur einame? Ar nereikėtų išgirsti dar pernai spalį „Respublikos“ laikraštyje skelbtos mokytojos lituanistės, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino medalininkės Lionės Lapinskienės prognozes, jog einame į pražūtį?

Kaip bausti Minską nebaudžiant?

Anupras KAŽEMĖKAS

Rokiškio r.

Girdžiu, kad Europos Sąjunga išplėtė sankcijas prieš jai įkyrėjusio Lukašenkos režimą. Paskelbtas sąrašas poros dešimčių Baltarusijos teisėjų, prokurorų ir policijos pareigūnų, laikomų atsakingais už represijas per masinius protestus po prezidento rinkimų. Šiems asmenims uždrausta atvykti į ES šalis. Kalbama net apie ekonominę blokadą.

Minskas pareiškė, kad jam „nepriimtina tiesioginio spaudimo politika“ ir pasiūlė savo ambasadoriams ES grįžti konsultacijų į savo sostines. Atsakydamos visos 27 ES šalys, taigi ir Lietuva, atšaukė savo

ambasadorius iš Baltarusijos.

Mūsų užsienio politikos formuotoja Prezidentė vis dėlto mano, kad nors „Kalbėti apie sankcijas politiškai labai madinga, bet rezultatai daugiausiai paveikia žmones“. „Politiškai ir ekonomiškai tai stumia Baltarusiją Rusijos link ir mažina priklausomybę nuo Vakarų ar kokios nors Vakarų įtakos“, – interviu AFP naujienų agentūrai sakė Lietuvos prezidentė.

Vakarų įtaka Lukašenkai nė motais, jis dėl to tik apsidžiaugs, bet ar nenukentės paprasti žmonės? Rusija irgi vargu ar glamonės Lukašenką, o jei dar paprašys už dujas mokėti rinkos kainą, tai visų pirma atsilieps socialinei šalies sferai.

Manau, kad ES izoliacinis požiūris į Minską nenaudingas ir mūsų verslininkams, dirbantiems Baltarusijoje, ir apskritai mūsų valstybės ekonominiams ryšiams su kaimyne. O jie, kaip rodo praėjusiame „Gairių“ numeryje išspausdintas įdomus interviu su Baltarusijos ambasadoriumi Lietuvoje, yra gana intensyvūs. Kaip aiškėja iš interviu, Lietuva yra viena iš pirmaujančių Europos partnerių Baltarusijos užsienio prekyboje. Štai pernai prekybos apyvarta tarp Lietuvos ir Baltarusijos pasiekė daugiau kaip vieną milijardą JAV dolerių. 2011 m. Klaipėdos uoste buvo perkauta apie 11 milijonų tonų Baltarusijos krovinių, o tai sudaro vieną trečdalį visų krovinių, pervežamų Klaipėdoje. 2011 m. Lietuvos investicijos į Baltarusijos ekonomiką viršijo 100 mln. dolerių. Baltarusijoje yra 420 įmonių, įsteigtų dalyvaujant lietuviškam kapitalui. 248 Lietuvos įmonės buvo įsteigtos pasitelkus investicijas iš Baltarusijos. Tokius pragmatiškus, abejoms valstybėms naudingus ryšius reikia ne tik išsaugoti, bet ir plėtoti.

O Lukašenką palikim pačių baltarusių valiai.

Šiam pasauly nieko naujo

J. Griušio pieš.

Pajūrio žurnalistas, šešių knygų vaikams autorius Gediminas Griškevičius išleido antrą satyrinių eilėraščių knygą „Tiek to, genijai“. „Nors literatai ir kiti „maurai prie meno“ seniai pamiršom honorarą egzistencinei duonos riekei – teberašom, nes laikas, kaip Islandijos ugnikalnis, svaidosi temomis, – sako smagiaširdis Gediminas. – Vieni vagia, kiti pavydi. Vieni ponai, kiti karaliai. Kiekvienam savas komunizmas“. Paskaitykime keletą eilėraščių iš naujos Gedimino knygos.

Egzistencija

Maisto. Sekso. Pinigų.
Maisto. Sekso. Pinigų.
Maisto. Sekso. Pinigų.
Bėgu. Bėgu. Man baugu.
Seksas vonioj nesmagu.
Jeigu nori pagal knygą,
Tuoj senatvė rodo špygą.

Nevaikiška dainelė

Iš tos pusės, iš tos pusės
Susirinko visos musės,
Aptarė kiekvieną gandą –
Ką apšiko, kam įkando.
Iš kur Lietuvoj dvarai,
Kam labai čia negerai,
Kas susitaria su velniu,
Kas be proto – tas be kelnių.
Ką nuzirzins šiandien uodas,
Ko Kubilius nedaduoda.
Šiam pasauly nieko naujo,
Neįkandus nėra kraujo.
O be kraujo, o be kraujo
Pinigai nesišienauja.

* * *

Niekada negalvok,
Kad vogti moki tu vienas.
Moka ir kiti. Beveik visi,
Kas pažįsta skaičius.
Gyvenimas – verslas.
Menas – atrasti pinigų.

Konformistas

Kam tik norit
Duodu garo,
Jeigu moka
Honorarą!

Mes

Mes visos savaip pasipūtę –
Spalvotos degtukų galvutės.
Genetinio pykčio prigėrę,
Pavirstam į dvokiančią sierą.

* * *

Kėlėm draugą
Ir pakėlėm...
Iki IŠKILAUŠ.
O galvojom tylutėliai:
„KADA IŠKELIAUS?“

* * *

Žmogaus
Gyvenimas
Yra vaidinimas,
Kur viską lemia,
KAS KUO
Maitinamas.

Kapitalistėjam

Dabar neklausia,
Ar sveiki?
Dabar svarbiau,

Kiek gauni?

Dabar,
Palaukę palauky,
Naujus batus
Numauna.

Jei pinigėlių neturi,
O šypsais,
Kaip Mėnulis,
Tu, poetėli, vytury,
Naujajietuviui –
NULIS.

XX a. plagiatas

Sukas gyvenimo ratas,
Amžiaus ano plagiatas.
Naujajietuvis temato
Seną pažįstamą Blatą.
Blatą ir kompromatą,
Melą vynioja į vatą...
Ir net dorai nesitaikęs,
Net iš už nugaros meta!

Argi „savus“ benuteisi –
Savus „vilkiukus“ giri...
Sugrįžta pragertos teisės,
Už durų savi – tik geri!

* * *

Kur tik pinigėliai –
Greit draugų neliko.
Nei tarp komunistų,
Nei tarp katalikų.